

SECUNDA PARS
INSTITUTIONUM
MEDICARUM,
XATR XC A.
AD USUM
ALUMNORUM
SALUBERRIMÆ FACULTATIS
IN ALMA
ACADEMIA TOLOSANA.

TOLOSÆ

ANNO M. D. CC. LXXV.

3 marchandises de ne
2 de sel dans les bâts
XVII A
MUNIOTTU 183563/2
de Monsieur
Léonard Monf.
Komin
Cauhage 277

installement pris

M-78215-78267
2010 T

VXXI 20 K.M. OINA

a vous messieurs les doyens
et professeurs en la faculté de
médecine des touleus

J'ay pris l'embarras de faire
une note de ... à ce
que de ... et vous exceptez
l'ancienne et nouvelle physi-
ologie, l'ancienne chimie et l'analyse
qui est inscrit pour les d-
rants professsieurs, ce considérant
qu'il n'y a pas messieurs
devoir le suffisant à faire
ce que de ...

I A T R I C A.

SECUNDA PARS
INSTITUTIONUM
MEDICARUM,
XATR X C A.
AD USUM
ALUMNORUM
SALUBERRIMÆ FACULTATIS.
IN ALMA
ACADEMIA TOLOSANA.

Typis J. H. GUILLEMETTE, Causarum
Patroni, Saluberrimæ Facultatis
Typographi solius electi.

ANNO M. D. CC. LXXV.

וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֱלֹהִים כָּל־בְּרֵית־יְהוָה
וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֱלֹהִים כָּל־בְּרֵית־יְהוָה

INTRODUCTIO AD IATRICAM.

SANITAS corporis humani vel conservanda vel restituenda, objectum est Medicis. Hinc generalis Medicinæ divisio in Hygienem & Iatricam. Hygiene agit de statu sano, Iatrica de statu morboſo. Sicut Hygiene subdividitur in Physiologiam, quæ exponit conditiones statū ſani; & diæteticam quæ tradit regulas ad tuendam sanitatem: ſic pariter Iatrica dividitur in Pathologiam, quæ exponit conditiones statū morboſi; & Therapeuticam quæ docet principia generalia ad morbos curandos. Iatricæ documenta tradituros in decursu anni Academicus, cognitas ſuppono Physiologiam, & diæteticam quæ ſpecialiter vocatur Hygiene in ſcholis.

Sua signa habent status ſanus & morboſus. Hinc plurimi medicam ſcientiam
a ij

dividunt in quinque partes ; Physiologiam , Hygienem specialiter dictam , Pathologiam , Therapeuticam , & Semeioticam : ista subdividitur à quibusdam , in Semeioticam physiologicam , & Semeioticam pathologicam . Super vacua rejicientes , totam Medicinam in duas partes commodè dividi posse censemus . Prima quæ agit de statu sano vobis tradita fuit . Secundam quæ agit de statu morbo exponere nostrum eit .

Signa statûs sani ex enarrationibus Physiologicis , morbos ex Pathologicis facile deducentur .

IATRICA PRIMA PARS. PATHOLOGIA.

PROSPECTUS PATHOLOGICUS.

TRACTATUM de Pathologia in septem-decim capita distribuam.

In primo præmittentur Prælogomena de morbo & præcipuis morborum differentiis, de causis morbi & symptomatibus.

Agetur in secundo de statu morboſo ſolidorum.

In tertio de statu morboſo liquidorum. Licet raro vel ferè numquam obſerventur viiiata folida, (niſi forte in primo instanti poſt ſolutionem continui, à vi Mechanica extrinſecus agente in

a iij

corpus sanum) quin simili videntur etiam liquida intra solida contenta, & vice versa: agnoscitur tamen quotidiè in Praxi Medicinæ statu morbosus, cum prædominio unius aut alterius vitii in solidis vel in liquidis. Ea vitia singulatim perpendere necessarium est.

In quarto capite tractabitur de statu morbo sanguinis, ac præcipue de inflammatione: status enim inflammatorius præbet frequentiorem ac patentiorem in sanguine degenerationem; quamvis negari non debeat, sanguinem alio modo peccare posse, quam diathesi inflammatoriâ.

In quinto capite agetur de statu morbo sero, ac præcipue de illo quem *Carolus Piso* exponit in libro de morbis ex serosa colluvie.

Sextum caput exponet statum morbosum ex depravatione chili, & humorum secundariorum degeneratione.

Septimum, statum morbosum ex vitiis nervorum: numerosissima est classis ægreditur, quæ proveniunt à perturbatione functionum nervearum.

Caput octavum exponet statum morbosum febrilem. Cum enim særissimè

generentur status morbosí præcedentes, quin adsit febris; & pariter obseruantur febres absque manifestis indiciis quibus ad status præcedentes referri debant: indè status febrilis seorsim ac per se considerandus est in Pathologia.

Caput septimum exponet statum morbosum à viru oriundum.

In decimo capite tractabitur de coccione. Cùm antiquissimā constet observatione, in omnibus morbis saltem acutis, quòd natura plūs minūsve conetur ad vincendum morbum per elaborationem quamdam, quæ à veteribus Medicis *coccio* materiæ morbificæ cognominata fuit, truncata esset Pathologia quæ prorsus sileret de coccione.

Subjungetur caput undecimum de Metastasi, quæ est translatio materiæ morbificæ ab una corporis parte in alteram.

In duodecimo, tractabitur de morbis sexuum ac ætatum. Constat enim observatione & congruum est rationi, quòd plures sint morbi sexui ac diversæ hominum ætati annexi; quorum morborum ideam generalem tradere debet Pathologia.

In decimo - tertio capite agetur de morbis ex labe parentum.

Caput decimum - quartum exponet symptomata, quæ in morbis præcipue ac præ-primis observanda sunt. Ea autem desumuntur ex habitu corporis, vel actionibus vitalibus, aut animalibus, aut naturalibus læsis.

In capite decimo-quinto agetur de Diagnosi morborum.

In decimo-sexto de Prognosi.

Addetur caput decimum - septimum de Temperamentis; relictus, de corporis humani intemperiebus.

Concludetur opus per Appendicem de Causis morborum quæ pendent ab aere, vel ingestis, vel motu aut quiete nimis, vel excessu vigiliarum aut somni, vel denique ex animi pathematis.

PATHOLOGIÆ

CAPUT PRIMUM.

PRÆLOGOMENA.

*De Morbo & præcipuis Morborum
differentiis, de Causis morbi &
Symptomatibus.*

U T A T I O statūs naturalis in
M o n naturalem, quā fit ut or-
ganorum corporis humani quo-
rumcumque functiones notabiliter læ-
dantur, morbus appellatur. Morbus
omnis ponit impedimentum majus mi-
nuusve secundūm naturam suam & in-
tensitatem, in exercendis actionibus
naturalibus, vitalibus, aut animalibus;

A 5

quæ si prorsus impedianter , subsequitur
in machina humana cessatio omnis
motus , sive mors . Cū autem singulo-
rum organorum actiones , maximam
cum cæterorum actionibus habeant re-
lationem , facilè patet quod nullus sit
morbis qui mortem per sequelam in-
ferre non valeat ; sicuti nulla est aber-
ratio à statu sano sive naturali , ex qua
morbis subsequi non possit . Est autem
certa quædam latitudo inter morbum
& sanitatem

In omnibus morbis observatur , quam-
diu vis vitæ superest , conatus ad vin-
cendum morbum proveniens à potentia
cum homine innata , non à remediis ; qui
naturæ meritò tribuitur . Conatus ille
semper cum morbo conjunctus perpe-
ram à quibusdam cum ipso morbo con-
funditur , dum morbum definitum co-
natum naturæ laborantis pro individui
conservatione . Morbus enim præexistit
naturæ moliminiibus ; & plures dantur
mori validissimi , in quibus observantur
ēcontra debilia naturæ conamina .

Non naturæ debellator sed hujus mi-
nister ac interpres debet esse Medicus ,
ac huic obtemperare , ut morbo impe-

ret : juxta memorabile Baglivi præceptum.

Fiant mutationes in animæ functionibus , quæ dici possunt morbi animæ . Non pertinent ad objectum Medicinæ , nisi quatenus ex his sequuntur vel eas præcedunt mutationes in corpore . Dicitur vix potest quales & quotuplices fiant in corpore mutationes ex mentis affectibus , mutui nexus lege . Oritur ex hoc fonte innumera morborum caterva , quorum causa latet , Medicorum regimini plerumque inaccessa .

Præter generalem illam & essentialem morborum differentiam , quâ per suam naturam dividi possunt in morbos à causa , vel physicâ , vel morali ; plures dantur aliæ differentiæ accidentales , à sede , à duratione , ab eventu , à frequentia , ab anni tempestate , &c. Quæ licet de morborum essentia non sint , eximiæ tamen utilitatis sunt , in ordinanda Pathologia .

A sede dividuntur morbi in externos & internos . Externi pertinent præcipue ad Chirurgiam . Interni dividuntur rursus in morbos capitis , qualis est hemi crania ; pectoris , qualis est asthma ;

abdominis; qualis est tympanis: & in
morbos generales, qualis est scorbutus.

A duratione dividuntur in peracutos,
acutos, & chronicos. Peracuti absol-
vuntur intra spatium minus quam trium
dierum, qualis est sudor Anglicus. Acuti
absolvuntur intrà spatium dierum à tri-
bus usque ad circiter quadraginta, qua-
les sunt pleuritis, febres plurimæ. Chro-
nici vocantur, qui longius protrahuntur,
chlorosis, &c.

Ab eventu dividuntur in benignos,
quales sunt ut plurimum variolæ dis-
cretæ; graves, quales variolæ conflu-
entes; lethales, qualis Apoplexia.

A frequentia, in endemicos, epi-
demicos, & sporadicos. Endemici appel-
lantur, qui in regione frequentiores sunt:
Sic Bronchocele in Alpibus, phtisis sicca
in Anglia. Epidemici vocantur, qui certis
annis aut tempestatibus præcipue gra-
fantur: frequens est Tolosæ epidemia
febrium autumnalium intermittentium
irregularium, epidemia variolarum ma-
lignantium autumnalium. Sporadici, qui
indiscriminatim omni tempore aggredi-
untur.

Ab anni tempestate dividuntur morbi

in vernalis, aestivis, autumnalibus, & hibernis; licet enim morbi omnes in omnibus anni tempestatibus fiant, nonnulli quidam tamen sunt in quibus magis sunt & exacerbantur. Hipp. Aph. 19, Lib. 3, ubi enarrantur Aph. 21, 22, 23, 24. morbi in qualibet anni tempestate frequentiores.

Plures aliae sunt morborum accidentales differentiae, à quibus auctores Pathologici suum quilibet pro arbitrio desumunt ordinem, ad tradenda Pathologiae documenta. Conspectum Pathologicum delineavi respectu habito ad eas præcipue differentias, ad quas maximè respicit vigens hoc nostro saeculo Medicina clinica, licet alias differentias non negligat.

Præter differentias accidentales, quibus morbi ad libitum dividuntur in varias classes, observatio constans docuit singulorum morborum præcipue acutorum decursum dividendum esse in tria tempora. In 1°. tempore continetur Invasion & Augmentum. In 2°. Status. In 3°. Decrementum & Finis. Secundum tempus est pauciorum pluriumve dierum, prout vel ocius, vel tardius

percurritur primum tempus. Tertium circiter ejusdem durationis est ac primum.

Quid sit illud primum quo posito supervenit in corpore mutatio morbum consituens , perarduum est plurimis in casibus exponere. Illud , quidquid sit , morbi causa appellari debet. Archæi corrupti nomine , vel alio quocumque actuosum aliquid significante , à Chimiatorum scholâ designabatur : Quod corporeum aliquid & physicum esse debeat , censetur , quoniam ejus effectus observantur in corpore. Cùm autem inquisitio de causis producentibus effectus quoscumque etiam simplicissimos , in rerum natura plurimis dubiis sit obnubilata , nihil mirum quod innumeræ fuerint apud Medicos disputationes de causâ , & etiam de vera causæ definitione. Morbos cognoscimus per suos effectus ; rarissimè , si umquam , per suas primarias causas. Theoreticum decet Medicum , magis quam dogmaticum , varias scrutari Auctorum opiniones de doctrina causarum. Præcipua harum disputationum utilitas , æquo judicio æstimata , reducetur tandem ad hoc : quod sicuti

morbus non est effectus simplex, (neque enim morbus appellabitur simplex & unus à statu naturali defectus) ita pariter neque simplex & una est causa morbum producens : sed est composita ex plurimis ad eumdem effectum conspirantibus. Causa illa constans ex plurimis aliis , quæ sejunctim non efficerent morbum , vocatur speciali nomine causa contineas. Ea quæ concurrunt ad morbum prodicendum , quamvis minori jure , vocantur causæ nomine generali ; atque dividuntur in causas remotas , prædisponentes , proegumenas à Græcis dictas ; & in causas proximas , occasio- nales , procatarticarum nomine Græcis insignitas. Secundi generis erit , ut res exemplo luculentior evadat , in Peripneumonia superveniente post frigidum aerem æstuante corpore inspiratum ; aer frigidus : primi verò generis , strictrior & delicatior à nativitate , vel à prægresso morbo , vasorum pulmonis textus . Primi generis causas appellaverunt re- centiores quidam *seminia morborum* ; secundi , *poteutias nocentes*. Ad scilicet cau- cas procatarticas attendebant Empirici , insuper habitâ investigatione causarum .

prædisponentium. Ad istas fortè nimium respicitur hodiè , & ad proximas morbi causas ; morbus enim suum esse habet, quod non variatur secundùm diversitatem causarum. Cæterūm de causis proximis adeò subtiliter quandòque disputatur ; ut , dūm proxima morbi causa prorsū diverso , & rectiore quām olim , sensu accipitur pro illa quæ propiūs morbum constituit , nihil tamen aliud sæpē pro illa tandem assignetur quām ipse morbus. Sic , qui peripneumoniæ causam proximam assignat in pulmonum inflammatione , vel in sanguinis hærentia in pulmonum vasis capillaribus , cum impetu sanguinis à retro urgentis , non peripneumoniæ causam sed peripneumoniam jam factam designat.

Causæ prædisponentes deficientibus causis procatarticis non efficiunt morbum ; neque causæ occasioales , si deficient prædisponentes.

Tempus teret , qui diutiūs hærebit in disquisitione omnium quæ in hac disputationum materia scripta sunt. Licet verum quodam modo sit sæpiūs repetitum Apophthegma , *ad curationem morbi*

necessaria est cognitio causæ: eavendum tamen, ne strictiori sensu sumatur. Quandoquidem certè constat quòd, dùm sanatio obtinetur, tollatur semper causa, licet raro cognoscatur. Ars satis est superq; longa & intricata, quin suscipiatur progressus in indagandis causis, ulterior quam qui ad sanationem conservandam aut restituendam requiritur. Exploratur autem facilius status morbosus per sua phœnomena patentia, quam per abstrusarum causarum indaginem.

ILLOUD omne quod ægro præter natram accedit, sensibus vel Medici vel ægrotantis obvium, symptoma morbi appellatur. Symptomata percipiuntur absque conjecturis. Summè juvant Medicum ad dirigendam methodum curativam, detectâ ex illis, ope ratiocinii, causâ morbi continente, per analysim symptomatum ex variis fontibus manantium.

Necessaria præprimis est distinctio symptomatum seu morbi phœnomenorum, in essentialia & accidentalia.

Essentialia symptomata sunt vel morbi, vel ejus causæ vera progenies. Præcipuum constituunt statūs morbos;

partem. Horum utilissima est observatio.
Testantur enim non tantum præsentiam morbi ; sed ad detegendam per inductionem hujus naturam , Medicum rationalem quasi manu ducunt.

Præter illa genuina cujuslibet morbi phœnomena, eum semper concomitantia, aliud phœnomenorum genus occurrit , quæ vocantur accidentalia ; eo quod modò jungantur morbo præexistenti, modò non , prout varia est subjecti & rerum exteriorum quibus afficitur conditio. Homo enim non est mera machina , quæ injurias ex morbo illatas iners patiatur. Mens intus adest quæ ex molestiis à morbo sibi natis exagitata , vires quas habet intendit ad repellendum hostem. Corpus ipsum præterquam quod in omnibus subjectis non est prorsus idem , suâ præditum est irritabilitate , in diversis partibus variâ , quæ præsente morbo excitata in enormes sœpè impetus abripitur , ut morbi insultibus se opponat. Consensus datur ac mutua inter se omnium partium conspiratio , quâ fit , ut , quamvis unum individuum constituant , singulæ collatâ suâ quæque symbolâ illud conservare nitantur. Ex-

Inde præsente morbo insoliti carentur motus, turbæque sunt turbis à solo morbo pendentibus sæpè majores, & prorsus diversæ pro variâ ægrotantis naturâ, vel adventitiâ conditione. Inde infinita oriuntur accidentalia symptomata quæ longè diversam à prioribus habent originem, & quorum plurima à primis Medicinæ incunabulis, sub nomine conaminum, naturæ observata sunt; nec tamen credendum est, quod non nisi salutifera orientur ex hoc fonte phœnomena; patitur enim & suos errores natura, impetusque concipit vel vividiores quam par est, vel debiliores, aut minus congruentes, ex quibus etiam sequitur quandoque novus morbus qui secundarius appellatur.

Præter phœnomena quæ pendent ex conditione subjecti in quo suas strages edit morbus, alia sunt etiam, in morbis accidentalia symptomata quæ non ab ægri conditione suam deducunt originem, sed à conditione rerum exteriorum quibus obnoxius est. Versatur nimirum æger in perpetua ambientium, ingestorum, applicatorum, quin etiam & propriarum actionum vicissitudine.

Difficile autem est, hæc omnia singulatam exactè statui morboſo ſemper accommodari, ut Naturam & Medicum vel Juvent in ſanando, vel faltem non impediant. Iſta tamen cum vel ſanos pro ſua quævis potestate diuersimodè afficiant, multūmque ſæpè mutent, à fortiori in ægrotos maximè agent, quorum non integræ vires minùs riefiſtunt. Prodibunt ergò ex his malè agentibus effeſtus plurimi ſenſibus obvii, qui neque morbi cauſæ, neque ægri naturæ tribui debent: qui, ſi mutetur conditio rerum exteriorum, ſæpè evanefcent, licet morbus perliſtat; vel, ſi pertinaciter durent, novum quemdam morbum primario ſuccedentem pateſcient. Hinc fatis patet, quanti momenti ſit eſſentialia morborum ſymptomata ab accidentalibus utriusque generis probè diſtinguere.

Inter ſymptomata accidentalia annumerantur etiam phœnomena morborum ſecundaria, à ſymptomatibus ſive eſſentialibus ſive accidentalibus excitata, quæ vocantur à quibusdam *ſymptomata ſymptomatum*; ſic in febribus verminosis ſæpè dolor capitis eſt ſymptoma tuffis, dum ipsa tuffis eſt ſymptoma morbi.

C A P U T I I.

De statu morboſo ſolidorum.

Corpus humanum eſt machina hydraulica, conſtant ex ſolidis & fluidis. Quid ſolidorum nomine audiatur, non æquè conſtat apud Medicos. Si examini chemico ſubjiciatur corpus hominis, deprehendetur ad ſua elementa reductum, non aliud ſolidum continere quam terram; at verò, dum operacionibus chemicis ſubjicitur, jam longè abeft à ſtatu naturali: prorsus deſtruitur, per operationes chemiæ, cohæſio partium in qua conſiſtit soliditas. In confeſſo facile erit nullam in corpore vi- vente obſervari poſſe particulam quæ conſlata ſit ſola terrā abſque ſuo glutine: imò ipsa liquida in canalibus fluentia ſuā terrā non ſunt prorsus deſtituta. Solidi ergo nomine aliud quid, quam terra auditur.

Pathologici dum conſiderant ſolida quatenus à ſtatu naturali defientia & morborum capacia, intelligunt neceſſa-

B ij

rīo vel primariam fibram ex qua componuntur canalium parietes, membranarum, cartilaginum, & ossium compagem; vel ipsos canales liquida continentes, membranas, cartilagini, & ossa; sub 1°. Respectu; id est cùm per solida intelligitur fibra primaria, facile patet quòd præter nativam nimiam rigiditatem, vel mollitatem, crassitatem & tenuitatem, quæ, cùm sint congenitæ, ponunt statum temperiei naturali annexum, dicendum potius vitium, quam statum morbosum; patet, inquam, quòd supervenire etiam potest & re ipsa sæpiissimè supervenit mutatio in statu fibræ, ac degeneratio à statu naturali. Tunc dicit Pathologia adesse morbos similares. De illis prolixiores paginas merè theoreticas legere est apud plorimos auctores. Sed quoniam nulla est pars objecta Medico quæ sit fibra simplex: quoniam etiam Medicinæ instrumenta agere non valent nisi in partes organicas: statum morbosum solidorum considerabimus dumtaxat sub 2°. Respectu; id est quatenus solida composita sunt ex aggregatione plurium fibrarum quâ fiunt canales vel membranæ, ossa, cartilagini, &c. & quatenus donantur vi vitali.

Vis vitalis principium est sui generis,
de quo plurimum disputatur quale sit.
Privas sibi leges in agendo sequitur, à
legibus mechanicis valde discrepantes,
solā observatione detegendas. Meritò
ab omni alia corporum vi motrice huc-
usque cognitā distinguitur. Universo ani-
mali regno proprium est. Illud *Enormon*
appellavit Hippocrates, quod de spiri-
tibus animalibus plurimi audiunt. Ad
mentem hominis referri non debet,
cū sine conscientia agat, voluntati
non obediāt, & in partibus de corpore
vivo resectis aliquandiu supersit. In par-
tibus solidis præcipue viget. Si peccant
hujus excessu, adest status morbosus
qui Irritabilitas appellatur à Recentio-
ribus; si defectu, torpor. Cæterū
peccatum confunderetur torpor cum flac-
ciditate, vel debilitate; & irritabilitas,
cum rigiditate cohærentiæ. Constat enim
quotidianā apud hystericas observatione,
irritabilitatem cum debilitate conjunc-
tam esse. Quanti sint irritabilitatis effec-
tus percipietur, si conferatur vis appli-
cati stimuli cum intensitate, duratione,
reciprocatione, ac extensione contrac-
tionum & motuum quos excitat. Ita ut
in statu irritabilitatis, intolerabilia sint

plurima quæ fani facilè ferunt ; & vice versa, in statu torporis placidè perferantur ea quibus fani cruciarentur.

Generales qui ex irritabilitate oriuntur effectus reducere licet ad solidorum vibrationes tremulas, tensionem nimiam, spasmos & convulsiones : ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum consequuntur ; prout ad varias corporis partes applicantur, ad membranas, viscera, vasa, glandulas, musculos, organa sensuum, &c. habitâ simul sensitatis ratione. Unde dubites utrum huic par affectio detur alia, quæ tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

Torpor solidi vivi ponit imminutam sensitatem; hinc ad irritamenta nifus in contractionem tam parvos, ut non sufficiant iis producendis motibus quos œconomiae salus postulat. Comitari torporem solet rudior fibrosi contextus crassities delicatæ gratilitati opposita, atonia, ac inertia, colluvies aquosa frigida, mucosa, pinguis. Morbi plurimi, præsertim chronicci, ex solidorum torpore oriuntur valde refractarii ; cum ob naturæ

virium languorem ipsa medicamenta parùm valeant.

Obtinet torpor, sicuti irritabilitas, vel in toto corpore; vel in parte singulari; & utriusque varii sunt gradus. Abolitio vis vitalis, si universalis sit, mors hominis est; si particularis, mors partis vel paralysis.

Quamvis Pathologia respicere non debeat ad solida verè simplicia, solida tamen commodè considerat vel ut aliquid simplex & homogeneum, vel ut aliquid compositum.

§. I. Solida considerata ut homogenea cavitates efformant magnitudine & figurâ diversissimas, admittendis, continendis, transmittendis variis materiebus idoneas. Earum verò singulas suum habere modum, qui sanitatis muniis maximè conveniat, docet Physiologia. Ab hoc igitur si ultrà vel citrà recedant, morbi nascuntur notabiles. Hos inter præcæteris manifestiores sunt & multiplicitate graves, magnitudo cavi ostiive præter modum aucta; vel angustata.

Si augetur magnitudo cavi per distensionem laterum, Dilatatio appellatur nomine generali, *Anevrisma* speciali nomine si dilatetur arteria, *varix* si

vena. Obtinere potest dilatatio in quibuscumque cavis corporis , majoribus , minoribus , sive canales fuerint , sinus , aut receptacula. Si dilatatur ostium cavitatis , *anastomosis* appellatur. Ex anastomosi fit ut plus aut aliud quid quam sanitas exigit , introeat , exeatve ; huc confert Sphincterum resolutio , quando orificia Sphincteribus donantur. Per anastomosim vasorum pulmonis fieri quandoque haemoptysim credebant veteres , & hodiè etiam unanimi ferè Medicorum consensu docetur. Hoc autem abusivè affirmatum credo , & rectius audiendum esse de dilatatione ultimorum vasorum , quam de dilatatione orificiorum ; vel audiendum esse de diapedesi.

Diapedesis adesse dicitur cum fibræ membranas cavitatum contexentes , dissentæ , à mutuo contactu ita recedunt , ut absque illâ dilaceratione interstitia hiantia nascantur quæ , textilis ad instar , transudare sinunt humorem. Producitur id malum præsertim in cavitatibus quarum parietes textu subtiliori gaudent , aut vitio laxiores sunt.

Si ob fibrarum cohaesionem verè solutam parietes cavorum , quâ integri requiruntur , perforantur ; aut osliorum

margines dilacerantur vel roduntur :
status ille morbosus *Diæresis* appellatur.

Tres illæ affectiones ; dilatatio scilicet, *anastomosis*, & *diapedesis*, non adeò planè præter naturam sunt, ut non in statu sano, suo ac debito gradu obtineant, & facilè ferantur ; imò ad diversa vitæ munia etiam requiruntur, nì patebit consideranti varias partium per ætatem mutationes, impositas sexui sequiori functiones, exercitii effectus, sudores, &c. undè tūm demùm pro morbis haberi possunt, cùm modum excedunt, aut ordine, tempore, matre incongruis eveniunt.

Effectus ex cavitate aucta multiplices consequuntur, qui ritè perpensi pro natura diversarum corporis humani partium, plurimorum morborum originem declarant. Dilatatio tumores producit sæpè immanes. Natura verò, ne parietes tenuiores facti rumpantur quandòque cavet, densatione & incrassatione laminarum. Hinc multiplex à statu sano recessus. Anastomosis subitò nonnumquam dimittit aggestam diù cohítamque materiem, finemque uni malo faciens aliud quandòque gravius procreat. Ex aliena materia per oscula mea-

Bij

tuum ampliora intrante aut exeunte obstrunctiones, echimoses, secretionum ac excretionum turbæ. Nec dissimilia sunt quæ ex diapedesi oriuntur. Diæresis, præter liquidorum extravasationem, suppurationes ulcera producit.

Nimium angustantur cava vitio solidorum per adauctam parietum crassitatem; item per collapsum parietum, cum ultratonus distenti propter materiem diu contentam, ac subito evacuatam, subsidendo ad se mutuò accedunt: hujus generis malum frequens est post hydropum aquas per operationem chirurgicam evacuatas, quam exinde crebro gangrenæ subsequuntur; quandò scilicet nimia est parietum resolutio. Frequentius autem omnium vitiorum, à quibus plus quam par est arctantur cavitates, aut ostia occluduntur per solidorum vitium, est excessus in vi contractili fibrarum.

Quocumque modo arctentur vasa, satis liquet quanta exinde procreentur mala. Circulatio, liquidorum motus, secretiones omnes turbantur; obstrunctiones oriuntur, &c. ita ut fuerit Medicorum schola quæ morbos omnes referret ad strictum vel laxum, quasi primariam ægritudinum universarum causam. Solidistæ vocantur.

Inter Solidistas annumerari debet re-
cens Auctor qui novas prorsus specula-
tiones de actione & reactione organo-
rum proposuit in *specimine novi Medicinæ conspectus*, easque dilucidiūs alias
explicavit. Contendit clarissimus *Lacaze*,
Diaphragma esse tamquam centrum &
hypomochlium virium quibus regitur
œconomia animalis, agentibus vel à ca-
pite vel ab organo exteriori versus Dia-
phragma, & à Diaphragmate versus
caput vel organum exterius; dum omnes
æsteræ corporis humani partes æquè in-
ter se agunt vel reagunt. Sanitatem con-
sistere in illarum actionum æquilibrio.
Quomodo ex illo generali principio phy-
siologico elegantissimè deducatur Patho-
logia, confirmata plurimis observatio-
nibus eorum quæ in morbis & in sani-
tate eveniunt, videre est in *Institutionibus medicis ejusdem Auctoris ex novo Medicinæ conspectu*, & aliis hujus ope-
ribus, quæ singula apud Medicos theo-
retico-Præcticos maximâ semper gaudie-
bunt commendatione. Morborum om-
nium divisionem instituit in nervosos,
humorales, & mixtos; quatenus lœduntur
sensus, vel motus, vel uterque simul.
Huic divisioni industriose accommodat

compendiosam therapeuticem, pro ægritudinibus omnibus quibus affligitur genus humanum. Sed quicumque novum illud œconomiæ humanæ systema sedulò meditabitur, deprehendet morborum quos clarissimus *Lacaze* humorales vocat, originem revocari posse ad vitium elaterii in organis, ac consequenter primariò pendere à vitio solidorum.

§. II. Dùm considerantur solida ut aliquid compositum ex partibus diversæ naturæ, ex vasibus varii generis, membranis, glandulis, &c. constituens solidum aliquod humanæ machinæ instrumentum, illorum degenerationes à statu naturali vocantur morbi instrumentarii, vel organici. Diversi sunt prout vel ad instrumenti in se seorsim spectati partium cohaesionem pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum. Hinc duplex morborum instrumentariorum genus, quorum præcipuas species leviter percurremus. Monendum verò, non omnia quæ hic enumerabimus vitiæ ita functionibus obesse, ut inter morbos verè recenserit mereantur. Quædam item potius symptomata morborum, quæ morbi sunt. Multa ad Chirurgiam præcipue spectant. Plurima denique ex fluidorum simul ac so-

lidorum pravis affectibus componuntur. Cùm enim ipsæ partes instrumentariæ hanc mixturam habeant, fieri vix potest quin hunc in circulum cadat Pathologia.

Primum genus morborum instrumentariorum solidi consituunt, solutio continui, depresso, & elevatio. Si accidat continui solutio in parte dura ossa vel cartilaginea, fractura vocatur. Elevatio autem partis ossæ exostosis dicitur. Fractura lato sensu comprehendit etiam & fissuram ac strictionem, &c. Eò levioribus ex causis nascitur fractura, quò ossa ex senio, acri gelu, lue venereâ, scorbuto, rachitide, arthritide, carie, aliove vitio fragiliora sunt. Ut ideo absque vi externâ, muscularis actio sola ossium quibus musculi infiguntur fracturas quandòque efficiat. Mala quæ hinc sequuntur innumera facile eruuntur, tūm ex multiplici usu quem ossa & cartilagines œconomiae humanæ præstare debent, tūm ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione, laceratione, quam fracta partibus vicinis necessariò inferunt. Superveniunt quandòque ossibus stupendæ molles, quæ sicuti exostoses, præcipuam causam habent in fluidorum vitiis.

Si accidat solutio continui in partibus solidis non duris, à vi mechanica, ita facta ut sanguis alijsve succus ē vasis prodeat, vulnus appellatur. Plurimas habet differentias, pro diversitate partium, quæ lēduntur, & modo quo lēduntur. Hinc etiam & varia nomina vulnerum, cæsionis, excisionis, punctionis, ambustionis, contusionis, &c. Ex his turbæ oriuntur numero & varietate infinitæ. Accedunt autem salutares naturæ motus, qui vulnus ad sanescendum semper disponunt.

Secundum genus morborum instrumentariorum solidi pendet ab incongruonexu, peccante excessu vel defectu. Peccat excessu, quando imperforati sunt hiatus naturales podicis, vaginæ, urethræ, meatuum auris, &c. quando digitæ, labia, viscera, &c. ita coalita sunt, ut in suis muniis impedianter. In articulis præcipue hoc vitium observatur; Ankylosis vocatur, cum articuli ita obrigescunt ut eorum motus prohibeatur: ex fractura, luxatione, vulnere, contusione, abscessu, ulcere, tumore, dolore crebro supervenit. Ad hoc genus referri debent ankyloglosson, & ankyloblepharon, oris

vel oculorum inflammationis, ulceribus, supervenientia.

Peccat nexus defectu, in luxatione, hernia, prolapsu.

Luxatio dicitur, cum ossa, quæ inter se commissa sunt, de sede sua naturali decedunt. Accidere non potest, quin laxentur, vel rumpantur cartilagines quæ ossa continere debent in articulis.

Hernia adesse dicitur, cùm pars mollis interna è sede sua naturali egressa intrà cavum alicujus partis mollis mortisè recepta est. Partium quæ abdomine continentur præ aliis frequentiores sunt herniæ, & præcipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum qui abdomen circumdant anteriusum mollitudo; peritonei quod intus succingit natura, tenax quidem & maximam distensionem admittens; viscerum quæ isto sacco continentur moles ingens, laxitas, mobilitas continua. Si aliquâ parte prævaleat viribus peritonei contentorum impetus, cedens ibidem peritoneum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rarissimum est, rumpitur. Utroque autem modo emigrare finit de suo cavo partes vicinas quæ

mobiles sunt, & subter communia integumenta sese effundere: crescente in dies tumore, si eadem causæ perduraverint. Hæc generalis est idea herniarum quæ in abdomine oriuntur. Jam harum multiplices differentias facile erit intelligere.

Umbilicus post partum præcisus, cicatrice occlusus, si minus firmo constat circulo tendineo, quâ olim vasa umbilicalia transmiserat, in centro motus abdominis constitutus, transitum dat peritoneo propulso ab adjacentibus epiplo & intestino. Tumor cum sacco in textu cellulari abdominis efformatur, quem exomphalum sive herniam umbilicalem vocant. Vitium hoc infantibus, feminisque ex graviditate ac partu diffici frequens est.

In utroque inguine, quâ sede funiculus vasorum per annulum (rectius arcum tendineum) muscularum abdominis obliquorum externi & interni, super os pectinis descendit, inque viris ad testes, in feminis ad pudendorum oras nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, crebro accidit hernia. Si enim foramen illud arcuatum quacumque de causa diducitur, pressum à contentis

peritoneum per illud descendit, secumq;
abducit propinquas partes, omentum,
intestinum, &c. nascente ad inguen tu-
more qui *hernia inguinalis*, *bubonocele*
appellatur quamdiu in inguine consistit:
si verò ad inferiora etiam se proten-
dit, in viris diducto scroto, *scroti*
hernia vocatur; in feminis autem ad
labia naturalium devolutus peculiare no-
men nondūm obtinuit.

Ad extremum inguinis latus, quā pro-
ximè subest femoris cum coxā articulus,
simile vitium quandōque oritur; cui no-
men *herniæ femoralis*, *cruralis*, *ingu-
nalis externæ* à recentioribus imposi-
tum est. Èa nimirūm sede educuntur vasa
cruralia, materie cellulosā involuta, ex
abdomine per sinum ossis *ilium*, sub apo-
neurosi musculi obliqui externi & interni
cracecente in speciem ligamenti, quod
à Fallopio vel Poupartio denominatur.
Id ligamentum itaque si distrahitur vel
laxatur, peritoneum hoc loco debilius
cedit, & in appendicem producitur
cavam, quæ omentum ac intestinum re-
cipit, cumque his secundūm prædicta
vasa in anteriore femoris regione pau-
latim descendens, integumenta commu-
nia in tumorem elevat. Sexus sequior

hoc malum frequentius quam viri experitum.

Nihil mirum saepissime accidere hernias praedictis in tribus locis; cum ibi venter minus robur habeat ad resistendum; si occasionem dederit vehementior corporis nixus spiritu cohibito, casus ab alto, praeceps saltus, ictus abdomini illatus, valida succussio, &c. ventre simul cibo, potu, foetu, aere, aquâ admodum distento, aut supernè per fascias, thoraces, vestesve arctiores valde compresso: magis tamen his vitiis obnoxii sunt homines ætate, temperie, morbo debiles, flaxidi, humidi, obesi: unde immodicus quotidiè lactis, olei, butyri, pinguedinis, aquæ calidæ usus eò disponit.

In quibusvis aliis abdominis partibus oriri potest hernia, quotiescumque peritoneum ob musculos, præcipue transversum quo proximè contegitur, aliquâ parte relaxatos, collisos, incisos, rupitos, adefos, sustentaculo suo orbatum foras prorumpit; aut ipsum solutionem passum prohibere nequit, quominus ea quæ intus sunt emergant. Per universum ideo ventris mollis ambitum accidere solet, si qua hujus regio ex vul-

nere , contusione , abscessu , sinu , recente cicatrice debilior , pressione iusto majore urgetur. Huc igitur referre licet hernias ventrales ; & ab observatoribus memoratas lumbares , dorsales ; tūm eas quæ ad foramen magnum coxarum ossis , & ad perineum visæ sunt : & internis quoque variis sedibus ita natas , ut extrinsecus nullo tumore se prodant ; quales eveniunt diaphragmate læso , laxato , dūm vicina abdominis contenta versus pectoris cavitatem propelluntur.

Utī autem fede differunt abdominales herniæ , ità non minus partibus elapsis : undè varias quoque denominations obtinuere. Frequentissimè omentum , aut intestinum , aut utrumque includunt. Et tunc dicuntur Epiplocele ; Enterocèle , Enteropiplocele. Nonnunquam & ventriculus subest , & Gastrocele vocatur. Aliàs vesicæ urinariæ pars in viris ad inguem vel ad scrotum usque protenditur ; in feminis præcipue gravidis , vulvam inter & anum : hoc Cystocele vocatur , cuius species etiam prolapsò utero sese adjungere solet. Uterus ipse huic vitio obnoxius esse dicitur , quo casu **Hysterocèle** appellares.

Impedimenta functionum ex his vitiis
valdè diversa tūm præsertim periculi
plena sunt, cūm strictius sacci hernialis
ostium reversionem prohibet, & inter-
cepto humorum motu inflammationem
ciet, quæ plerumquè brevī in gangræ-
nam transit.

Prostant & exempla herniæ cerebralis
in recens natis, parte quādam encephali
per hiatum calvæ extrorsum protrusā,
atque in tumorem integumentorum re-
ceptā.

Linguæ hernia dici potest, quandò
lingua justò mobilior in fauces revoluta
nixu deglutitionis, intrà ostium pharin-
gis impacta hæret, hancque & proximam
spiritūs viam quandoquè obiurat,
non sine præsenti vitæ discrimine.

Musculi denique & horum imprimis
tendines, cūm de suis sedibus exiliunt,
ob laxata aut rupta quibus continentur
vincula, insequente ut plurimū vio-
lento spasmo, sitūs vitium patiuntur,
quod etiam hujus loci est.

Aliud herniæ genus est, quandò pars
in semetipsam revolvitur ac suum intrà
cavum recepta hæret; quod malum vol-
vulus dicitur, nec nisi in intestinis locum
habet. Non solum tenuia, sed etiam

crassa huic obnoxia sunt, à violenta commotione, irritatione, ex lumbricis, aeribus, &c. Pertinax est malum. Productâ obstructione tubæ intestinalis, omnem primarum viarum functionem turbat; natoque ileo, celerem plerumquè mortem inducit. Sæpiusculè tamen etiam innocuè fertur, modo absit impedimentum materiæ trajiciendæ.

Prolapsus sive procidentia ab hernia differt, eò quod ponat partem mollem quæ secundum naturam intus recondita est, è sede sua ita dimotam ut per hiatum aliquem vel naturalem vel vitio natum nuda foras effundatur. Prolapsui obnoxia sunt præcipue anus, uterus, vagina, oculus.

Procidit anus cum rectum relaxatum descendit per podicem, bursulæ in modum propendens: ex quo præter alias noxas inflamatio & gangræna consequuntur; maximè si ani Sphinctere valentiùs contracto stringatur. Producent hoc vitium diarrhæa diuturna, dysenteria, tenesmus, crebrior purgantium acrum usus, fœx dura, hæmorrhoides, &c.

Procidit uterus per vaginam inversus; vel non inversus. Inversus rarif-

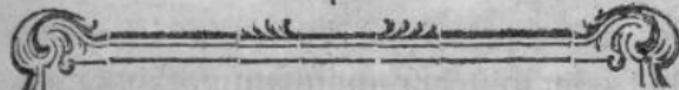
simè , nisi post partum rudiore manu valentiùs protractis secundinis. Non inversus virginibus vel mulieribus non puerperis , si nimiū relaxentur vagina , & uteri ligamenta ; quo casu extrà vaginam se prodit os internum. Huic occasionem præbent ut plurimū fluores albi diuturni.

Vagina prolabi dicitur cum hujus ora circum-circà relaxata in modum botuli ex pudendis dependent ; item cùm pars tantum aliqua tunicæ ejus resoluta descendit , quæ sæpè incautos fallit specie uteri prolapsi. Ex rudiore cunni tractatione oritur sæpiùs hoc vitium.

Oculus procidentiam patitur , cùm inflammatione , hydroptalmiâ , aliâve causâ distentus , aut nato intrà orbitam tumore pressus è sede sua propellitur , ut palpebris contineri nequeat.

Lingua similem in modum quandòque ore extruditur.

C A P U T I I I.

De statu morboſo liquidorum.

LONGE major est in corpore humano, fluidorum quam solidorum moles. Composita sunt liquida ex aqua, oleo, salibus, paucâ terrâ; principio quodam volatili, quod spiritum rectorem vocant Chemici: adeſt & mucosum quid in filamenta ductile, gummi vegetantium simile. Legitimæ istarum materialium proportioni accedens mixtio æquabilis, quam motus & calor præcipue conservant, suam cuivis humoris naturam, indolem & consistentiam determinat. Pars fluida mera ferè aqua est; eâ plus minusve ablatâ, reliquum spissit in magis minusve densum crassamentum.

Degenerationem liquidorum à statu naturali considerabimus, vel in se, quantum liquida sunt; vel relativè ad partes firmas quibus continentur.

s. I. Status morbosus liquidorum in se; nomine generali vocatur *Cacochimia*.

Ad tria præcipue, inter innumera quæ concipiuntur tanquam possibilia, reducenda sunt vitia liquidorum per se, ex assidua phœnomenorum observatione apud ægrotantes. Vel enim spissiora sunt, vel tenuiora, vel non satis cohærentia in suis partibus. Tres illæ caco-chimiæ species vocantur etiàm dyscratiae humorum.

Spissitudinem ponit 1º. Defectus aquæ, vel crassamenti excessus. Eam producit potus parcior, excretiones lymphaticæ auctiores, dissipatio humidi per motum, calorem, &c. Spissitudinem ponit 2º. partis mucosæ nimia abundantia. Species hæc tenacitatis, à priore vitio diversissima, ortum habet ex alimentis glutinosis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermissio motu animali, &c. Effectus generales spissitudinis primarii sunt tardior humorum per canales transitus; hinc obstruetio, infarctus, secretionum ac excretionum impedimenta, multivarium denique tumorum genus.

Tenuitatem nimiam liquidorum ponit, 1º. Aquosi laticis excessus, quo reliqua principia nimis solvuntur, & diffunduntur in moleculas justò minores. Eam produ-

cit abusus aquosorum, maximè calidorum, sive internus sive externus, vita deses in aere humido, retentio excrementi aquosi, solidorum debilitas, evacuaciones nimiæ, undè circuitus vitalis languor, caloris nativi defectus. Oriuntur indè tumores aquosi, frigidi, omniumque functionum lensor. Tenuitatem nimiam ponit 2°. divisio nima in particulis vel oleosis, vel terrestribus, vel salinis, vel glutinosis, à quacumque causa. Species ista tenuitatis acrimoniae cujusdam ut plurimū est particeps. Pathologicis ansam dedit multa scribendi de variis acrimoniarum speciebus quas distinxerunt in alcalinas, ammoniacales, amurcosas, rancidas, &c. Harum theorizæ plurimæ principiis Chemiæ congruentissimè accommodatæ sunt: sed non confirmantur per observationem eorum quæ apparent in corpore humano vivente; ubi numquam deprehenduntur humores circulatorii participes salium alcalinorum, ammoniacalium, acidorum, &c. Ità ut meritò revocari possit in dubium omnis ferè doctrina de variis speciebus determinatis acrimoniarum humorum; licet plurimis in Scholis etiānum hodiè vigeat? In genere tenuis hu-

mor valdè meabilis acri suo simùl rodens, facilitus è vasculis elabens, hæmorrhagias, diarrhæas, ptyalismum, urinas & sudores colliquantes, echimoses, maculas, exanthemata, pustulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, secretionum ac excretionum turbas inducit.

Est etiàm status morbosus liquidorum ab excessu particularum terrestrium, vel oleofarum, vel salium, quo fit indebitus nexus; ità ut ritè non cohærent, & facilè secedant crassamenti particulæ ab aqua & à se invicem. Quod aliqua debeat esse cohæsio inter particulas liquidi, nemo negabit. Cohæsio enim nulla non minus liquidi quam solidi conceptum tollit. Ex secessione particularum nascuntur concretiones, diversæ pro principio excedente. Si excedit mucus, spissamenta dabit viscida, pulchra, gummosa. Si excedit oleum, fiunt concretiones sebaceæ, resinosæ. Copiosior terra haud sat solubilis, cùm de aquoso latice elabitur, calculos tartareos, ossreas lapideasque partium indurationes generabit. Difficile fuerit admodum explanare varios modos, quibus status iste morbosus in humores in-

vehitur. Credibile tamen, magnam partem deberi erroribus in diæta multùm diuque commissis , vehementibus aut diuurnis circulationis vel motuum vitalium turbis ; quo & retuleris fortè hæreditariam labem.

§. II. Sub secundo respectu , quando scilicet vitiata sunt liquida relativè ad partes firmas quibus continentur , peccant vel in proportione , vel in transgressione loci , vel in motu .

Quòd si universa humorum massa , qualitatis vitio cæterùm carens , comparatè ad firmas partes ultrà modum excedat , oritur humiditas : utí contrà , si quantitate deficiat , siccitas. Utriusque vitii originem præcipuè præbet aliena ingestorum & egestorum ratio .

Notari præcipuè meretur plethora , quæ dicitur boni sanguinis ea abundantia quam systema circulationis absque periculo ferre nequit. Dari frequentissimè id genus superpondii , ab omni tempore docuit observatio : neque certè audiendi sunt , qui rem tanti momenti levissimis argumentis explodere aggrediuntur.

Plethora dividitur , in veram , relati-
vam , & spuriam .

Plethora vera ponit molem sanguinis reipsà exuberantem, ità ut partes continentes per nimiam distensionem lèdat. Corporis habitus undequaquè perfusus sanguine intensè rubet; venæque præ arteriis debiliores ultrà modum tumescunt. Eam inducit vigor sanitatis sub uitæ genere lautiore, otioso, seculo, quo robusta viscera plus generant chili sanguinisque laudabilis, quām nutritio ac excretiones necessariæ sibi posulant.

Plethora relativa ponit imminutam systematis circulatorii capacitatem, quantitate sanguinis haud pariter imminutâ. Oritur à constrictione vasorum per terrorē, accessum febrilem, frigus magnum subitum, &c. ab eorumdem exsiccatione, coalitu, mutilatione.

Plethora spuria ponit rarefacti & expansi sanguinis volumen auctum, quamquam massa non crescat. Ingens calor in corpore concitatus ab aere, foco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis naturâ calidis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, quibusdam animi pathematis, frictione, &c. magna & subita pressionis atmospheræ imminutio, motus intestini humorum ob aliena inter-

mixta, huic vitio ansam dare solent. Certius autem nascitur, si & irritabilitas accesserit, aut feminum dederint sanguinis discrasia ex excessu olei, ad rarescendum proni, vel recepta circulans in sanguinis massâ pinguedo, quam calor valde expandit.

Plethora spuriæ species est, ea quæ dicitur plethora ad vires; quando absque adauctâ sanguinis massâ, sanguinis fit superpondium propter debilitatem canarium, valentioribus vasis facile tolerandum. Hujus generis plethora sèpè observatur in puellis debilibus, sub pallido colore & frequenti hæmoptysi affictis.

Plethora opposita, boni sanguinis inopia sine discrasia, anæmia dicta, vix nisi subitâ enormi evacuatione nascitur.

Obesitas humiditatis species est, à pinguedine superabundante. Plethora sèpè supervenit, aut huic substituitur.

Defectus adipis, macies, vix eo gradu nascitur ut morbosa dici possit, quin aliæ subsint affectiones, ex quibus ut symptoma pendet.

Reliquorum succorum excedens deficiensve copia, ad Cacochimiam præcipue pertinet.

Transgressio loci vel error loci liquidorum dicitur, cum succus corporis a suis in aliena vasa defertur. Evenit hoc multoties in systemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto calore, rarefunt humores, vasa laxantur. Stagnans pingue in membrana cellulosa, subito in vasa receptum, bilis e suis limitibus egressa, inque sanguinem diffusa, urina, matreries perspirabilis, &c. retentae, cum in massam circulantem regurgitant, exempla noxarum quas id vitium infert, praebere possunt. Huc etiam referri debet materiae morbosae alicubi stagnantis receptio in communes circuitus vias, aut ejusdem permanens cum humoribus circulantibus mixtio, dum evacuari, vel in parte aliqua deponi debuisset. Si a tergo impingantur & antrorsum impedianter liquida loco aberrantia, procreabunt infarctus, tumores, inflammationes, &c. Si effunditur sanguis e suis vasibus egrediens in partium interstitio receptus, non elabens, echimosis vel fugillatio dicitur. Sic effusa lymphae e sanguine in membranam cellularem vel in cavitates peculiares, varias hydropis species, hydatides, ascitem gignit; aer tympanitidem, emphysemata, pneumatoclem.

pneumatocelem. De aere notari velim, quod aer elasticus in corpore humano nullus sit, juxta plerosque Medicos, praeter quam in pulmone & in primis viis; unde tympanis semper suam sedem habet in cavitate intestinorum, secundum sententiam clarissimi *Litre*; & emphysemata non aliter locum habere possunt, quam per vulnera thoracis, aut abdominis, aere elasticico subrepente ex pulmone, vel primis viis, per textum cellulariem; nisi admittatur putrefactio humorum in aliis partibus, ubi tumores aereos observatos fuisse refertur. At verò ex sententia, experimentis & observatis clarissimi *Macbride*, verisimile est, aerem elasticum, ex alimentis & ex ipsis humani corporis humoribus extricatum per motum intestinum, contineri in vasis corporis humani sani: & non repugnat, quod si nimia quantitate abundet, vel sensim in una parte colligatur, tumores excitet aereos, absque illo humorum statu qui putrefactio dicatur. Plutima collegit de morbis flatulentis D. *Combalusier* in Pneumato-pathologia, paucissima de morbis ex aere per errorem loci.

Motu peccare dicuntur liquida, dum

C

vel ociosus aut tardius in suis canalibus progrediuntur. Motus nimius presupponit ut plurimum intensiorem solidorum in fluida actionem. A motu nimio oritur calor augmentum, rarefactio humorum, subtiliorum dissipatio, crassamenti inspissatio, resolutio putris, loci aberratio omnigena, & quæ ex his sequi possunt innumera, acuti praesertim generis mala. Utitur tamen & natura quam frequentissime hoc excessu, uti remedio efficace quo cruda subigat, expellat, coacta solvat, aliaque plurima in corporis salutem molliatur. Humorum tarditas cum vis vitalis torpore semper coniuncta, functionibus omnibus languorem inducit, multas suspendit, aut planè delet: unde plurimum morborum chronicorum origo, intractabile ingenium, & difficillima ob prostratas naturæ vires sanatio.

C A P U T I V.

*De Statu morboſo ſanguinis, ac
præcipue de Inflammatione.*

Q UATUOR in ſanguine per ana-
lyſim ſimpliciſſimam deprehendun-
tur ſubſtantiae. 1°. Spiritus rector feti-
dulo odore percipiendus, vix, quando
condensatus eſt, à pura aqua niſi odore
diſtinguendus. 2°. Serum subſlavescens,
ſaporis leviter falfi, igne graduum 66
Thermometri Lugdunensis, in maſſam
albidam concreſcibile. 3°. Pars fibroſa
ex filamentis conſtant, non abſimilibus
fero per ignem concreto: cum parte
rubra cohæret, quæ in patella ferō
innatā; & per frequentes coaguli lo-
tiones obtinetur. 4°. Pars rubra oleo
præcipue conſtant, in aqua verè non
ſolubilis, imò nec huic miſcibilis niſi
interventu feri.

Maximi momenti eſſet, vitia di-
gnoscere omnia quæ ad ſingularum ſan-
guinis partium qualitates pertinent. Fa-
zendum autem eſt plurima nos latere,

Cij

cum Physiologia humorum multis etiam-num defectibus scateat. Observantur tamen in sanguine tria praecipue vitia, praeter ea quae omnibus liquidis communia sunt.

1°. Plethora. Licet enim Plethora nomine, audienda videatur generaliter superabundantia cuiuscumque humoris; usus tamen invaluit, ut Plethora specialius significaret sanguinis excedentis vitium, de quo jam egimus in praecedenti Capite.

2°. Status morbosus qui dissolutio appellatur. Hujus effectus insigniores sunt, facilis propensio ad haemorrhagias per omnia corporis emunctoria, debilis, licet frequens, arteriarum pulsus, virium prostratio, color cutis pallido-lividus, maculis fædatus, serosarum evacuacionum excessus, calor sæpè urens, acris, infesta ad putrefactionem & sphacelos proclivitas, &c. Vitium illud in scorbuto patens, & quibusdam in morbis malignis dictis, pendere videtur ab excessu feri, defectu partis rubræ, & prædominio materiæ salinæ, sive propriæ, sive alienæ, in sero. Pollet enim serum aquâ, salium & muci menstruo; cumque iis quæ à foris in massam humorum subvehuntur

proximum alit commercium. Pleraque ideo acia hic sedem meritò figere supponi possunt, hocque quasi vehiculo per corporis partes fese diffundere. Inducitur status ille abusu condimentorum, falium, & aromatum; potu nimirum spirituoso; habitatione in locis humidis; aere calido animantium vaporibus onusto; resorptione puris ulcerum internorum; animi pathematibus mæstis.

3°. Observatur status morbosus sanguinis, qui diathesim inflammatoriam constituit; à quibusdam lensor Phlogisticus vocatus. Vitium istud plerorumque morborum acutorum comes est, vel causa; & innumeram mortalium copiam omni tempore, præcipue autem Hyeme & Vere, quotannis orco devovet. Inflammatio definitur vulgo tumor cum dolore, rubore, calore, tensione, & pulsatione. Quod in inflammatione vitium meritò referatur ad sanguinem, satis constare videtur ex colore rubro partis inflamatæ, & arteriarum pulsatione solito fortiori: ex imminutione mali per sanguinis missiones: denique ex phænomeno satis constanti in morbis omnibus inflammatoriis; scilicet, quod sanguinis coagulum, durante Inflamma-

tione educti & in patella recepti , obducitur pellicula quâdam fibrosâ , plus minusve densâ ; quæ indè plus minusve à rubro colore recedens , ad albedinem sæpius accedit . Pellicula hæc *crusta inflammatoria* vocatur : in sanguine pleuritide laborantium , morbo inflammatorio , ferè semper apparet , & ideo appellata etiam fuit *crusta pleuristica* . Varia à præclaris Viris excogitata sunt , ad explicationem mechanicam omnium Inflammationis phœnomenorum . Pro hujus causâ proximâ assignaverunt hærentiam sanguinis in extremitatibus vasorum arteriosorum minimorum , per sanguinem à retro urgenter vividius pressi . Sed acriter disputatum fuit , utrûm hærentia illa esset in vasis dumtaxat sanguineis , an etiam in lymphaticis collateralibus , sanguine rubro intropulso per errorem loci infarctis . Tumor explicatur per adauertam diametrum vasorum minimorum . Dolor provenire dicitur à distractione vasorum parietum . Caloris augmentum , ex majori affictu particularum liquidi contrâ superficiem internam canalium . Tensio partis inflamatæ , ex renitentia membranarum vasorum . Pulsatio fortior & frequenter arteria-

rum, ex adaucta irritabilitate arteriarum sanguinem à tergo vividiūs propellentium, per stimulum oblatæ resistentiæ.

Negari saltem non potest, quod sanguinis massa in casu Inflammationum habeat plerumquè, & fortè semper nisi Inflammatio proveniat à causa externa celeriter agente, flatum morbosum peculiarem; quod disponitur ad hærentiam in vasorum extremitatibus. Status ille, valdè discrepans à mera spissitudine per defectum aquæ laticis, non inconcinnus lensor *Phlogisticus* à Recentioribus appellatur. Consistere supponitur in excessu partis fibrosæ, vel strictiori partis fibrosæ nexu cum parte rubra, muci glutinosi ac tenacis interventu, quod fit ut ad concreendum proniūs sit sanguinis crassamentum, minus facilè in tenuiores partes dividatur pars rubra, & levi de causa per quietem, aut frigus, in grumos parte fibrosâ implexos coeat. Indè sanguinis coagulum in patella coris albidi, livescens, viridis, speciem præbens, pro majori aut minori excessu & densitate partis fibrosæ. Crusta eadem compactior oram Insulæ contractam in seutellæ modum excavat, circumfluente

sero copiosiore. Nec ad istud Phœnomenon explicandum pinguedine vel muco arteriarum , succis multùm diversis , opus est. Docet certè observatio , iisdem potentiis quæ sanam in corpore fibram ingenerant , quoquo modo intensioribus , id vitium induci. Auctior hinc circulatio , motus febrilis , exercitia corporis nimia , astringentium , calefacientium , spirituorum abusus , hujus in sanguine densitatis quotidiamæ causæ fiunt.

Ex diathesi inflammatoria oriuntur Inflammationes Phlegmonodes. Triplici modo terminantur : per resolutionem ; per suppurationem ; per gangrenam. Resolutio est terminatio felicissimi eveniūs : obtinetur quando à natura vel remediis aquosis , & præcipue saponaceis , superatâ lentoris Phlogistici tenacitate , solubile redditur refractarium gluten ; & sanguis recuperatâ debitâ fluiditate in liberam redit circulationem. Obtinenda est resolutio antè quintum vel septimum diem. Si ultrà persistat Inflammatio , pertimenda venit suppuratione ; licet quandoquæ succedat induratio. Suppuratio est opus naturæ huc usque inexplicatum , quò substantia partis inflammata tam solida quam humoralis , in materiem

fluidam, albam, spissam convertitur
pus vocatam. Vasorum destructorum
generationi, blanda & pultosâ suâ indole
eximiè favet pus. Confecto pure mi-
nuuntur urgentiora symptomata. Si ni-
mia sit Inflammatio, humor acris, vasa
rigida, omnia symptomata magna, brevî
degenerat in gangrænam. Hic est ter-
tius & gravior modus, quô exit Inflam-
matio; rumpuntur vascula, liquida
putrescunt, ichor effusus sub epidermide
in bullas colligitur, instar loturæ carnis,
vel saniei flavæ: pallidus, cineritius,
fuscus, ater fit partis inflammatae co-
lor, odor teterimus: desinunt dolor,
calor, pulsatio, tumor in loco affecto.
Fit mors partis.

Est species Inflammationis particularis,
quæ Eresipelas vocatur. Sedem suam
sub epidermide semper obtinet. A phleg-
mone differt tum principio, tum exitu.
Principio, eò quod status morbosus,
à quo procedit, pendere videtur à
vitio quidem præcedenti simili, sed in
parte serosa & fibrosa sanguinis, potius
quam in fibrosa & rubra parte; undè co-
lor Eresipelatis non ruber est, sed flavus:
item minorem in molem extollitur Ere-
sipelas, & latius à vicinia in viciniam

extenditur. Exitu, eò quòd raro, vel
fortè numquam, terminatur per lauda-
bilem suppurationem; facilè vergit in
gangrænam, præcipue si tractetur To-
picis pinguibus, oleosis, quorum ap-
plicatio optimè quandoquè succedit in
curanda Inflammatione phlegmonode.
Felicissimus Eresipelatis exitus est reso-
lutio per insensibilis perspirationis vias.
Facilè distinguitur Eresipelas à phleg-
mone, colore flavo saltem ad oras
tumoris, dolore acri magis urente,
tumore minus elevato & in latius pro-
pagato. Jampridem observaverat Gale-
nus, quòd “ sæpè accidit, mixtum esse
,, affectum ex Eresipelate & Phlegmone,
,, in quo quandoquè propria Eresipelatis
,, symptomata prævalent; & à recen-
,, tioribus Medicis vocatur talis affectus
,, Eresipelas - Phlegmonodes; quandoq;
,, autem phlegmones, & dicitur ideo
,, Phlegmone - Eresipelatodes: quòd si
,, neutriùs symptomata evidenter præva-
,, leant, sed æqualia videantur, Phleg-
,, monem & Eresipelas mixta esse di-
,, cuntur ”.

Magna pars morborum acutorum est
inflammatiorum, non quòd in omni-
bus illis fiant tumores inflammatorii,

Phlegmonodes, vel Eresipelatodes; sed quod sanguinis aut seri massa eâ afficiantur dyscrasiâ, quæ ad ejusmodi tumores producendos est idonea. Unde tam frequenter terminantur morbi acuti per suppurationes. Diversis insigniuntur nominibus, phrenitidis, auginæ, pleuritidis, peripneumoniæ, paraphrenitidis, hepatidis, nephritidis, &c. Prout Inflammatio occupat meninges, fauces, plevram, pulmonem, diaphragma, hepar, renes, &c. Præter symptomata generalia Inflammationis, sua quisque horum morborum habet peculiaria, quæ proveniunt ex lœsis functionibus partis inflammatæ. Ea singulatum percurrere non pertinet ad Pathologiam generalem.

Si quæratur, an omnis suppuration, etiam lentè succedens, præsupponat inflammationem anteà existentem, quamvis hujus signa patentia non apparuerint? Non incongruè responderi potest affirmativè. Quamvis enim ignoretur quâ ratione conficiatur pus, fatis constat quod fiat inflammationis operâ; nec eveniat, nisi adsit, si non in loco particulari, saltem in massa sanguinea, diathesis sanguinis inflammatoria.

Cvj

C A P U T V.

*De statu morboſo ſeri, præcipue de
illo quem Carolus Pifo exponit
in Libro de Morbis ex ſerofa
colluvie.*

S E R U M magnam ſanguinis partem constituit, undē quamdiū intrā vafa ſanguinea fluit, hujus vitia confunduntur cum ſanguinis vitiis, à quibus vix diſtingui poſſunt. Sed, præter arterias & venas ſanguineas, ſua habet vafa & cava peculiaria ſerum à ſanguine ſeparatum; quæ corporis humani partes omnes irrorant, & in debita humiditate conservant; magis abundantia in parti- bus mollibus, albis, quales ſunt membranæ; hiantia in cavitatibus liquore ſeroſo depluente perpeſim madidis, quales ſunt peritonei foccus, pericardium, ventriculi cerebrales, articulorum cava- tates, textus adipofi cellulæ. Observa- tiones phœnomenorum quæ eveniunt in illis partibus, & indagatio naturæ liquidi ſeroſi docent quòd, ſicuti conſtat per

analysim serum esse menstruum substantiarum salinarum corpus humanum ingredientium, præcipuam consequenter & veram sedem acrimoniae humorum omnium corporis humani; item constat per sævissimos cruciatus in morbis plurimis qui ad acrimoniam humorum meritò referri posse videntur, quales sunt rheumatismus, arthritis, dolores à veneno, &c. membranam communem muscularum, membranam obvestientem cavitates articulares, præcordia, &c., crudelissimum esse acrimoniae theatrum. Jure ergò ac meritò, admittetur status morbosus feri ab acrimoniis salinis viati. Cujus autem speciatim generis salium à Chemicis celebratorum sit, in diversis morbis, acrimonia quā inficitur lympha suas strages edens; utilissima quidem esset hujus quæstionis expleta dilucidatio: præsertim, si talis sit in canalibus humanis acrimonia, quæ in illis, per agentia innoxia, corrigi possit eodem vel simili modo, quo salia decomponuntur in vasis Chemicis. Sed adhuc prorsus incompta res est. Nec quamvis cognosceretur natura acrimoniae humorum, legitima posset institui conclusio ad eam corrigendam, à phœ-

nomenis quæ sunt in vase vitreo per operationes Chemicas , ad ea quæ accidunt in vasis corporis humani. Liquida enim per venas lacteas primariò introducenda , cùm admittuntur , valdè jàm mutata sunt digestionis ope , & perpetuò subiguntur actione quâdam œconomiae animalis quæ , organo cuilibet propria , in assimilationem semper laborat. Ea autem vis quâ sanguis , urina , bilis , &c. producuntur , nullibì aliàs quam in corpore animali sui similem habet. Undè non mirum , si accident , cum variis morborum causis , degenerationes humorum per recessum à dulci & nativa blanditie in acrem falsedinem , aut in aliud quid simile in aqua & sero præcipue solubile ; quin tamen acre illud ullum sit ex salibus in Chemia celebratis. Esto igitur , & hoc sufficiat , serum obnoxium esse statui morboſo cum fenu acrimoniae , ut patet ex doloribus rodentibus in rheumatismo in arthritide , ex sternutatione frequenti in coryza , ex tufsi in rheumate , &c. ; ideoque Veteres in pituita notaverant plures morbosas qualitates , falsam , accidentam , vitream , &c.

Præter acritatis cujuscumque vitium,

accidit etiam crebro quod serum pectat excessu, non solum in vasis sanguineis ubi statum morbosum sanguinis nimirum aquâ diluti, parte rubrâ pauperati efficit, sed etiam in suis propriis canalibus, vel in cellulis aut cavitatibus in quas effunditur & diversas inde species *hydropum* procreat. Leucophlegmatiae, ædemata, infiltrationes appellantur quamdiu cohibetur serum in propriis vasis, vel membranæ communis muscularum cellulis ab ejus excessu tumidis. Variis donantur nominibus, quando effunditur aqua intrâ cavitates membranaceas; hydrocephalus, hydrops pectoris, ascites, hydrocele, &c. prout humor aqueus continetur intrâ vel suprà meninges vel infrâ pericranium, in plevra, in duplicatura peritonei, intrâ diversas scroti membranas vel testiculi tunicas, &c. " Certè, aut vanæ sunt „ obseruationes quotidianæ, ut ait *Piso*, „ tum phœnomenorum, tum curatio- „ num; aut plurimæ morborum & sym- „ tomatum differentiæ in morbosam seu „ aquam rejici debent plenitudinem „; sive colluviem aut diluviem.

„ Serum in corpore stagnans ob subs- „ tantiæ tenuitatem, & vernaculam flu-

„ xibilitatem varias sanè alterationes,
 „ & præsertim fervorem identidem in-
 „ ducere , sive à calore in nobis actua-
 „ li , sive ab externo quocumque &
 „ præsertim ambientis aeris..... quo-
 „ tidiana confirmat experientia.... Aqua
 „ quæcumque stagnans facile per calo-
 „ rem putreficit ; undè non mirum ,
 „ serum sive in vasis redundans præque
 „ copiâ haud liberè hac illac perfluens ,
 „ sive extrâ vasa alicubi collectum &
 „ cunctabundum corruptelam & puto-
 „ rem quemdam contrahere , certè
 „ causam esse facilis putrefactionis
 „ Postremò quamquam tenuis fluxusque
 „ insit sero substantiæ modus , tamen
 „ in corpore humano , si illud magnâ vi
 „ pulsum trusumque irruat confertim
 „ aliquò , id non mediocrem vim habere
 „ sive in comprimendis distendendis
 „ que violenter ac etiàm frangendis cor-
 „ poris partibus fluxum ejus cohibenti-
 „ bus ac sistentibus , sive in deturbandis
 „ secumque importandis partibus gra-
 „ vibus ac crassis , sive in eluendis abs-
 „ tergendifisque lentis & apprimè hæ-
 „ rentibus humoribus indicant mani-
 „ festè , si parva licet componere mag-
 „ nis , ruinæ riparum , &c. Quòd cùm

„ ità sit , innumera sunt affectuum ge-
 „ nera quæ hominem infestant à fero
 „ sive aqua , eaque in spatio aut natu-
 „ rali aut non naturali , vel subito vel
 „ confertim invadente , sponte aut ab
 „ alio compulsâ sive sublatâ sive detrusâ
 „ ac etiam putrescentie , aut fervente
 „ aliterve affectâ ; denique sincerâ con-
 „ fusâve ac permixtâ sive cum arenulis
 „ sordibusque terrenis , sive cum icho-
 „ ribus humorum qui massam sanguini-
 „ neam conflant , sive cum aliis succis ;
 „ excrementitiis aut recrementitiis
 „ Scilicet cum humanum corpus con-
 „ tituatur ex tribus ventribus , capite
 „ scilicet , thorace , abdomineque , &
 „ artibus ; superiorem quidem ventrem
 „ sive caput atque externum quidem
 „ (eundem enim secundum ordinem
 „ quem Auctores Praetici passim ob-
 „ servant , incipiam à capitis affectibus
 „ ut labri communis aquæ in universum
 „ distribuendæ , iisque externis tam-
 „ quam evidentioribus .) Serosæ collu-
 „ viei effectus pertinent hydrocepha-
 „ lus , parotis aquosa genarum , garga-
 „ reonis & glandularum oris ac maxil-
 „ larum tumores diales , doloresque
 „ aurium , suffusiones & similes : inter-

„ num verò hemicrania gravesque capi.
 „ tis dolores sed fugaces , & prænun-
 „ tii gravidorum morborum , tum ver-
 „ tigo , tum carus , apoplexiæ quædam
 „ species , lethargus & epilepsia : tho-
 „ racem verò , si medium ventrem
 „ premunt opprimuntque , syncope ,
 „ palpitatio cordis , catarrhi & tusses ,
 „ tum graves in spirando difficultates ,
 „ & asthma , hydrops pulmonis , hy-
 „ drops thoracis dictus , deniquè dolo-
 „ res lateris pleuritici : imum autem
 „ ventrem diarrheæ aquosæ , convulsio-
 „ nes intestinorum ac vesicæ uterique ,
 „ seu dolores totius ventris renum ac
 „ uretherum , hydrops totius abdomi-
 „ nis , hydrops particularis uteri , molæ
 „ quædam species quæ partus lunæ
 „ dicitur , deniquè hydrocele. Artus
 „ porrò affligunt arthritidis plures spe-
 „ cies , tremor , stupor , paraly sis , mem-
 „ brorum dolores. Postremo membra
 „ externa internaque simùl & totum
 „ corporis habitum afficiunt , hemiple-
 „ gia , cachexia , aqua intercus , febres
 „ variæ , mador totius continuus &
 „ fætidus , tumores hydatodes , hydroa
 „ cironibus prægnantia , & exanthemata
 „ lata pruriginosa & hujusmodi .

„ Tametsi verò non inficias eundum
 „ est , partem horum affectuum esse ger-
 „ manam quandoquè sobolem alicujus ex
 „ cachochemiæ speciebus , ut affirmat
 „ communis Medicorum sententia ; ta-
 „ men eosdem frequentissimè oriri ab
 „ una ferosa sive colluvie , sive diluvie ;
 „ ex accurata pensisataque naturæ ægro-
 „ rum constitutionisque memoratorum
 „ affectuum atque accidentium quæ iis
 „ conjunguntur contemplatione , sem-
 „ per deprehenditur ” .

Hisce & similibus argumentis invictè
 probat illustrissimus *Piso* , plurimas ægri-
 tudines à statu morboſo ſeri repetendas
 eſſe . Duabus potiſſimum propositionibus
 generalibus & quaſi veritatis inconcuſſæ ,
 ſuperadſtruitur tota ferè horum morbo-
 rum theoria . “ Scilicet ſerum ſeu
 „ aqueam humiditatem ſive cum cibis
 „ ingeſtam , ſive è cibis expreſſam ,
 „ affuſam chilo & deindè ſecundis qua-
 „ tuor humiditatibus , moderari coctio-
 „ nem triplicem quæ in viſceribus &
 „ universo corpore naſatur per elixa-
 „ tionem ; tum verò diadosim ſeu di-
 „ tributionem chili & fanguinis utriuſq;
 „ per angusta vasa juvare ; ſecundarios
 „ autem humores ab inflammatione ,

„ membraque ipsa mobilia præsertim ab
 „ immodica exsiccatione prohibere, at-
 „ que motum eorumdem juvare; deni-
 „ què speciatim gustus vocisque ins-
 „ trumenta humectare, gratiâ comple-
 „ menti priorum cujusque munerum
 „ & gratiâ incoluntatis totius reti-
 „ nendæ. 2º. Caput esse quasi castel-
 „ lum seu labrum accommodatum distri-
 „ butioni seri sive aquæ irrorantis ac
 „ humectantis membra omnia, quæ ani-
 „ mali cidentur motu": in hujus pro-
 positionis augmentum attendatur ad im-
 mensam seri quantitatem, quæ per nasum
 vel glandulas palati & salivales ejicitur,
 in casu irritationis membranæ pituita-
 riæ ob coryzam, fumum tabaci, &c.
 in casu salivationis ob mercurii adminis-
 trationem, masticationem piretræ, &c.
 Doctrinam suam de morbis à sero pen-
 dentibus non solum illustravit *Piso* ratio-
 nibus ex æqua Theoria desumptis, sed
 eam confirmavit præterea plus quam
 ducentis observationibus mörborum, qui
 omnes aliqua seri morbifici præbuerunt
 indicia, & plerique sanati aut sublevati
 sunt post evacuationes ferosas sive per
 anum, sive per sputa, aut per sudores,
 aut per urinas, aut per aperturas tu-

morum hydatodum , aut per plagas cauteriis inustas , aut alio modo humorem serosum extrorsum pellente.

Notabilis est Sententia *Pisonis* de hysteria : eam ut plurimum produci censet à sero violenter distendente principia nervorum , præsertimque spinalis medullæ , & sexti septimiique parium & in argumentum adducit observatio- nes valdè memorabiles.

C A P U T V I.

*De statu morboſo ex depravatione Chili,
item ex depravatione humorum ſecun-
dariorū.*

DESTINATUM eſſe chilum ad nutritionem, & ad reparandas jacturas perpetuas, quas durante vitā patitur ſanguis per varias humorum ſecre- tiones, docet Physiologia; itā ut bonus ſanguis pendeat à bono chilo, & pariter boni humores ſecundarii à bono ſanguine. Hinc patet, vitia omnia quæ obſervavimus in ſanguine & fero, ſuā etiā labē inficere ſalivam, bilem, urinas & alios humores ſecundarios; juxta vulgare adagium, *principiata redolent naturam principiorum.* Sic pariter quæ obſervantur de statu morboſo chili, ſuum habent influxum in ſanguinis & feri ſatum. Cum autem in duobus ca- pitibus præcedentibus illa exposuerimus vitia, quæ ſui manifestiora præbent in- dicia in ſanguine & fero: ut jām nihil relinquamus, ſaltem intactum de statu

morboso humorum ; juvat in præsentî capite ea expendere quæ maximè notari debent circâ chilum & humores secundarios. Horum status morbosus à Pathologicis designatur *cacochiliæ* nomine vel *cacochimiæ* ; prout de chilo agitur , vel de humoribus secundariis , inter quos & serum annumeratur.

De Chilo.

ALIMENTORUM digestionem fermentationis ope fieri , probasse videtur Makbride : hinc chilum non esse confectum per Mechanicas divisiones & mixtiones , sed esse verè in statu primi gradū fermentationis , illius nempè in quo præsertim , per motum intestinum evolvitur subtilissimus aer fixus ; vergentem proximè ad secundum gradum , scilicet fermentationis acidæ ; longè distantem , saltem in statu sano à tertio gradu nempè fermentationis putridæ . Isto tertio fermentationis gradu donantur reliquæ alimentorum in crassis intestinis ; & indè propter irritationem quam excitat quodcumque putridum , citò per anum eliminantur.

Si alimenta diutiùs hæreant in intestinis tenuibus vel suâ naturâ ad acidum

aut putridum proximiora sint , destituitur chilus aere fixo apprimè necessariò , ut potè qui sit principium generale nexūs inter particulas corporum , & correctivum putrefactionis ad quam tendunt liquida humana ; generatur *status* morbosus vulgo *saburra* vocatus . Oriuntur ruetis acidi , nidorosi , flatibus turgent primæ viæ , borborygmis & terminibus urgentur ; fiunt cardialgiæ ; languet sanguificatio , pallet cutis ; accidit chlorosis ; oriuntur febres putridæ , pessimi moris quæ non immerito cacockimæ tribuuntur , & quarum symptoma plurima sæpè excitantur à vermis nidanibus in primis viis .

Item destituitur debito aere fixo chilus , si depravetur saliva quæ in statu naturali aere fixo facile extricabili prægnat ; aut ingerantur alimenta & potus parùm donata aere fixo , vel quibus illud principium tenaciùs hæret , qualia sunt carnes animalium , liquores fermentati spirituosi : adsunt in isto casu signa putrefactionis in humorum circuitu , non autem vel saltem leviora in primis viis . De illa putrefactione humorum in corpore vivente , an alkalina sit merito dubitari potest , & verisimiliùs negari ; sed agnoscitur

agnoscitur absque præsentia alcali volatilis, per colliquationem & degenerationem dissolutivam.

Chilus porrò naturam eorum quibus constat & virium quibus perficitur gradum sequitur, duplice ex hoc fonte vitiosas non minùs quam laudabiles trahit qualitates. Chilum nimis glutinosum creant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia gelatinosa, defecū aut inertiam liquorum digerentium, imminutis viribus coetris, omisso motu animali non ritè subacta. Ex quo vitio nascuntur appetitus prostratio, repletionis sensus, nausea, vomitus glutinis, salivæ bilis cæterorumque hujus officinæ menstruorum inviscatio, ventriculi intestinorumque laxitas ac inertia, secretio & absorptio chili impedita, alvus tarda & sine dolore tumens, mesenterii obstructio; & qui hinc profluunt effectus.

Chili defecans maciem inducit; hujus excessus, vel pingue oleum superabundans, obesitatem.

De humoribus secundariis.

SECRETI è sanguine humores, præter vitia ex communi forte, sua pro discrepante cuiusvis indole indu-

cunt singuli, aliaque & alia mala inferrunt.

Succi primæ digestionis aqueo salini, quales saliva, succus gastricus, pancreaticus, intestinalis, hoc præ cæteris singulare habent, ut nimis facile terreas particulas, interventu salis per aquam solutas, secedere sinant; hisque data opportunitate adunatis, calculosa concrementa multi-modis nociva deponant. Hujusce modi concretionum exempla nobis præbuit quandoquè lienteria.

Eidem vitio obnoxia est bilis saponaceus humor. Præsertim verò alienis salibus imbuta, aut stagnatione, æstu, motu vehementer corrupta diversas propter suum oleum patitur acrimonæ species, & ex his consentaneas colorum & consistentiæ mutationes: undè tot vitiatæ bilis species, flavæ, æruginosæ, isatodeos atræ, porraceæ, &c. unà cum suis effectibus à Veteribus notatae. Item frequentissimè per obstructionem vel coarctationem pororum biliarium, aut ductus choledoci, refluit bilis in torrentem circulationis; cuius mali speciem non æquivocam præbet icterus, cum alvi constipatione vel dejectionibus cinerei coloris.

Propria pinguedinis corruptio , ran-
cor , hic maximè notabilis. Cùm semel
susceptus vix emendari queat ; ac vir-
tute quasi fermentali sese propagans ,
pessimâ acrimonîâ quæcumque tangit ,
rodens urensque , i. sis etiàm ossibus ca-
riem inferat. Nascuntur etiàm , in pin-
gui , consistentiæ vitia suis effectibus
manifesta. Cùm enim per suam naturam
non mero oleo , sed aliquâ etiàm parte
muci constet : si muci proportio ultrà
modum augetur , cellulosam tunicam
tumore inerte non elastico distendit pin-
gedeo ; & indè aquæ magis amica illam
ex humoribus præterfluetibns attrahit ,
retinet ; sic cœdemata producit. Abit è
contrà in sævum æquo durius , cùm
exuberante teriâ infarcitur , undè pan-
niculi adiposi indurations ; stratomata ;
tubercula mole , formâ , duritie , dege-
neratione multùm diversa.

Lac ad aciditatem proclive concre-
tioni , coagulationi valdè est obnoxium ;
indè frequentes in uberibus tumores ,
qui ex separatione partis caseofæ ac
butirofæ lactis , plus quam ex ejus infi-
ssatione procedere videntur.

Lympha in partibus glandulosis ad
obstructiones , concretiones , maximè

prona est, ut patet ex skirrho qui tumor est indolens, albus, per congestiōnem glandulas in enormem quandoquē magnitudinem elevans; neque per resolutionem, neque per suppurationem evanescens, si consistentiam verè skirrhosam & durissimam quasi lapideam acquisiverit; ast in rodentem cancerum facilē vergens, quandō remediis activis tractatur, aut acrimoniā humorum inficitur skirrhos. Hic benē notari velim, quod certissimā constat observatione, numquā in suppurationem laudabilem abire skirrhos: & constat etiā, suppurationem inflammationum sanguinearum quae occupant partes glandulis prægnantes vix unquam esse bonae indolis, blandae, albæ & spissæ, sed è contrā tenuem, acrem & serosam.

Lympha bronchialis, excrementitius ille humor quo canales pulmonis aerei & aereæ vesiculæ perpetuò oblinuntur, per sputa non nisi cum iussi ejiciendus, aut in vapores per expirationem exhalans, acrimoniæ valdè obnoxius est. Hæc est frequentissima iussis causa. Obnoxius est etiā inspissationi, adeò ut quandoquē in substantiam quasi gypseam concrescat, & per iussim convulsivam sub forma solida

rejiciatur, speciem præbens arborisquam vocant Dianæ, cum minimâ & capillari in singulis ramis aereâ cavitate. Calor & ardor pungens in pulmone, acrimoniam concomitatur. Conjunctionem habet insipissatio oppressionem majorem & irritacionem minorem. Quandò verò ad eum gradum progeries insipissatio, in quo concretiones gypseæ efformantur, adeat imminentis suffocationis sensus.

Urina non solum in vesica ubi stagnans moratur, sed in ipsis renibus concretiones lapideas efficit, quæ tribui non possunt separationi sedimenti à parte aquæa per residentiam, sed proveniunt à superabundantia vel defectu unionis partis terreæ cum sero. Vitium illud sæpè jungitur cum arthritico. Observatio constat, procreari per immodicum veneris & bacchi usum, per studiorum excessum, &c.

Humor perpirationis proclivis est ad acritatis aliquod vitium peculiare quod prædominatur in scabie, & herpete & huic affinibus: undè horum morborum viru sponte quandoquè exoritur. Facillimè autem per contagium in cute suscipitur. Spontè oritur per vitæ genus folidum & squalidum.

Has quidem sufficiet hic perlustrasse affectiones morbosas humorum secundariorum præcipue notabiles, paucas inter plures quas enarrant Pathologi, sed fide dignis observationibus confirmatas.

C A P U T V I I.

De statu morboſo ex vitio nervorum.

SUIS nervis donantur partes omnes corporis humani : & ex illis suscipiunt energiam ad functiones suas sensititatis & motus obeundas. Quin imo crediderunt plurimi , nutritionem per nervos fieri ope substantiae illius crassiusculæ , pultaceæ , albæ , quam per extremitatem nervi secti effluere videbant . Quidquid de opinione illa quoad nutritionem reputandum sit , extrâ dubium positum est , facultates motricem & sensitivam per nervos exerceri , concurrente quidem arterioso fluido , sed tantum ut conditione sine qua non , nullatenus ut causâ , juxta sententiam clarissimi Wansvieten , Comment. in §. 1058. Frequenter autem apud ægrotantes observatur , dum cætera omnia in statu naturali apparent , inordinatio in motibus & sensibus , quæ à vitio nervorum solum pendere meritò censi potest . Sic in plurimis Hystericis & Hy-

pochondriacis, dum sanitas aliundē benē valet, accidunt spasmī, convulsiones, terrores, paralyses fugaces, & alia plurima, vel stuporis, vel mobilitatis nimiæ, vel inordinationis in motu & sensu phœnomena, quibus excitandis impar est cacochilia aut saburra sœpis- simè de his malis perperam incusata; & quæ sapientius revocanda sunt ad eam quam vocabat clarissimus Sydenhamius *Ataxiam*. Sic ex violenta & subita ani- mi perturbatione, exurgit quandoquè subita epilepsis, quæ tribui nullatenus potest humorum depravationi, sed jure ac merito refertur ad mutationem promptissimè factam in nervis; licet igno- retur quænam sit illa mutatio, ex qua sequi videmus talem vel talem pertur- bationem in functionibus nerveis; & utrum sit in nervorum principio, vel in eorum decursu, vel in ganglionibus, vel in plexibus. Inæqualis distri- butio fluidi nervi nihil explicat. Præ- terquam quod de fluido nerveo non fati- sis constat, & diù verisimiliter dubi- tatur an nervi sint canales, an fasciculi fibrillarum absque ullo cavo in singulis fibrillis. Sed hoc certè constat Anatomia & Autopsia, quod scilicet nervi fiant

per productiones substantiæ medullaris cerebri , vel medullæ spinosæ , invenitatis piâ matre in modum vaginæ , arachnoideâ ad instar sui texiûs cellularis , & durâ matre quæ nervis legitimum conciliat robur : item quod , levissima mutatio in nervis , vel per ligaturas , vel per vellicationem , vel per compressionem , ingentia & promptissima edat in corpore phœnomena , dum excitantur per artificium in animalibus sanis apoplexiæ , paralyses , tetanos , epilepsia , convulsiones , & plerique morbi nervi dicti.

Illorum morborum Catalogum valde ampliavit *Fridericus Hoffmannus* , qui innumerorum affectuum morbosorum originem ex spasmo nervorum repetit , & curam ex hæc theoria ducit.

Afferuerunt quidam , inter quos eminebat *D. Pome* , nervos numquam alio fere viuio peccare , quam ariditate , illorumque substantiam loco debitæ molitiei & flexibilitatis , ad siccitatem quasi corneam vergere . Sed licet verum sit , in hysteria & in plurimis aliis nerveis morbis summè prodesse balnea , certum est etiam sævissima horum symptomata sæpiissimè mitigari per aromatica sli-

mulantia, & curationem obtineri ope
remediorum ac regiminis ab humectan-
tibus toto cœlo discrepantium. Multò
meliùs cum affectuum nerveorum cura-
tionibus adaptatur doctrina clarissimo-
rum Virorum *Sydenhami* & *With*, qui
omnia affectus nervosi phœnomena ex-
plicant per illud quod vocavit *Syden-
hamus Ataxiam*, & *With delicatio-
rem systematis nervei mobilitatem*, à
levi stimulo faciliùs irritabilem, dum
eiusdem stimuli in alia corpora nulli
manifestarentur effectus.

Statum morbosum nervorum pro-
creat & sovet vita sedentaria, otiosa;
studiosa. Vix crederetur nisi quotidiana
confirmaretur experientia, quantum
influant molesta & laboriosa animi pate-
mata in humanam machinam, ad orga-
norum functiones pervertendas. Illud
autem necessariò ad nervos exinde vi-
tiatos, & principii vitalis perturbatio-
nem referri debet. Observarunt Prac-
tici, innumeras quas curaverant febres
ex illis quæ malignæ dicuntur, tristis-
simis successisse animi molestiis, vel acri-
oribus studiis.

Quòd nervi sua habeant vitia pecu-
liaria, quin ex illorum læsionibus con-

cludi debeat præsentia causæ morbificæ in cæteras corporis humani partes etiā agentis, confirmat Medicorum obser-vatio antiquissima, quā classem insti-tuerunt remediorum huic vitio corri-gendo idoneorum. Cūm enim sæpiissimè occurrerent morbi casus, in quibus nihil aliud detegebatur emendandum ad restituendam sanitatem, quām excessus, vel defectus, vel inordinatio in func-tionibus nerveis, *nervæa* vocaverunt remedia & in unam classem ordina-verunt ea, quæ nervis amica deprehen-debant, vim habentia excitandi, mo-derandi, dirigendi principium vitale.

Præter morbos à vitio nervorum pri-mario vel solo oriundos, obseruantur & in morbis aliis qui causam habent in materia morbifica, ubicumque hos-pitante, plurima symptomata quæ à læsione nervorum pendent. Sic hypo-thimiæ, horrores erratici, extremonum frigiditas, flatuositates primarum viarum in plurimis morbis, ad statum non na-turalem nervorum & solito irritabilio-rem referuntur. Sic etiā quandoquæ & ipsa febris in quibusdam morbis, v. g. in variolis, imò vomitus & alia symptomata quæ præcedunt eruptionem

variolarum , juxta Medicorum clarissimorum sententiam , per læsionem nervorum excitantur.

De statu morboſo nervorum imprimis notari debet sympathia , quâ fit , ut , dûm una pars corporis humani afficitur , appareant phœnomena in altera parte quandoquè valdè remotâ. Ignorat nemo quod frigus vel humiditas per pedes ſucepta coryſam inducunt : extrâ dubium eſt confensus inter caput & ſtomachum. Excitantur tuffes per irritationem membranæ ductûſ auditivi externi. Innumeræ ſunt obſervationes de sympathia variarum inter ſe partium , quas compendioſè redactas legere eſt in Commentario Heyſteri , & in Libro clarissimi With de affectionibus nerveis. Plurimæ veriſimiliter adhuc ignorantur. Memorabilis eſt sympathia de æſophago & dentibus , relata in Institutionibus Medicis ex novo Medicinæ conſpectu , paginâ 147. Sapientiſſimè , meā quidem ſententiâ , cenſet clar. With in expli- cāndis ſympathiis fruſtrâ recurrit ad varias nervorum inter ſe communicatio- nes per gangliones , præcipue ad con- nectionem 5i , 6i & 8i paris nervorum medullæ oblongatae , & plerorumque

nervorum medullæ spinalis , cum nervis intercostalibus magnis sympatheticis appellatis ; quâ mediante connexione , facile explicari posse putatum fuit pleraque sympathiæ phœnomena inter diversas capitis , colli , pectoris , abdominis , & extremitatum partes . Sed præterquam quod nulla demonstrari potuit anastomosis inter nervos , & præterquam quod nervi apparent fasciculi fibrillarum singularum inter se distinctarum ab origine ; 1° . Plurima sunt sympathiæ phœnomena inter partes , quarum nervi nullam in suo decursu mutuam habent communicationem , v . g . retinæ & iridis , oculorum & stomachi , &c . 2° . Omnes ferè corporis nervi ex titillatione solius plantæ pedum convelluntur . Ex his omnibus , cum clarissimo With defendi posse censemus , sympathiam exerceri per cerebrum , sensorium commune dictum , fontem & originem nervorum omnium .

C A P U T V I I I.

De statu febrili.

FEBRIS per suos effectus definita, est arteriarum pulsationis frequētia, cum calore quem plerumquē præcessit frigus, & functionum læsione. Producitur sæpiissimè febris à quocumque ex vitiis de quibus egimus in capitibus superioribus. Evenit etiā quan-
doquē febris, quin adsint manifesta indicia ullius ex illis vitiis, statu febrile totum statum morbosum, vel saltem hu-
jus maximam partem, per se consti-
tuente. Hujus statū speciem manifestam
habemus in plurimis febribus intermit-
tentibus, quarum curatio per specificum
remedium obtinetur: in quibus, neque
nervi, neque solida, neque fluida,
potius unum quām aliud, de mali causa
meritò incusari possunt. Sunt & hujus
generis febres continuæ plurimæ, quæ
cum aut sine remediis curatæ, fe-
liciter vel infaustè terminantur, quin
afferere possit sagax Medicus ullum ob-
servasse signum, undè aliud vitium de-

tegeret quām statum febrilem. De illo igitur seorsim agere debemus; ac plura necessariò intertexemus, quæ febribus conveniunt junctis cum vitiis jām expositis. Febris enim, ut ait *Boerhaavius*; est frequentissimus morbus, inflammationis individuus Comes, plurium morborum, mortis, & sēpè sanationis valentissima causa. Innumerā symptomatum catervā plerumquè stipatur, sine quibus tamen febrem quandoquè adesse optimè observavit *Auctor laudatus*.

Qui febris naturam explicare aggreditur, cum clarissimo *Huxhamo* obserbare debet induci motum febrilem alimentorum digestione, velociore cursu, & omni vividiore corporis exercitio: item respirationis difficultatem leviorē gravioremve esse febris Comitem individuum: item cum febre profundam pulsūs & quasi levem adesse quandoquè contraktionem, quæ falsam præbeat debilitatis speciem; cùm fortior & vividior post sanguinis missiones evadat in quibusdam febrium casibus arteriarum pulsatio, quam Medicus observator agnoscit parvam ex infarctu vasorum non ex virium imbecillitate, neque ex defectu sanguinis.

Vulgatior febrium divisio est, in continentes, remittentes & intermitentes. Continentes dicuntur illæ, quæ uno tenore sua tempora incrementi, statûs & decrementi percurrunt absque exacerbatione. Remittentes dicuntur, quæ suas habent in decursu exasperationes & remissiones. Iste multi graviores sunt prioribus. Intermittentes suos habent dies, vel saltem suas horas in die si quotidianæ sint, in quibus prorsus abest febris. Intermittentium pertinaciores sunt autumnales quæ duas finunt dies sine accessione, quartanæ vocatae. Periculosiores, quæ unam habent diem sine febre; istæ tertianæ appellantur, saepissimè in continuas mutantur. Intermittentes mali moris suum intermissionis typum non constanter servant; dum è contrâ quæ boni moris sunt in suo typo persistunt.

Inter febres remittentes observari præ primis merentur, 1º. Febris putrida dicta, 2º. Febris maligna, 3º. Febris ardens. Febris quæ putrida dicitur, manifesta faburræ signa præbere debet, & hujus supponitur esse foibles. Febris malignæ characterem præcipuum constituit prostratio virium &

principii vitalis oppressio. Febrem ardentem comitatur sitis adurens, inextinguibilis, calor excessivus saltem internus, cum extremitatum quandoquè frigiditate. Caloris excessus adaugeri creditur ranciditate, quam ipse calor in oleis & pinguedine humanis inducit.

Omnibus febribus plurima sæpissimè junguntur symptomata, de quibus singulis seorsim agit *Boerrhaavius* in Aph. Capp. *de anxietate febrili*, *de nausea febrili*, *de vomitu febrili*, *de debilitate febrili*, *de delirio febrili*, *de comate febrili*, *de diarrhœa febrili*, *de exanthematibus febrilibus*, &c. Idem Auct^r frigus initio febrium accessio-
nis, & calorem subsequentem, ex stagnatione sanguinis in extremis vas-
culis & fortiore cordis contractione propter aduentam resistentiam ad capil-
laria, juxta leges Mechanicas suo more deducere conatur, sicuti & alia febri-
lia phœnomena. Ast certè natura febris valdè adhuc ignota est, licet de for-
tiori vel debiliori & plerumquè frequen-
tiori cordis contractione in febre satis constet.

Desinit febris in mortem, vel in aliū morbum, vel in sanitatem. In

mortem, per exhaustionem virium, per inflammationes & gangrænas subsequentes in visceribus vitalibus. In aliud morbum per obstrunctiones, tumores, suppurationes, depositâ materiâ morbificâ in variis corporis partibus, in quibus subsequuntur quandoquâ caries, ankiloses, &c. Accidit sæpiissimè, febrem acutam perperam vel itâ tractatam desinere in febrem lentam, & huic succedere varias hydropum species; cuius eveniūs causa nimiùm parco vel frequentiori purgantium usui tribuitur. Quòd febris sæpiissimè desinat in sanitatem, non mirabitur qui meminerit febrem præstantissimum esse quandoquâ naturæ præsidium, & instrumentum quo partes heterogeneæ intus assimilantur, vel impuræ à puris separatae per aliquod emunctorium foras amandantur: undè in hunc scopum febris quandoquâ à Medicis excitatur.

C A P U T I X.

De statu morboſo à viru oriundo.

ADESSE dicitur status morbosus à viru productus, quotiēs aliquid corpori inimicum perexiqūa mole huic applicatum, vel introductum, vel etiā in corpore natum functiones turbat aut destruit, humores humanos inquinando miasmatibus cum ea energiā, quā sāpē humorum pars convertatur in naturam inficiēti viru prorsū similem. Sic lues venerea propagatur per viru, quo partium primariò infectarum humor lymphaticus ac deindē reliquarum ipse met virulentus evadit: sic etiā in skirro è contusione in uberibus nato supervenit per acrium remediorum applicationem, aut alio modo, viru cancrosum lympham inficiens, cum ea energia, quā deindē glandularum axillarium & aliarum humores æquè virulenti fiant.

Quatuor vulgo enumerantur virū species, venereum scilicet, scrophulosum, cancrosum, & scorbuticum. Extrā dubium est plura alia admitti debere, variolosum nempē, scabiosum,

hepeticum, hydrophobicum, &c. Quandoquidem constat in variolis, scabie, herpete, hydrophobia, &c. Humores infectos esse miasmatibus, quæ minimâ quantitate communicata morbum excitant. De peste incertum esse deprehendes an viru peculiare habeat, si cum clarissimo *Alburnoth* censeas, quod per aerem excitatur, propagatur, augescit ac definit pestilentialis constitutio. Unde non rectius videtur deduci posse viru peculiare pestilens, quam viru dysentericum ex constitutionibus dysentericis. Ex eo autem quod certum est quosdam status morbosos à viru suo oriundos esse, cavendum est ne, per abusum, idem leviter afferatur de illis, de quibus idem non æquè constat.

Observationibus inconcussis confirmatur, plurima viru affinitatem peculiarem habere cum hoc vel illo corporis humani humore. Sic viru venereum aggreditur præcipue humores feminales, guttales, ossa: hydrophobicum, humores oris: variolosum, scabiosum, herpeticum, humorem perspiratorium & cutem; ac variolosum, præcipue cutem faciei; scabiosum, cutem præcipue manuum, carpi, brachii, crurum: cancrosum,

glandulas omnes : scrophulosum , glandulas præcipue colli , ossa ; scorbuticum , sanguinis massam , gingivas , crura.

Plurima viru per contagium suscipiuntur , mediatè vel immediate , ab ægrotantibus eodem viru jàm infectis , ut variolosum , scabiosum , herpeticum . Quædam à parentibus transmittuntur , ut scrophulosum . Originem primam haberunt omnia , & etiàm hodiè quandoquè spontanea quædam oriuntur , per certo modo depravatas qualitates aeris , alimentorum , humorum corporis humani .

Suas plurima habent vias , per quas facilis introducuntur . Sic viru scabiosum , per cutis organum : venereum , per partes genitales ; dum nullâ constat observatione , quòd communicatum fuerit per contrectationem cum manibus ; nisi manus contrectantis partes viru venereo infectas ulceratæ sint . Hydrophobicum non communicatur solum per mixtionem cum sanguine in vulneribus cruentis ab hydrophobo factis , sed etiàm siccum per absorptionem cum saliva . De varioloso verisimile est , quòd per atmosphærā propagatur , & noxiavas aeris aliundè vitiati qualitates sus-

cipit; undē modō malignius, modō benignius est.

Suos singula viru producunt s̄e vissimos & varios effectus, legendos in descriptionibus morborum quos procreant.

Violentos animi motus præcipue terrorem, ad viru si non generandum, saltem acuendum, conferre posse indubium est, si fides habetur plurimis observationibus de hydrophobia & variolis.

Maximam cum venenis habere viru analogiam, deprehendet, qui attendet ad minimulam molem, quā utraque suam deleteriam potestatem exercent; qui perpendet suas habere affinitates toxicā plurima, cum certis corporis humani partibus, suas vias per quas nocivè introducantur, dūm per alias innoxie subeunt, suam deniquè s̄e vitiem exercere alia præ aliis velociùs aut tardius, modisque longè diversissimis; unam aut alteram functionem pervertendo inexplicabili prorsus varietate.

Venenorum sicuti & virium agendi modum explicare perarduum est, si non desperatum; parūm profectò vel acutissima ingenia hic promoverunt.

Interim licet clarissimo viro *Meadio* facile concedatur, venena agere præcipue in nervos, negari non potest plurima viru aggredi præcipue humores quosdam, *v. g.* Scrophulosum, & cancerosum, lympham, &c.; dum intactum à quibusdam remanet, vel saltem levissime lœditur principium vitale, ut satis constat de herpetico viru & scabioso: quandoquidem plures annos vivere cernimus homines feriissimis herpetibus coopertos, cæterum sat benè valentes.

Notabile est quod plurima viru quibus hodiè depascitur genus humanum nova sint; & nulla reperiatur apud antiquos Medicos horum descriptio, *v. g.* Venerei, variolosi, scorbutici; dum etiam alia sunt, *v. g.* Elephantiasis, quæ olim homines pessumabant, quorum apud nos nil extat nisi horum descriptio.

C A P U T X.

De Coctione.

CAUSA materialis morbi, quamdiu tales conditiones habet ut morbum faciat, cruda vocatur. Ubì autem, per vitam superstitem, aut medicamenta idonæa, sic mutata fuit, ut functiones minus vel nullatenus turbet, tunc cocta dicitur. Potest cruditas locum habere in partibus solidis & fluidis, adeoque & coctio sive maturatio. In phlegmone v. g. crudum vocatur omnis materies vasa obstruens, omne vas obstructum. Si non resolvatur phlegmone, debet ergo, ut restituatur sanitas, separari vas obstructum unà cum contenta materie immeabili, à reliquis vasibus perviis; & cum effusis liquidis mutari in unum humorem, qui pus diciatur.

Coctionem in excretis semper quæsivisse videtur Galenus dum dicit, "coctionis quæ in spirandi instrumentis fit, sputa, ejus verò quæ in venis fit, urinas, illius autem quæ circā ventrem,

, trem, alvi excrementa oportet signa
 statuere.

Febrim optimam coctionis causam esse Medicorum communis consensus docet, & observata in morbis evin- cunt. Scripsit clarissimus Sydenham, *febris ipsa naturæ instrumentum est, quo partes impuras à puris secernat*. Undè & magnus ille vir præcipuam febrium curam in eo posuit, ut in justo mode- ramine retineretur febrilis impetus.

Cries appellaverunt veteres Medici subitas permutationes, quæ post coctio- nem perfectam vel imperfectam in mor- bis eveniebant, cum magna plerumquæ ægrotantis perturbatione, vel circà respi- rationem, auditum, visum, ferendi facilitatem, &c. In omnibus ferè mor- bis, saltem acutis, ejusmodi crises su- pervenire observaverant, quotiè na- tura sibi relicta præpostoris remediis non turbaretur; & suam de crisibus doctrinam, suas regulas ex observatis desumptas nobis reliquerunt; quarum ope indicabant an superventuræ forent crises perfectæ vel imperfectæ, saluta- res vel lethales, quibus diebus, & per quæ organa expectari deberent. Dispu- tatum fuit sæpius, an illa quæ de mor-

borum crisiſbus reliquerunt, obſerventur reverā ſic obtinere in morbiſ, qui noſtro ſub cœlo & noſtra ætate occurruunt. Doctrinam crisiſum quaſi contemnendam reſpuuit Helmontius. At verò in hoc ſæculo ſuam auſtoritatē recuperate videntur Hypocratis & Caleni præcepta de crisiſbus. Memorabile eſt, quod ſibi hac de re eveniſſe refert cum ſoliā bonæ fidei & veracitatis notā clarissimus Vanswieten *Comment. in Paragrh.* 587, à paginā 50 ad 53.

Cæterū ſicut in omnibus morbiſ crifiſes non fiunt, ita non ſemper validæ adſunt perturbationes criticæ. Hoc monuit maximi ponderis in hac re Auſtor Sydenhamus: obſervavit nempe “ dari „ quafdam febrium ſpecies quas natura „ methodo ſibi peculiari ſine viſibili ali- „ quâ evacuatione ablegat, reducendo „ ſcilicet in ſanguinis maſſam illique af- „ ſimilando materiem illam morbiſcam, „ quæ cum eo miñus quadrabat. „ Fe- brem hanc vocavit depuratoriam, eamq; putavit eſſe primariam naturæ febrim, quia & frequentior quibuslibet aliis oc- curreret, & magis regularis eſſet totius morbi decuſſus. Prætereà & absque crisi ſæpè mors in morbiſ ſequitur, uti

monuit Galenus ; atque signa tradidit
 quibus hoc præfigiri possit dum dixit
 „ primum & maximum in morbis lethali-
 „ libus signum quod sine crisi mors est
 „ subsequuta , est virium imbecillitas.
 „ Nam virtus ita prostrata ad pugnam
 „ contraria morbum non excitatur : se-
 „ cundum verò , si nullum absit signum
 „ vel minimum coctionis , & præter hoc
 „ si morbus magnus sit & malignus atque
 „ etiam celeriter moveatur. Cum enim
 „ hæc adfuerint , mors sequetur omnino
 „ absque crisi.

Medicos antiquos docuerat sollicita
 observatio , quod , licet in omnibus die-
 bus morborum crises accidunt , tamen
 non in omnibus diebus æquales numero
 observantur , neque pares fide ; undè
 illos dies propriè criticos appellaverunt
 in quibus plures & perfectissimas , absque
 recidivâ subsequentes , crises observa-
 verant. In assignandis illis diebus non
 leve est negotium , cum de his non con-
 sentiat in libris Hippocratis , neque planè
 constet apud Galenum : sed ritè per-
 pensis singulis quæ de his scripta sunt ,
 & per observationes confirmata , tempus
 morborum ita dividendum esse appareat ,
 ut singularum septimanarum quartus

quisque dies, & septimus præcipue, criticus sit; exceptis tertia, sexta & octava septimanâ, in quibus criticum tempus die uno præcedit. Sic critici dies deprehenduntur quartus, septimus, undecimus, decimus-quartus, decimus-septimus, vigesimus, vigesimus-quartus, vigesimus-septimus, quadagesimus, sexagesimus. Et iste dierum ordo cum plerisque Hippocratis locis convenit, ut optimè probat jàm laudatus Vanwieten, ex cujus operibus transumpta sunt omnia ferè quæ in hocce Capite tradimus. Ex his diebus vocati sunt indices, quartus respectivè ad septimum, & undecimus respectivè ad decimum-quartum; quatenus nempè, dùm in illis crisis non contingit, indicant quid sequenti proximo die critico expectandum sit. Coincidentes appellati sunt & pro criticis inferioris ordinis habitu, dies illi in quibus quidem aliquando crises contingunt, sed rarius & minus tuto. Per novam enim validam accessionem irritata morbi naturâ, vel per errorem Medici aut æ gri aut adstantium perturbato ordine, observabant nunc citius nunc tardius excitari turbas & crises imperfectas.

Ad crisiū existimationem maximē
conducunt coctionis signa in urinā, quæ
attentissimē perspici debet. Et vix spe-
randa est crisis quandiu limpida est urina,
nubeculam aut sedimentum non habens.

C A P U T X I.

De Metastasi.

QUANDO materia morbosa per febrim subacta & mobilis redditā, quæ prius sanguinis massam vel partem unam corporis occupabat, non eliminatur è corpore neque humoribus sanis assimilatur, sed ad aliam corporis partem deponitur per crisim quæ tunc dicitur imperfecta, & ibi novum morbum facit, *Metastasis* appellatur. Pluribus observatis Practicis hicce morborum eventus confirmatur. Frequens est in febribus malignis materiæ morbificæ depositio ad glandulas parotides, ad subaxillares & inguinales. Notavit *Boerhaavius*, per Metastasim vel Metapostim materiæ ad cerebrum aut ad medullam spinalem aut ad nervos inde egredientes fieri paralyses. In morbis acutis, & frequentiūs in hominibus cæterūm benè valentibus, succedunt variis in partibus tumores, ob depositam in loco materiem morbificam, qui per suppurationem utilius quam per

resolutionem tractantur , & morbi solutionem properant. Nec solum per crises & in acutis morbis fiunt Metastases ; in morbis chronicis etiam observantur. Frequentissima est in podagra materiae morbosae ab articulis ad viscera translatio , quæ pro vera Metastasi haberi debet.

Metastasis à parte nobiliore in minus nobilem bona est ; è contrà à parte minus nobili in nobiliorem. Sic dum post febrim nata phlegmone crus occupat , carent prudentes Medici nè frigidis , astringentibus , repellentibus , &c turbent vel impedianc hanc materiæ in hoc loco depositionem. Ubi verò ad cerebrum deponitur similis materia per febrim , omni artis molimine ab hoc loco illam derivare student.

Illud autem de Metastasibus , & quoad confectionem puris præcipue , notari velim , quod , in febribus aliquando ob- „servatur , verum pus & magnâ quidem „copiâ in quibusdam corporis partibus „collectum fuisse atque inde eductum , „licet nulla inflammatio in his partibus „prægressa fuit ; & licet nulla signa do- „cuissent in aliis corporis locis pus illud „collectum latuisse prius , quod deinde ad

„ illa loca deponi potuisset ” ; referente clarissimo Wansvieten, *Comment. ad paragraph. 595, volumine 2, paginâ 75.* Addit præstantissimus Auctor se hoc vidisse aliquoties, & miratum fuisse imprimis in muliere febre continuâ laborante, quæ vigesimum annum superaverat, & evasura videbatur, cum declinaret morbus, & nulla terrifica symptomata aedesent. Subito de dolore obtuso brachii utriusque conqueri cœpit ægra, cum tamen pridiè nihil mali in his partibus percepisset ; lustrans clarissimus vir sedulo has partes sensit sub integumentis quorum color mutatus non erat, fluctuare magnam humoris copiam ; aperturâ factâ exivit pus ; & brevi depuratus fuit & consolidatus ille abcessus. Interim tamen, in toto decursu, nulla topicæ inflammationis vel suppurationis nota in quadam corporis parte apparuerat. Inde concludit doctissimus Wansvieten causam materialē febris, per febrim sic subigi & mutari posse, ut puris analogam natūram acquirat, licet adhuc cum reliquis humoribus per vasa fluat ; & deinde deponi illud pus jam factum in quædam loca corporis, quin necessarium sit illud

gigni in partibus in quibus collectum invenitur. Plurima afferunt ex mediiorum Veterum scriptis, quae non mediocriter huic opinioni favent.

Observandum est etiam, quod quamvis skirrus plerumque lentâ accumulatione materiae immeabilis circâ partes glandulosas fiat, in febribus tamen sàpè subito ad hæc loca similis materia deponitur, & tumores facit qui, nisi emollientibus & laxantibus remediis resolvantur, sàpè in skirros irresolubiles abeunt.

Notavit Sydenhamus, sectione 1a, capite 5, quod nulla spes sit abiegendi febres Autumnales quae teneram ætatem diu cruciarint, donec abdominis regio circâ lienem præcipue indurari atque tumefieri cæperit. Iisdem enim gradibus quibus hoc symptoma supervenerit, febris etiam fugam meditatur.

*rector. Sydenhamus, sectione 1a
capite 5, que possunt febres
abiegendi. febres autumnales
que teneram costitutam dicitur*

C A P U T X I I .

De Statu morboſo ſexuum ac ætatum.

EX partium diuersitate quæ ad ſexum pertinent, dantur vitia quæ, aut in ſemelipſis ob actionis quam laedunt dignitatem, aut quia aliorum morborum conſecutiones fūnt noxasve aliis quoque functionibus inferunt, prætermitti non debent.

Quoad ſexum virilem vitia præcipue notabilia fūnt, 1º. Languor ad erectionem colis; 2º. Pertinacior rigiditas; 3º. Impotentia ad ſemen ejaculandum; 4º. Incontinentia ſeminis. Oritur impotentia vel languor ad erectionem ex facultatis quâ nervus intenditur torpore, vel ſeminis, quod pro ſtimulo eft, inopiam. Utrumque vitium aut proprium eft genitalibus, aut his aliundè per conſenſum inferiur. Huc redeunt tum instrumentarii, tum humorales affectus morboſi anteā expositi. Plurimum hie valent imaginatio & animi perturbatio-nes. Huic oppositus violentæ nimis um tentignis affectus, qui vel priapismus

appellatur vel *satyriasis*, incidit quando; vel cum dolore citrā veneris appetentiam, vel cum inexplicabili salacitate, liquoris seminalis abundantia, acritudo, virulentia, genitalium inflammatio, irritatio à vicinis partibus, præcipue vesicā urinariā & intestino recto, morbi convulsivi, lascivæ nimis cogitationes & aliæ quæcumque causæ erectionem excitant. Provenit impotentia ad semenis ejaculationem ex hujus defectu, aut impedimento meatum, aut virtutis motricis imbecillitate: multiplicem habet originem, vitium organicum epididymidum, vasorum spermaticorum, deferentium & generaliter partium secretioni semenis destinatarum, vel etiā paralysim muscularum ejaculationi vel erectioni inservientium. Incontinentiā semenis laborant, quibus ad primam erectionem vel lascivam ideam ejicitur, aut continuo stillicidio effluit semen. Hujus est causa semenis copia, acrimonia, genitalium irritabilitas nimia, ductuum laxitas, veneris abusus, abstinentia; præ primis autem viru venereum.

Sexūs feminei statum morbosum considerabimus relativè ad menstrua, vel

ad fluorem album. Quæ ad prægnantis statum, abortum, partum, & lactationem pertinent, legenda mittimus apud Auctores qui de his scripserunt ex professo, quales sunt Rodericus à castro, Maurissau, & alii.

Menstrua supprimi, vel debitâ quantitate certâ ætate non fluere citrâ graviditatem vel lactationem, multi-modis nocet, & chlorosim parit. Gignitur hoc malum ex prægressis evacuationibus sanguineis, morbis gravioribus, inertiam aquosam, animi pathematibus, solidorum debilitate vel rigiditate nimiam; quin imò ex ipsa plethora. Hinc sœpè junguntur, cacochimia, cacochilia, appetitus depravatio, suffocationes, anhelationes. Immoderata è contrâ menstruorum profusio, suis quoque noxis haud raro juniores affligens & vetulas & nuptas & innuptas, variis debetur tum sanguinis tum canarium uterinorum vitiis. Causa occasionalis est plerumquæ motus incitator ad genitalia maximè directus, cerebra prægnatio, abortus, veneris abusus, ulcera, &c.

Inter vitiata menstrua annumerari debent per aliena loca sanguinis evacuationes periodicæ, ex perversa motu

humorum directione , ac incongrua va-
forum uteri resistentiâ.

Frequentissimus est apud feminas ,
& etiàm apud innuptas uteri fluor al-
bus , morbus sæpè pertinacissimus , quem
producit cacochimia universalis , vaso-
rum uterinorum contextus flacidus ,
mensium vitia , acre catharrosum , scor-
buticum purulentum , fariosum , viru-
lentum aliundè advectum aut híc natum ,
veneris abusus , salacitas cohibita , de-
niqùe irritamenta quævis externa quæ
affluxum ad has partes determinant ,
aut impedimenta quæ refluxui obstant .

Præter vitia cuilibet sexui propria do-
cuit observatio & notavit Hippocrates
in Aphorismis , sectione 3 , à numero 24º.
ad zum. quo terminatur hæc sección ,
plurimos esse affectus in diversis ætati-
bus vitæ magis frequentes , aut his pe-
culiares .

Infantes tenerosque etiàm num pue-
ros , vomitus exercent , tusses , vigiliæ ,
pavores , aurum humores , fervida oris
ulcera , umbilici inflammations ; & cùm
illi dentire incipiunt convulsiones , gin-
givarum pruritus , alvi profluvia , febres .
Quæ omnia eò graviora sunt quò ple-
nioris corpusculum est , atque alvus magis

impedita, ac pigra. Ubi paulum annis processum est, sic tamen ut nondum per ventum ad puberem ætatem sit, tonsillæ fiunt & vertebrarum spinæ luxationes, anhelationes, itemque lumbrici, urinæ stitlicidia, calculi vesicæ, plura que alia tubercula. Ut primùm pubertas venit, febres longius trahunt: sanguis ex naribus feriur. Adolescentia morbis est exposita acutioribus, itemque comitalibus, sanguinis sputo, & post hoc tabi. Juvenibus lethargus accidit, & lateris pulmonisque inflammatio, & anhelationes, & phrenitides, & ardentes febres; ad hæc longa alvi profluvia, cholera morbus, tormina, levitas intestinorum sive lienteria, hemorroides. Cæterum senes exercent spirandi difficultas, frequens cum tussi destillatio, vertigo, apoplexia, nocturna vigilia, aurium oculorum & narium madores, & visus auditusque hebetudo: accedunt renum dolores, urinæ tum difficultas, tum stitlicidium, præcipue que levitas intestinorum, tormina, cætera que hujusmodi citæ alvi incommoda: sæpius etiam incident dolores articulares, totiusque corporis pruritus, ac malus habitus.

Magna autem ex parte minūs juve-
nibus ægrotant senes; verūm semel
chronicis correpti morbis ferè semper
opprimantur.

C A P U T X I I I.

De Morbis ex labe Parentum.

SUNT morbi qui à conceptione homini inhærent, vel saltem horum seminium: alii qui genito jàm intrà uterum adveniunt. Primos hæreditarios appellari voluit, secundos verò congenitos præstantissimus *Gaubius*, quem præcipuè ducem sequimur, dùm hasce tradimus Pathologicas Prælectiones.

Hæreditariorum vitium ab ipso parentum semine in liberos propagatur. Sic per multiplices observationes constat epilepsiam & podagram hæreditariam transmitti. Ut enim plurima quæ sunt secundùm naturam & innocentia, à parentibus in liberos transfunduntur, ità etiàm quod morbosum est in progeniem derivari potest: licet ignoretur quo modo illud fiat, attamen certum est quòd facultas formatrix quodlibet individuum speciei conveniens efficiat, & individuo formanti quamplurimum affine. Sic surdi surdos, muti mutos procreant, calculosi calculos; & qui ven-

triculo aut hepate malè sunt dispositi liberos eodem modo constitutos. Et quidem vel illi morbi aetate mox communicantur liberis; ut dum surdi a surdis, myopes a myopibus, cæci a cæcis gignuntur; vel saltem dispositio-nes quædam & apparatus ad aliquem morbum communicantur, in quem pos-tea tardius aut citius ad hanc vel illam æstatem prædisponuntur ac incidunt; ut dum epileptici epilepticos generant qui mox in pueritia, huic malo aliundè sæpè obnoxiam, epilepsiam plerumquæ difficillimè sanabilem experiuntur. Podagra vero in adultis demum se exerit, ubi nativam synovialis lymphæ fluiditate vitiatam, dispositio morbosa & hæreditarium seminium sese exerit; imprimis si accidat vietus ratio, quæ vitium transmissum augeat. Apoplexia hæreditaria demum senibus accedit sæpissimè. In nostris regionibus frequen-tissima est transmissio tabis pulmonalis, quæ vulgo antè trigesimum annum se manifestat, & infelices hujus morbi hæredes lentæ morti omnibus remediis superiori devovet.

Melancholia & mania pro morbis hæreditariis reputantur; sed de his non

æquè constat ac de cæteris quos enumeravimus.

Cæterūm observationes hac in re suam habent difficultatem , cùm in omnem fo bolem non fiat transmissio ; & inconclusis constet observationibus vitium quandoquè transferri ad generationem subsequentem , omissâ generatione interpositâ.

Quod viru venereum , scorbuticum , & scrophulosum transmittatur à Parentibus , sive suâ formâ sive in aliud mutatum , nullum est dubium . Si post conceptionem mater incidat in loem venereum ; fetus vitio inficitur , si non venereo , saltem scrophulofo , aut alio.

Congenitos in utero morbos habemus , quorum origo ad matris phantasias vel injurias fetui illatas referitur.

Neque solum respiciendum esse ad parentes asserit Fernelius quales fuerint tempore conceptionis infantum , sed etiā ad prægnantem ; & cui cibo plurimum assueverit prægnans mater , eum fetui jucundissimum fore. Observavit idem Auctor in Arte eximiè commendandus , si gravidam medio gestationis tempore quartana febris adoritur , partum edi qui diū posteà quartanâ febre conflictabitur ; atque si nono ea mense

pleuritide prematur, prolem gigni in pleuritidem quoque proclivem: quemadmodum & ejus, cui abcessus ex auro octavo mense proruperat, filium in omnem vitam habuisse aures purulentas. Unde intelligi potest non modò primâ conformatiōne ex semine, verùm etiām toto gestationis tempore, tum ex materno sanguine, tum ex aliis humoribus, vel solidis, vel ex alimentis, morborum proclivitates in fetus contrahi.

C A P U T X I V.

De Symptomatibus quæ in Morbis præcipue ac præprimis observanda sunt.

S Y M P T O M A T A eò sunt notabilia quò majora sunt, quò pertinaciora, & quò numero plura concurrunt, perturbationesque functionum magis necessariarum demonstrant.

Color cutis licet per se quoad sanitatem videri possit indifferens; cum tamen pallidior persistit, defectum boni sanguinis indicat, & evidentius præbet indicium chloroseos, morbi puellarum pervicacissimi. Color subflavus vel flavivirescens, quem à nativitate congenitum habent quidam, absque sanitatis detrimento est; in illis vero quibus per morbum incidit, gravissimi est icteri symptoma.

Oris & sudorum fætor in morbis, dejectionum odor cadaverosus, signa sunt modò putrefactionis humorum, modò pessimæ suppurationis vel gangrenæ in partibus ex quibus spirat fætidus olor.

Totius corporis vel extremitatum frigiditas , quæ refoveri vix possunt , summam circulationis virium defectiōnem & imminentem cessationem designat.

Ægrotantis decubitus in lecto , & hujus aspectus atque vox sedulò etiā animadverti debent : ex his enim pertinentur signa quæ ad prognosim maximè conducunt.

Inter symptomata functionum animalium maximam merentur attentionem lœsiones sensuum , tum internorum , tum externorum .

Ad sensus internos pertinet dolor , qui denotat partem dolentem externam internamve ultrà modum à quocumque stimulo distrahi , stringi , contorqueri . Est tamen , ubi sola etiā sensorii communis mutatio aliundē nata haud aliter dolere facit , quam si pars aliqua corporis injuriam pateretur , nullā interim potentiam morbificā extrà sensorium ibidem agente ; cujusmodi exempla fallacia præbent somnia & delirium . Quam multi orientur errores ex lœsione sensuum internorum , patet in mania & melancholia .

Sensus externi peccare observantur

sensilitatis excessu , vel hujus depravatione. Præ cæteris notabilis est in morbis gustus alienatio , dùm conqueruntur de sensu saporis falsi , amari , urinosis , æruginosii , rancidi , cadaverosi , quo videntur imbuta quæcumque ingerrunt. Accidit sæpiissimè olfactum visum & auditum ex causa morbosa alibi hospitante summè acui , ita ut nec levissimos odores , nec subclaram lucem , neque tūsurros absque gravi incommodo patientur ægri plurimi , & à campanarum tinnitu vel luminis præsentia magnoperè vexentur. Nec rarum est olfactum & auditum obtundi. Rarius ad eundem gradum in acutis hebeficit vi-
sus.

Suos habent cæterum morbos peculiares , præsertim chronicos maximè notabiles , auditus & visus organa , surditatem , tinnitus , cæcitatem , pterygium , myopiam , &c. de quibus seorsim vulgo tractatur ; legantur super hæc Anctores , qui de Medicina aurium & oculorum specialiter scripserunt.

Nec omitti debent symptomata facultatis motricis , quæ tot variis modis vitiatur , dùm convelluntur vel paralyſi afficiuntur musculi.

Hic referatur etiam *pervigilium*, & immoda dormitio. Terribile est utrumque horum symptomatum si diutius perduret: præterquam quod enim causam morbificam gravissimam arguit agentem in sensorium commune, ex his etiam symptomatibus tamquam causâ innumeræ sobolescunt morbosæ tum solidorum, tum liquidorum, degenerations.

Symptomata quæ functiones vitalis laedunt, vel ad respirationem pertinent, vel ad motum cordis & arteriarum. Respiratio frequens, anhelosa, sublimis, strepens, stertens, suffocans, arguunt præ primis intromissionem aeris in bronchia impeditam, vel nimium affluxum sanguinis in arteriam pulmonalem, aut vesiculos bronchiales pituitâ aut aliâ materiâ infarctas, vel paralysim muscularum faucium, vel asperæ arteriæ occlusionem, vel aeris vitia. Tussis depravatam respirationem sequitur, & ipsa per se respirationem depravat; quamvis non immerito, si modum non excedat, tussis habeatur pro motu medicato, quo utitur natura ad evellendum vehementi succussione, quodcumque pulmones seu mole seu

acritate lædit. Notabile est, quod plures tuffes per consensum excitentur in variis affectibus primarum viarum, hepatis, dentium, aurium, &c.

Quoad cordis motum, palpitatio est symptoma s̄epissimè à spasmo proveniens, aliquandò etiā ab impedimento sanguinis tranjectioni per arteriam pulmonalem & per aortam; sive polypus sit, sive vermes, sive excrescentiae, sive texturæ degeneratio ossea, &c.

Arteriarum symptoma præcipue notabile est pulsus. Exploranti Medico quasi facem præbet in omnibus ferè morbis. Quacumque de causa physiologicè deducatur pulsus arteriarum, sive ex earum dilatatione, seu rectius ex loci dimotione; hujus phœnomena, pro variis mutationibus in circulationis systemate supervenientibus, mutari debent. Neque febrim dumtaxat & ejus intensitatem denotat pulsus; sed plures alias in corpore mutationes, ut diarrhœam, sudores, hemorragiam. Imò juxta doctrinam celeberrimorum in Arte Virorum contenditur, singulis affectibus & morborum crisiibus suum proprium atque characteristicum adesse pulsū. Multipli- cium verò pulsū characterū, qui ex illa doctrina

doctrina sequuntur, dignatio difficillima esse debet, nec nisi frequentissimâ & attentissimâ exploratione speranda: quandoquidem quamvis maximi certè effet emolumenti, perpauci tamen eam acquisivisse gloriantur. Dominus *Bordeu* primus apud nos doctrinam pulsûs, ex scriptis clarissimi viri *Solano* aliorumque, & ex suis observatis dilucidare aggressus est, eamque valde ampliavit.

Symptomata læsionum functionum naturalium in morbis præcipue perpendenda pertinent vel ad appetitum, & digestionem alimentorum, vel ad excretionem urinæ, vel ad perspirationem.

Alimentorum fames inexplebilis, boulimus à pluribus appellata, æquè ac cibi fastidium vel malacia & pica, suæ faburræ in primis viis nidulantis indicia sunt. Malaciam appellant voracitatem ad certum edulii genus determinatam; picam verò, absurdī cujuscumque nec esui apti appetentiam vix superabilem. Sitis morborum acutorum plerumquè comes est, ita ut in illis hujus absentia mentis alienationem quandoquè prænunciet. Vomitum plerumquè præcedit nausea. De vomitu præcipue notari debet an

F

fiat initio morbi , vel in decursu absque præviâ apparente causâ occasionali ; an sit ydiopathicus vel sympatheticus ; sine singultu vel cum singuliu ; quænam sit materia per vomitum rejecta ; ingesta referens , vel bilem , vermes , urinam , cruentem , stercus , &c.

De ejectionibus per anum , attendi debet an alvus sit flatulenta , borborisans , crepitans , adstricta vel laxa nimis. Implacabilis desidendi cupiditas nixu majore quam qui materiæ excernendæ moli respondeat , tenesmus vocatur. Ab immodica intestini recti , sedis , irritabilitate provenit per acria quæcumque ; quin & per consensum id malum accedit ex variis vesicæ urinariæ , urethræ , perinæi , intestinorum , uteri , vaginæ vitiis. Attendi debet ad ejectionum consistentiam , colorem , odorem , materiem. Idem dicendum est de iotio.

Urinam attentissimè considerabant veteres Medici , & ex ejus assiduo examine præstantissima deducebant coctionis & crisium signa. Innumera sunt viae quæ urinæ retentionem , ischuriam , disuriam , stranguriam & urinæ incontinentiam procreare possunt. Unde ho-

rum symptomatum unum aut alterum, præcipue dysuria, plurimos comitatur morbos.

Perspirationis symptoma notabilius in morbis est sudor, & huic opposita cutis siccitas, ferventis in acutis sanguinis æstus plerumquè comes, sicuti & plurimum morborum chronicorum. De sudorum profusionibus rite distinguere conandum est, an sint symptomaticæ vel criticæ. Initio morborum numquam critici reputantur sudores. Excipiens videtur morbus qui *sudor Anglicus* appellatur.

Linguæ statum considerandi mos invaluit in omnibus ferè morbis. Et Ba-glivius numquām ab ægrotō discedere voluit Medicum, nisi priūs ægroti lingam inspexerit. Quodnam verò ex illo examine inferri queat judicium, non adhuc satis liquet, ut optimè notavit clarissimus *Bordeu* in suis lucubrationibus de textu mucoso. Attendatur tamen ad linguam: utpotè quæ saltem suo rubore siccō magnum calorem denotet: & nigridine, urentem interiorem siccitatem,

C A P U T X V.

De Diagnosi Morborum.

MORBI in intimo corporis recessu reconditi, qui neque cerni, neque ullo sensu percipi possunt, solis symptomatibus ceu signis intelliguntur; quibus tanquam rerum indiciis, mens rectâ ratione duce in recondita penetrans, ea quæ magnâ obscuritate involvuntur, sic aperit, ut sœpè oculis introspicere videatur. Maxima est ergo signorum doctrinæ necessitas: nec mirum, quod in ea exponenda tam sedulô incubuerint Medici veteres. Per signa dignoscuntur morbi, & illorum eventus præsagitur: hinc duplex signorum divisio, in signa diagnostica, & signa prognostica. Signa commemorativa appellantur ea, quæ non ex symptomatibus veniunt sensibus obviis, sed obtinentur per narrationem eorum quæ præcesserunt: ad diagnosim & ad prognosim maximi aliquando sunt momenti. Signa diagnostica in isto capite delibabimus, de prognosticis acturi in subsequenti.

Perquisitiones maximi momenti quo-
ad diagnosim morborum versantur in
detegenda fede morbi seu parte affec-
ta , vel in detegenda natura morbi aut
eius causa morbifica , in quantum per
conjecturas argumentis probabilibus in-
nixas eam assequi possumus.

Sedis affectæ signa præcipua sunt ex-
crementa , actio læsa , doloris character ,
commodus vel incommodus ægri situs ,
denique propria loco affecto accidentia.

Quod excernitur interdùm portio quæ-
dam est affectæ sedis , quam certò co-
arguit. Cartilaginum fragmenta per tu-
ssim ejecta , bronchiorum substantiam
destrui ; sanguinis ramenta sincera in
dysenteria , crassa intestina exulcerari ,
demonstrant. Sic per acceptum vulnus ,
si urina profluit , vesica sauciata est ; si
fex alvi , intestinum ; si vulnerato pec-
tore spiritus efflatur , plevra pertusa est.
Excernendi quoque modus affectam se-
dem patefacit. Cruor per os rejectus , si
cum tussi , vasorum dilacerationem arguit
in pulmone ; cum vomitu , in ventriculo ;
sine tussi neque vomitu , in faucibus vel
ore ; si post inspirationem trans nasum ,
in naso vel sinibus frontalibus. Si cruor
vel pus naturalibus exrementis exqui-

sitè permisceantur, è remotioribus locis prodeunt, quām si minūs permiscentur.

Actione lœsa eam partem à qua edi sollet affici ostendit; & inter partes plurimas quæ ad eamdem functionem concurrunt, suum cuique munus perscrutari oportet. Sic dūm urinæ ejactio parciōr est & vesica turget, urethram aut vesicam affectas esse judicatur; si verò nullum adsit in vesica urinæ indicium, renes aut ureteres laborare meritò infertur. Cæterū an affectus sit proprius partis, vel per alterius consensum, non ex lœsa actione disces, sed ex aliis signis judicabis. Cum solitarius & perpetuus est nihilque intermittens, neque incremente alterius partis affectu augetur, sed quo vis alio sublato persistit; atque illi accomodata præsidia concurrunt, proprius meritò existimatur. Si verò alterius incremento invalescit; illiusque remissione mitescit, nec idoneis præsidiis parti adhibitis levatur, per alterius consensum fieri rectè statuimus.

Doloris quoque caræcter quodam modo explicat quæ pars sit primariò affecta. Dolor pungens, membranam, convellens, nervos aut tendines, extensus, carnes, contundens & profundus, of-

sium membranas, obtusus; viscera laborate ut plurimum indicant.

Ex ægri situ sæpiissimè judicatur an dextrum sinistrumve pectoris latûs affectum sit; quandoquidem super latus sanum vix, vel nullo modo cubare possunt pectori laborantes. Quantum valeant motûs & sitûs probationes ad dignoscendas luxationes & fracturas, norunt Chirurgi.

Sunt propria partibus accidentia, quæ harum læsionem patefaciunt. Sic citrinus universi corporis color, jecoris obstrunctiones, fecum rejectio per os, intestinorum volvulos vel hernias cum adstrictione ostendunt.

Ex omnibus illis signorum generibus, in aliquam saltem sedis affectæ suspicionem primùm adducimur; deinde percontandum, num alia etiam existant suspectæ partis symptomata, quæ primæ conjecturæ consentiant. Etenim nullum ferè symptoma solitarium existit, sed unius ejusdemque morbi multa semper concurrunt. Cum igitur omnia, quæ tum examinando cognita, tum percontando audita sunt, in unius ejusdemque partis affectæ determinationem congruant; explorata compertaque est affecta

Sedes. Si vero signa inter se dissident, atque discordant, in alterius partis investigationem divertendum est, donec quædam deprehendatur quæ certorum signorum testimoniis affecta confirmetur.

Si omnium symptomatum significations eodem pertinent, neque ullum alio quoquam deflectat, pars unica laborat.

Quoties deprehensæ erunt multæ sedes affectæ, inquirendum erit num una affectum alteri impertiat, unaque alterius causa sit: tum siquidem morbi erunt connexi aut consequentes. Sic cum in hydrope dextrum hypocondrium tumet ac renitur, difficilisque est sinister decubitus, & icterus longo jam tempore præcesserit; connexi morbi judicentur jecoris skirrhous & hydrops, atque ille posterioris causa. Sic cum impurum multoque humore vitioso perfusum corpus præcipitant in febrem nephritici cruciatus, nephritis dicitur esse causa febris; & status febrilis dicitur esse status connexus, status consequens. Pleuritidi connexa est semper febris quæ dici potest symptomatica: at quando pleuritidem præcessit febris essentialis est, pleuritidi quidem conjuncta, non tamen

connexa. Cæterūm ex eo quod febri supervenerit pleuritis, non indē tamen febris pro ejus causa assignari debet. Non enim qui prior est affectus, alterius causa est, sed qui posteriorem gignit; nec si unus post alterum, idcirco ab eo fit.

Perspectā igitur ex præcedentibus affectā sede, ut perficiatur diagnosis inquirendum est quisnam sit affectus, cuius indolis quænam causa continens. Quoad causas occasionales, sæpè ex se manifestæ sunt vel evadunt; v. g. ingesta noxia, & omnium rerum quæ non naturales appellantur abusus; item calculus, lumbrici, &c.

Causa continens detegitur, detectā naturā morbi quæ debet indagari per investigationem vitiī prædominantis, vel in solidis vel in fluidis. An solida nimia tensione, crassitie, irritabilitate, &c. laborent vel contrā; an liquida quantitate vel consistentiā & discrasia pectent; an chilus & humores digestioni inservientes faburrā inficiantur, an sanguis plethorā, dissolutione, diathesi inflammatoriā laborent; an serum colluvie, vel acrimoniam; an humores secundarii vitiis sibi propriis; an nervi sint inculpandi; an viru aliquod suscepimus,

Ecce perquirendum est per affectus singularis statibus morboris tum solidorum, tum humorum in praecedentibus capitibus delineatos. Tuncque jam perspecta sedes affecta & vitium primarium conferantur cum historia morborum singularium, quæ non pertinet ad Pathologiam generalem, sed in posterum discenda est; & sat firma stabiliter morbi diagnosis, sine qua vix ulla datur Medico rationali determinatio ad agendum.

De diagnosis morborum omittendum non est, quod dum hujus fit investigatio, summè attendi debeat ad constitutiones epidemicas, si quæ vigeant.

C A P U T X V I .

De Prognosi Morborum.

PROGNOSIS nobilissima Medicinæ pars, ea quæ Medicum maximè illustrat, principis nititur sæculorum experientia confirmatis. Immensam in hunc scopum observationum sylvam collegit Hippocrates, vel ejus discipuli in plurimis Libris quos hodiè legimus Hippocratis nomine insignitos. Horum commendatissimum super hanc rem, cui titulus est *Coacæ prænotiones*, aureo commentario illustravit Duretus, eumque in plurimis capitibus ad Praxim commodissimis ordinavit. Tām ex Hippocratis quam ex aliorum omnium temporum clarissimorum Medicorum observatis, librum eximum composuit Prosper-Alpinus, de præsagienda vita & morte ægrotantium, quem in manu Medicorum omnium versari voluit Boërhaavius.

Quantum studiosi fuerint veteres Medici in detegenda & assignanda morborum Prognosi patet ex accurata diligentia quam in hocce studio impendit

Galenus, & ejus, ut ipse narrat, firmā securitate in prædicendis quibusdā morborum solutionibus. Sunt enim plurimi casus in quibus doctus ac antiquæ doctrinæ peritus Medicus morbi durationem præfagire potest, atque terminationem in mortem vel sanitatem, vel in aliud morbum, quin imo & crisis speciem quā prorsū terminabitur morbus, vel in aliud mutabitur.

Signa ex quibus petitur prædictio, prognostica vocantur; tardiūs progre- diuntur quam diagnostica, & plurima ferè semper in decursu morbi prodeunt, se mutuò confirmantia; ita ut ex illo- rum concursu meritò induci possit satis- tutum & non æquivocum præfagium, cum cautionibus admittendis. Monuit enim Hippocrates *Aphorismorum. Sec- zione 2d. 19°.* acutorum morborum non omnino tutas esse prædictiones neque morbi neque sanitatis; item *sect. 2d. 27°.* His quæ non secundūm rationem levant, credere non oportet, neque timere valdè quæ præter rationem sunt prava. Multa enim horum sunt inconsi- tantia, nec admodūm permanere, ne- que durare solent.

Plures retulit Medicinæ princeps ca-

nones de Prognosticis in Aphorismis : atque nihil oportunius mihi apparuit in præsenti capite confiendo , quâm ex Hippocratis Aphorismis excerpere , & propriis verbis huc transferre sententias prognosticas quæ sunt generalioris Pathologiæ.

In omni morbo mente valere , & bene se habere ad ea quæ offeruntur , bonum est : contrarium verò , malum. *Sectione 2d. 33°.*

In omnibus morbis quæ partes ad umbilicum & imum ventrem sunt , crastitudinem habere melius est. Valde autem tenues & eliquatas ipsas habere malum. *sec̄t. 2d. 35°.*

In morbis minus pericitantur quorum naturæ & ætati & habitui ac tempori magis similes fuerint morbi , quâm in quibus horum nulli fuerit similis. *sec̄t. 2d. 34°.*

Cùm signa prognostica hauriantur præcipue ex ægri viribus , vel dejectiōibus vel urinis , vel sudoribus vel aliâ evacuatione , & ea signa plerumquè annuncient mortem , vel crisim perfectam aut imperfectam ; sub totidem diversis titulis subjungere libet notabiliores Hippocratis Aphorismos in quibus de his agitur. Ac quidem.

I^o. Quoad Ægrotantium vires.

Qui sæpè & vehementer absque manifestâ causâ animo linquuntur, ex improviso moriuntur. *secl. 2d. 41°.*

Si rigor incidat febri non intermittenti, debile jàm existente ægro, lethale. *secl. 4d. 46°.*

In febre non intermittente, si labium, aut supercilium, aut oculus, aut nasus pervertitur, si non videat, si non audiat, corpore jàm debili existente, quidquid horum fiat, in propinquo mors est. *secl. 4d. 49°.*

Senes ut plurimū quidem juvenibus minus ægrotant. Quicumque verò ipsis morbi fiunt diuturni, plerumquè commoriuntur. Raucedines & gravedines, in valde senibus non coquuntur. *secl. 2d. 39°. & 40°.*

Quicumque in febribus aut in aliis infirmitatibus ob causam lacrimantur, nihil inconveniens; qui verò sine causa magis inconveniens. *secl. 4d. 51°.*

Sanguine multo effuso, convulsio aut singultus superveniens, malum. *secl. 5d. 3°.*

Ex morbo diuturno alvi defluxus, malum. *secl. 8d. 5°.*

II°. Quoad crises in genere.

Quibus in febribus sextâ die rigores sunt, difficulter judicantur. *sect. 4â. 29°.*

Quibus exacerbationes sunt, quamcumque horâ dimiserit febris, postridie eâdem horâ si corripuerit difficulter judicantur. *sect. 4â. 30°.*

Quæ in morbis relinquuntur post crism recidivas facere solent. *sect. 2â. 12°.*

III°. Quoad Dejectiones.

DEJECTIONES nigræ qualis sanguis niger sponte prodeunt & cum febre & sine febre pessimæ, & quantò colores dejectionum plures fuerint peiores, eò deterius; cum purgante verò melius, & quantò colores plures non mali sunt. *sect. 4â. 21°.*

Morbis quibusvis incipientibus, si bilis atra vel sursùm vel deorsùm prodierit lethale. *sect. 4â. 22°.*

Quibuscumque ex morbis acutis vel diuturnis, aut ex vulneribus, aut alter quocumque modo extenuatis, bilis atra, vel qualis sanguis niger, prodierit, postridie moriuntur. *sect. 4â. 23°.*

Sanguis sursùm quidem qualiscumque

fit, malum; deorsum vero bonum sub-
tus niger secedens. *Sect. 4a.* 25°.

Quibus biliosae sunt egestiones, furdi-
tate superveniente cessant: & quibus fur-
ditas, biliosis supervenientibus, cessat.
Sect. 4a. 28°.

Quibus hypochondria elevata sunt mur-
murrantia, dolore lumborum superven-
iente, his alvi humectantur, nisi flatus
eruperit, aut urinæ copia prodierit. In
febribus autem hæc. *Sect. 4a.* 73°.

Quibus autem biliosae subsidentiae,
ab initio vero tenues, acutum morbum
significat. *Sect. 7a.* 32°.

IV°. Quoad Urinas.

QUIBUS urinæ pellucidæ albæ, ma-
læ. Maximè autem in Phreniticis obser-
vantur. *Sect. 4a.* 72°.

Quibus non sine febre urinæ crassæ
sunt grumosæ & paucæ, si superveniant
tenues & copiosæ, proliunt. Tales vero
redduntur maximè, in quibus ab initio
vel non ita multò post, sedimentum ap-
paruerit. *Sect. 4a.* 69°.

Quibus autem in febre urinæ contur-
batæ qualis jumentorum, his capitis
dolores aut adsunt, aut aderunt. *Sect.*
4a. 70°.

Quibus morbi septimā die judicantur;
iis nubeculam rubram urina die quartā
continet, & alia secundūm rationem.
secl. 4ā. 71°.

Quibus febricitantibus, in urina subsi-
dentiæ fiunt crassiori farinæ similes, lon-
gam infirmitatem significat. *secl. 7ā. 31°.*

V^o. Quoad Sudores.

SUDORES febricitantibus boni sunt
qui incæperint die 3ā. & 5ā., & 7ā.,
& 9ā., & 11ā., & 21ā., & 27ā., & 31ā.,
& 34ā. Hi enim sudores morbos judi-
cant. Qui verò non ità fiunt, laborem
significant & longitudinem morbi & re-
cidivas. *secl. 4ā. 36°.*

Sudores frigidi, cum acuta quidem fe-
bre evenientes mortem; cum mitiore
verò morbi longitudinem significant. *secl.*
4ā. 37°.

Et ubi in toto corpore mutationes
fiunt, & si corpus perfrigeretur, aut
rursus calefiat, aut calor aliis ex alio
fiat, morbi longitudineni significat. *secl.*
4ā. 40°.

Sudor multus frigidus aut calidus sem-
per fluens, frigidus quidem majorem,
calidus verò minorem morbum signifi-
cat. *secl. 4ā. 42°.*

Febricitanti sudor superveniens febre non remittente malum ; prolongatur enim morbus & copiosiorem humiditatem indicat. *secl. 4^a. 56°.*

VII°. Quoad Hemorrhagias.

Quibus in febre aures obsurduerint , his sanguis è naribus effluens , aut alvus exturbata , morbum solvit. *secl. 4^a. 60°.*

Caput laboranti & circum-circà dolenti pus aut aqua , aut sanguis , effluens per nares , aut per os , aut per aures solvit morbum. *secl. 6^a. 10°.*

Melancholicis & Nephriticis hæmorrhoides supervenientes bonum. *secl. 6^a. 11°.*

VIII°. Quoad Abscessus vel Degenerationem in aliud morbum.

Lassatis per febres , ad articulos , & circà maxillas maximè abscessus fiunt. *secl. 4^a. 31°.*

Quibus ex morbo resurgentibus aliquid dolet , ibi abscessus fiunt. Sed & si quid doluerit antè morbum , ibi sefigit morbus. *secl. 4^a. , 32°. , 33°.*

In febribus abscessus qui non solvunt morbum ad primas iudicationes , morbi

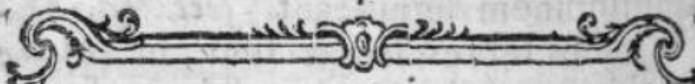
longitudinem significant. *secl. 4d.* 51°.

Quibus febres longæ sunt, hi aut tubercula, aut ad articulos dolores fiunt; *secl. 7d.* 63°.

A sanguinis sputo, puris sputum, malum. A puris sputo, tabes & fluxus. Postquam verò sputum retinetur, moriuntur. *secl. 7d.* 15°., 16°.

Ab alvi profluvio, dysenteria. A dysenteria, lienteria. *secl. 7d.* 75°., 76°.

Plures certè alias & eximii usus canones ad Prognosim facile foret hic adducere ex Libro Prorrheticorum, vel Prognosticorum, vel Coacarum Prænotionum, aut ex aliis Hippocratis operibus, atque ex Galeno qui Prognosticam Disciplinam tantoperè excoluit. Sufficiet in præsenti rem delibasse ex Aphorismis; utpotè qui quasi compendiosissimam præbeant tabulam sententiarum, summæ in Medicina authoritatis. Instar Coronidis addi velim, pessimi omnis plerumquè esse in morbis anxietatem, id est molestum illum ægrotantis sensum quo sit, ut absque ullo dolore assignabili inquietus sit & nullum habeat suum commodum: sicuti è contrà optimum est, quandò facilè feruntur.

C A P U T X V I I .

*De Temperamentis, seu rectius, de
Corporis humani Intemperiebus.*

INTEMPERIES vocatur nomine generali ea corporis humani mala dispositio, in qua calor excedit, vel frigus, vel siccitas vel humiditas: unde quatuor intemperies simplices constituerunt Medici. Observarunt prætereà unā quamque earum qualitatum quæ efficit intemperiem simplicem, conjungi quandoquè cum alterâ: & exinde rursùs quatuor alias intemperierum compositarum species animadverti voluerunt, quas appellaverunt veteres intemperiem biliosam, sanguineam, melancholicam, pituitosam, prout unum aut alterum humorem prædominari supponebant; at reverè diversas, prout calor simūl & siccitas, vel calor & humiditas, frigus & siccitas, vel frigus & humiditas, unā prædominantur.

Intemperies sunt vel generales totius scilicet corporis, vel particulares aliqui nempè partis; & etiàm prorsùs di-

versæ in diversis partibus : sic quando-
què pulmo peccat intemperie frigidâ ;
dum stomachus peccat è contrà intem-
perie calidâ.

Ad intemperies maximè atttendere
debet Medicus , ut potè quæ ad morbo-
rum plurimorum originem maximè con-
currant : unaquæque enim intemperies ,
etsi statum morbosum verè non consti-
tuat , ad quosdam morbos valdè procli-
vis est ; ità ut multo leviori de causa
superveniat mōrbus in subiecto per suā
intemperiem prædisposito , quām quæ
necessaria fuisset ad morbum in alio
subiecto excitandum. Opportunum erit
igitur , hīc compendiosè referre unius-
cujusque temperamenti naturam & sym-
ptomata atque morbos ad quos præci-
puè disponuntur. Ac i^o. quidem.

De Intemperie frigida.

INTEMPERIES frigida vel est à
nativitate , vel adventitia ; sicuti & om-
nes aliæ intemperies. Si nativa non sit ,
potest suscipi per habitationem in locis
humidis , frigidis. Hujus causa est , ex
parte solidorum , quidquid , motum vita-
lem minuendo , vasorum actionem con-
trà liquida leviorem facit : & reverà

pulsus horum qui hâc intemperie labo-
rant tardior est vel debilior ; sæpiissimè
etiam debilior cum frequentiâ. Ex parte
fluidorum , intemperiei frigidæ causa
est sanguis quantitate deficiens , vel de-
titutus partibus sulphureis , & aquâ tur-
gens. Elaterii defectus in fibris pro ge-
neraliore hujus intemperiei causa ha-
beri potest. Intemperiei frigidæ speci-
em quamdam præbent convalescentes.
Senectus & infantia ad intemperiem
frigidam vergunt. Infantes enim fibras
habent humidiiores & laxas. In senectute
cum virium vitalium deperditione mi-
nuit motus circulatorius ; & fibræ
densiores , rigidæ , atque minus elas-
ticæ fiunt. Perspirationem minuit intem-
peries frigida, cæteras excretiones præ-
cipue urinam & salivam auget.

Dignoscitur ex noxa alimentorum fri-
gidorum aqueorum. Ingenium plerum-
què lentum est , placida indoles , mo-
tus tardiores , ad levia frigora magna
fensibilitas , cutis alba , textus mucosus
quodam modo pellucidus , capillorum
color flavus , urina aquæa cruda , sat bo-
nus corporis habitus.

Intemperiei frigidæ notabiliores ef-
fectus Pathologici se produnt in ali-

mentorum digestione quæ lenta est ; flatulenta , & glutinosa ; ex qua provenit chilus crudus , & viscosus , sanguis crassior : exinde dispositio ad vasorum infarctus & obstructiones in visceribus , œdemata , leucophlegmatiam , &c.

II°. *De Intemperie calida.*

INTEMPERIES calida , frigidæ opposita , provenire supponitur ex adiuncto mutuo affictu partium solidarum fluidarumque , & ex humoribus prægnantibus oleo atque sulphure. Quamvis sanguis parte rubrâ excedens non immerito dicatur abundare oleo & sulphure , necessarium tamen non est ad intemperiem calidam constituantem , quod sanguinis pars rubra excedat : conditio ista magis necessaria videtur ad constituantem intemperiem compositam à Veteribus sanguineam appellatam , de qua inferius agetur. Creditur ad intemperiem calidam constituantem sufficere , quod oleum & sulphur excedant in humoribus in genere , quin excedat specialiter sanguinis rubri copia.

Dignoscitur intemperies calida eo quod ex alimentis calidis , salinis , aromaticis , magna facile exurgant incom-

moda, fibra sit magis elastica, actiones animales vividiores, fervidum ingenium, alvus sicca & sèpè constipata; color cutis ad fuscum vergat; capilli & unea plerumqùe nigra sint; urina cum caloris sensu ejiciatur. Adest crebrò caloris sensus incommodus in lecto, per totum corpus.

Hujus intemperiei notabilior quoad Pathologiam effectus est, quod ad morbos inflammatorios disponat.

Ad intemperiem calidam vulgò magis attenditur quàm ad frigidam; quæ tamen negligi non debet.

III°. *De Intemperie sicca.*

IN TEMPERIES sicca illa est in qua humores minori sunt quàm debitâ quantitate, respectivè ad solida. Maximè vallet ad siccitatem inducendam, partium solidarum densitas. Frustrà objiceretur densiores esse fibras in senectute, & tamen senectutem vulgò dici ad intemperiem humidam vergere: non enim vergit senectus ad humiditatem, quidquid dicatur. Et certum est sicciorē evadere aridioremque fibram per senectutem, ut patet quandò tangitur senum satis. Humiditas illa quæ in senibus ali-

quando

quando^m observatur partialis est , & per accidens supervenit, ob imminutam perspirationem aut aliam excretionem , cuius imminutio plerumque ad ipsam fibrarum densitatem non immerit^m refe- retur.

Intemperiem sicciam gignunt alimenta quæ succum nutritium crassorem & solidorem præbent ; qualia sunt carnes porcinæ , vel aliæ salibus & aromatibus conditæ , liquores spirituosi : item parcus potus , & quodcumque perspirationem augens avolare facit partes sanguinis tenuiores , ut magna corporis exercitia ; ideoque rustici magis siccitate peccant quam urbium incolæ , & viri magis quam mulieres.

Diagnosis intemperiei siccæ petitur præcipue ex habitu corporis. Sicca , densa , & fusca est cutis , corpus macilentum , facies oblonga , genæ quasi intrò retræctæ , uvea nigra , pulsus arteriarum durus , rigidus , actiones animales vividæ.

Intemperies illa fibram reddit ad irritationem pronam , humores ad diathesim inflammatoriam ; proclivis est ad deliria in febribus , favet morbis qui pendent ab evaporatione aquei fluidi sub-

filioris, & acrimoniâ residui stagnantis, quales sunt herpetes & omnes affectus pruriginosi.

IV°. *De Intemperie humida.*

IN TEMPERIEM humidam constituit partium solidarum raritas, fibrarum laxitas, cum fluidorum, præcipue seri, superabundantiâ. Illam procreant alimenta frigida, & humida malè digesta, ut evenit iis qui farinaceis non fermentatis, & emulsionibus abutuntur. Item perspirationis defectus per vitam sedentariam, habitationem in locis humidis, paludosis. Hæc intemperies prædominatur apud infantes: huic proclivis est sequioris sexûs constitutio, quæ textus fibrosi delicatulam habet & laxiorem compagem. Pulsus efficit lentum, mollem; excretiones mucosas & aqueas, præter perspirationem, abundantes salivam, urinam; alvi laxitatem; cutis colorem candidum, pallidum; corporis habitum sat pingue; actiones animales tardiores; ingenium placidum. Adsunt generaliter effectus subsequentes laxitatem & minorem irritabilitatem.

Diagnosis statuitur ex præsentia om-

nium, vel plurium simul symptomatum quæ modo enumeravimus. Per solum quandoquæ uæ colorem cæsum, per bonum corporis habitum, & comæ flavidinem, vel cutis albedinem, inducimur ad conjectandam intemperiem humidam. Mutabitur suspicio, in veram convictionem, si post accuratam disquisitionem deprehendamus adesse plerique intemperiei humidæ effectus jàm memoratos.

Prædisponit ad morbos catharrhales qui vulgo pituitæ tribuuntur; ad sanguinis spissitudinem, cachexiam & leucophlegmatiam. Difficilius digeruntur alimenta quæ ad coctionem forti indigent subactione; & inde plura oriuntur incommoda.

V^o. *De Intemperiebus compositis.*

EVENIT sæpè, ut jàm diximus, quòd duæ intemperies jàm expositæ simul concurrant, & efficiant intemperiem compositam, ex caliditate nimia v. g. & siccitate, vel ex caliditate & humiditate, vel ex frigiditate & humiditate, vel ex frigiditate & siccitate. Noscuntur intemperies compositæ ex coadunatio-

ne effectuum intemperierum simplicium
quibus componuntur.

Finge tibi hominem sat macilentum
cujus venæ plenæ apparent , capilli
sunt nigri , crissipi , rigidi , subrubi-
cundus cutis color ; meritò suspica-
beris intemperiem calido siccum. Eam
appellaverunt veteres Medici biliosam ,
supponentes hujus præcipuum vitium
esse bilis prædominium : sæpè quidem
evenit quod bilis vitietur , aut nimia
sit quantitate ; sed indè peti non de-
bet hujus intemperiei character. Satis
convenit inter recentes de auctiori san-
guinis quantitate , & siccitate , pro iſ-
tius temperiei charactere ; perspiratio ta-
men copiosior est , quam in intempe-
rie siccata. Cæterū confundi non de-
bet intemperies de qua agimus cum ea
stomach mala dispositione , quā turgent
primæ viæ faburrā & pravis succis ;
quam vulgus impropriè bili excedenti
atribuit. Undè falso putatur adesse in-
temperiem biliosam , quotiēs per fla-
tum morbosum ventriculi aut aliorum
digestionis organorum nocens faburra
generatur. Iſtud non est intemperies ,
sed status verè morbosus. Frequentes
sunt cum intemperie calida & siccata ,

quam appellat Fridericus Hoffmannus sanguineo cholericam, morbi inflammatorii, pleuritides, peripneumoniæ, &c.

Jam alium hominem suppose statuā satis altā, cuti subalbā, facie rubore roseo perfusā, venis sat turgidis, corporis habitu pingui absque lordosi, oculis cæruleis, flavis crinibus; datur locus suspicandi intemperiem calido humidam, quam vocaverunt Veteres sanguineam: nec erraverunt dum in ea supposuerunt sanguinis quantitatem auctiorem; sed jungi debet excretionum imminutio quæ humiditatem auget. Sic è duobus qui sanguine abundant, paupere rustico, divite urbicolâ; dives qui vitam degit in deliciis & otio, contrahet intemperiem sanguineam; pauper è contrâ qui labore & motu corpus exagit, incidet in biliosam. Illius cutis erit levis, alba, mollis; istius è contrâ, rigida, sicca subfuscata. Illius secretiones parcæ; istius copiosæ. Omnium intemperierum sanguinea est minus noxia. Hæmorrhagias sat frequentes habet, & sèpè cum dolentis capitis levamine.

Tertium suppose hominem, macilem-

tum; facie extenuatâ, cutis colore fusco ad nigrum vergente, tristein, meditabundum qui nihil nisi cum reflexione videtur agere, aut dicere; disputatorem, propositi tenacem, exquisitè sensibilem, modò voracem, modò fastidientem cibos, raro in medio consistentem. Merito suspicaberis intemperiem frigido sicciam; eam appellaverunt Veteres melancolicham. Humorum spissitudinem supponunt Recentes in illa intemperie, & sanguinis paucitatem. Hypochondriacis affectionibus & obstructionibus in visceribus valde obnoxia est. Pulsus praebet plerumquè parvum.

Quartum denique suppone hominem obesum; cuius cutis mollis sit, alba, facies decolor, capilli flavi, habitus tum corporis tum ingenii lentus. Locus erit suspicandi intemperiem frigido humidam; eam dixerunt Veteres pituitosam. Deficit in hac intemperie elaterium ad bonam hæmatosim. Superatur pars rubra sanguinis parte serosâ; languet actio muscularis, & inde pulsus parvus est atque mollior. Chilus male subactus, facilem praebet separationem partis oleosæ & pinguis, in crudum & abundantius serum. Proclivis est hæc

intemperies ad morbos omnes de quibus egit *Carolus Piso*, in Libro de Morbis ex serosa colluvie.

In genere ad stabiliendum an frigiditate vel caliditate, siccitate vel humiditate peccet temperies, summè prodet observatio à nocivis aut bonis effectibus alimentorum frigidorum, calidorum, siccorum, & humidorum; ita ut jure suspiceris temperiem peccare caliditate, quandò nocet alimentorum calidorum usus, & simùl juvat frigidorum; atque sic de aliis intemperiebus merito induces per juvantia & lædantia.

Intemperierum omnium duæ sunt quæ frequentius occurunt, maximèque notabiles, calido siccà scilicet sive biliosa, & frigido-humida sive pituitosa.

Præter intemperies expositas, atten-
tissimè etiā observari debet subjecti constitutio illa nativa seu idiosyncrasia, in qua fibræ nimiâ tenuitate & debilitate peccant. Polsum præbet frequen-
tem, debilem, parvum (dùm in op-
tima constitutione ea est pulsus condi-
tio ut lentus sit, plenus ac fortis), ali-
mentorum digestionem lentam ac labo-
riosam, vires corporis tenues, irrita-

bilitatem ad leviores stimulos promptam.
Debilis hæc fibrarum constitutio efficit
ut pro leviori causa debitus deperdatur
tonus , aut ruptura accidat. Facilem
dat locum obstructionibus in visceribus ,
præcipue in mesenterio aut hepate om-
nium viscerum magis obnoxiiis obstruc-
tioni ; indè maciei , cachexiæ , hyste-
riæ , hypocondriasi , hæmoptysi , phthisi
pulmonali , &c.

APPENDIX AD PATHOLOGIAM.

De Causis occasionalibus Morborum ab aere , vel ingestis , vel motu & quiete nimiis , vel excessu vigiliarum aut somni , vel denique animi pathematicis.

QUAMDIU , in præcedentibus , de diversis statibus morbosis præcipue notandis egimus , totidem diversis capitibus ; tunc , solidorum & fluidorum , nervorum , sanguinis , lymphæ , chili , &c. , ea imprimis consideravimus vitia quæ , vel per se singula vel plura simùl juncta , causam morborum compositorum , quales occurrunt in Medicinæ Praxi , constituant proximam , juxta Methodicorum præcepta primariò & præprimis perpendendam . Nunc verò quædam in modum Appendicis subjungere libet de causis occasionalibus , quarum viribus vitia in præcedentibus exposita , aut exoriuntur aut effectus suos produnt .

Neque reputandum est levis semper esse momenti & artis imperitiæ argumentum, attendere ad causas occasio[n]ales: quandoquidem plurimis in morbis verum esse experimur quoad causas occasio[n]ales, vulgatum adagium, *contraria conarariis curentur*. Imò & s[ecundu]m natura sola corrigit morbosā vitia, si auferatur horum causa occasio[n]alis.

Causæ occasio[n]ales, quas *potentias nocentes* appellant recentiores quidam Pathologi, plurimis ex fontibus oriuntur. Eos ad quinque reducere juvat, 1°. Scilicet nocivum aerem, 2°. Ingesta noxia, 3°. Motum & quietem nimia, 4°. Excessum vigiliarum aut somni, 5°. Perniciosa animi pathemata. Consultò omittimus excreta & retenta vitiosa, quamvis excreta ac retenta non immitiò enumerentur in hygiene, prout ex sex rebus quas non naturales dicunt: quoniam quandò vitiosa sunt excreta vel retenta, pro morboso affectu vel morbosī affectū symptomate, non pro morbi causa occasio[n]ali haberi debent. Prosequamur jām summatim effectus ex assignatis quinque fontibus, juxta leges Physicas (quatenus humano corpori accommodandæ sunt) oriundos,

& quales fusiūs describuntur in elegan-
tissima Clarissimi Gaubii Pathologia ;
undē ea quæ sequuntur excerpta sunt ,
ac quidem.

I^o. *De nocivo aere.*

CALIDIOR aer , quā ambit aut pe-
netrat , corpora ad suum gradum cale-
facit , rarefacit ; particulas quibus con-
tant in mutua cohæsione relaxat ; vola-
tiles dissipat ; liquidorum motum acce-
lerat , fermentationem ad putredinem
promovet.

Hinc pro intensiore medii ambientis
ardore , calefcens corpus nativi caloris
facultates sensim deperdit. Ex rarefac-
tione liquidorum vasis turgentibus , se-
quitur multiplex humorum aberratio.
Ob relaxatam solidorum cohæsionem ,
quasi spongiosus fit carnium textus ; &
indē virium motricium debilitas , ar-
ticulorum infirmitas. Ob eamdem ra-
tionem & propter subtilioris fluidi avo-
lationem , humorum inspissatio , immea-
bilitas , vasculorum obstructio , diathe-
sis atrabilaria , inflammatoria. Ex acce-
lerato motu fermentativo , salinæ oleo-
fæ materiæ agitatio major , attenuatio ,
evolutio ; ad putredinem & raucorem

dispositio. Undè, sicuti ad putrescendum prona fuerint ea quæ in primis viis continentur, tantò citius æstuoso aere in fermentationis motus concitantur. Ideòq[ue] tām crebrò inducit calidior ætas biliosas febres putridas, ardentes, calidas, choleras, diarrhæas, dysenterias, cum multivaria primarum viarum, ac functionum generis nervosi læsione. Si pars corporis singularis præ cæteris nimium excalefiat, æquabilem circuitum turbat, humores ad se attrahit, rarefactos in aliena vascula admittit; indè infarctus, dolores, rubores, erefypelas, phrenitis, ophthalmia, &c. Manifestum itaque est, calorem atmospheræ prodesse quidem corporibus senilibus, torpidis, frigidis; ac contrà vehementer nocere plethoricis, biliosis, siccis, cibo animali potuique spirituoso deditis; præcipuè autem generi nervoso, pulmonibus, primis viis ac systemati bilioso infestum esse.

Frigidior aer, præterquam quod effектus producit oppositos illis quos calidior excitat, solidorum auget elaterium, & liquida ad congelationem usque rigefacit. Antequam autem ad gelu perveniant, immutatur tota humorum crasis,

nec regelando restituitur; immo si subito calore regelentur partes gelu constrictæ, contextus ac mixtionis dissolutio-
nem passæ, prorsus corruptuntur.

Hinc sequitur mutuam accrescere per frigus inter solida ac fluida actionem. In robustis ac motu valido utentibus calorem internum, coctionem, dissipacionem augeri, & reparandæ per alimenta jacturæ necessitatem intendi. In debilibus contrà & quiescentibus, ob contracta vasorum & spissatam humorum crasim, circulationis vigorem imminui; omnium functionum torporem induci; suppressis evacuationibus non defæcari humores; obrui viscera nimirum humorum copiam; indè acre, mucum, aquam augeri; scorbutum, morbos articulares, catarrhos, hydropses nasci. In extremis corporis partibus quæ minus à frigore defensæ sunt, contractis vasculis, spissatis humoribus, occlusis poris, suppressâ perspiratione, livores supervenire, rubores, tumores, pruritus, perniones, fissuras, ulceræ; aut frigore glaciali penetratis, sensu motuque suffocato, gangrænam, sphacelum, & ab imprudenti excalefactione putredinem loco sanationis. Cavum narium, fauces, tra-

cheam, quâ spiritus meat, frigidioris aeris effe^tibus præcipuè obnoxia esse, ideoque gravedines, coryzas, anginas, raucedines, tusses esse morbos hyemales; pulmones maximè stringi, cùm per amplissimam superficiem contactum inspirati aeris admittant; minùs perspirare; pituitam accumulare; obstrui, coacto sanguine inflammari; adeòque per frigus fieri anhelitus, catharros suffocantes, peripneumonias. Malè præsertim à frigore affici corpora & partes in quibus vis vitæ minor inest aut justo irritabilior, debilior humorum circuitus, fibroſi contextūs teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquosa, mucosa. Quibus perfpe^tis redditur ratio cur frigidum inimicum ossibus, dentibus, nervis, encephalo, medullæ spinali? cur senibus? climati calidiori assuetis? cur ulceribus mordax cutim obduret, dolorem producat qui pus non moveat? convulsiones excitet & tetanos.

Humidior aer elatere ac pondere suo minùs efficax impressos motus, receptaque qualitates sensibiles suffocat, magis quam propagat. Minùs aptus vapores de corporibus recipere, hæc potiùs

humectat ; situm , putredinem promovet calore præsertim adjutus ; frigidus simul difficiilius calescit ; ad sensum frigidior est.

Hinc liquet in atmosphera humidâ diu versanti solida laxari , sanguinis circuum , ac omnes functiones torpere , super primi perspirationem : undè infarctus colluviei serofæ , tusses humidæ , peripneumonia notha , excretiones per spuita urinam alvum copiosiores , aquosi latencies in cellulosa membrana & cavitibus restagnatio , acriisque corruptio , totius corporis torpor , febris , rheumatismus , cachexia in locis humidis tam crebro accidunt. Humiditati si frigus jungatur , modò memorata majore gradu nascuntur. Si contrà calor accesserit ; summâ solidis inducta laxitate , aperitiisque poris , hinc inde attrahuntur humores , in aliena vascula admittuntur , quâ data porta erumpunt , aut retenti celerrimè ad putredinem disponuntur : hinc perspiratio enormis , interiorum inanitio , virium lapsus , morbi putridi , contagiosi pestilentes.

Siccitate peccans aer oppositos edit effectus. Absorbendæ quippè humiditati aptissimus corpora siccatur , roborat ,

exsuffca reddit, rigefacit; ac tenuiores humorum partes abripiendo, spissitudinem inducit inflammatoriam atrabilariam. Præ cæteris tamen utrique hominis principio minus infesta habetur ista aeris qualitas, maximè si caloris excessus absfuerit.

Aer quæ gravis, efficax est comprehendens & densandis corporibus, eoque magis quod gravior; figitque materiem quæ liquoribus continetur elasticam, sub minore aeris pressione sese expedientem. Baroscopiis autem constat humidiorem aera, qui crassior est minus gravitate, magis contrà sereniorum; & magnas perpetuò esse hujus dotis vicissitudines in nostra atmosphera: ita ut quæ maximam inter & minimam aeris gravitatem intercedit differentia, partem circiter decimam maximæ gravitatis exæquet.

Pondere igitur suo atmosphera in omni puncto premens æquabiliter corpus humanum solida fulcit, continentia ad contenta apprimit, canarium diametros tuetur, humores ne evangentur coerget. Si nimium angeatur per causas naturales aeris gravitas, vasa arctat, hu-

mores exprimit, atque in partes minus pressas determinat non sine multiplici noxa. Si nimium imminuatur gravitas, solida fulturæ defectu laxat: hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit. Vires ad motum animalem prosternit, pulmonum præcipue actioni obest. Unde respiratio laboriosa non satians, ab accumulato sanguine peripneumonia, hæmoptoe: & prouum est hinc colligere, cur magnæ subitæque in aere gravitatis permutationes insuetis tam intolerabiles sint? cur periculissimæ debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rarescunt? cur adeò incommodæ iis, quos morbi pectoris tenent? cur asthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

Aeris nullum est exitialis vitium, quam quod in locis undique occlusis diuturnâ stagnatione contrahitur; cum nulla ventilatione renovatur. Velox fit venenum, vitæ non minus quam flammæ inimicissimum. Nec valde dispar est corruptio quam subit, cum circâ hominem non renovatus multoties respirationi animali adhibetur, præcipue multitudini hominum circumfusus. Certif-

simis constat observatis in carceribus, castris, nosocomiis, navibus & in quo-
cumque hominum diversorio haud ritè
ventilato virus innasci aeri, quò fe-
bres pessimi generis putridæ, malignæ
exanthematibus stipatae citò lethæ-
les, contagio quoque latè serpentes ori-
antur. Hæ verò, cùm putridum in hu-
mores inductum multis indiciis ostendat,
vim septicam aeris in illis cali-
bus quoquo modo contractam clarè tes-
tari videntur.

Ventorum insignis est virtus, in va-
rianda aeris efficacia. Impetu suo allisi,
urgent premuntque fortius, quasi pon-
dus aeris increvisset: plus aeris intrà
datum tempus homini applicant; undè
fit ut & communes atmospheræ quali-
tates, & quæ continent aliena, tantò
intentiùs pro suis quæque viribus agant:
renovant quoque aerem nec torpore
corrumpi sinunt; agitando miscent in-
ter se varias aeris regiones; vapores
præsertim, effluvia, miasmata, de lo-
cis in loca transferunt: sic purgant aut
inquinant. Ex his quidem in genere
perspicere datur boni malique pluri-
mūm adflare ventos homini posse.

Cùm igitur tanta sit in diversis re-

gionibus atmospheræ discrepantia , & longè plurimi à statu exquisitiè salubri recessus ubi vis ferè perpetuò obtineant , mirari omnino quis possit ubique tamen & homines vivere & sanitatem frui ; & vel sub jove malo etiā longævitatis haberi exempla , ac valedudinis in senium usque sine morbis protractæ. Nimirum nativitate & consuetudine durantur corpora , ut pravum aera non modo innoxie ferant , sed semel adsuefacta facilius quoque quam mitiorem insolitum. Magnis siquidem subitisque mutationibus omnium difficilimè resistitur. Verum est igitur , quod ex aere insalubri in omnibus corporibus , præcipue in robustis , velox & manifestum non exurgat malum ; attamen nocivæ hujus dotes , œconomiæ animali inimicæ , plus minusve acceleratos suos ut plurimum producunt effectus , quamvis sèpè diù latentes & diutiū in asuetis. Et si morbos non excitent , procreant dispositiones ad morbos , vel præmaturas senectutes ; admissis exceptionibus quibus principia generalia non infirmantur.

II°. *De ingestis Noxiis.*

QUAMVIS stupenda prorsus admittatur ab humano genere in vietu varietas, ut fermè diceret nihil admodum constans certumque esse, quod usum atque abusum discriminat; innumera tamen Medicis curanda veniunt mala ex cibo & potu.

Nimia alimentorum copia quotidiè ingesta, si vires coctrices non superet, voracitatem consuetudine inducit; & in crescente chylo, nimiâ humorum quantitate corpus obruit. Si verò tanta sit ut ritè digeri nequeat; cruditates & spontaneas corruptiones in primis viis inducit. Quòd si enormi sarcinâ ità diffunditur ventriculus, ut nato spasmo ora sua claudat; irritatis partibus vicinis dyspnæa oritur, excitatâque cum encephalo consensione, cephalalgia, vertigo, sensuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nausea, conatus ad vomitum inanes, rarissimisque exemplis ruputra œsophagi aut ventriculi, nisi matutinè laxato alterutro ore, gravans matieres vomendo excutiatur, vel in intestinis devolvatur. Repletio autem à cibo plerumquè nocentior est, quam à potu.

Parcius victus languorem functionibus infert, minuit humorum quantitatem, ventriculum ac intestina contrahit, ut ægræ deinceps plures alimenti ferant. Absoluta autem à cibo & potu abstinentia, si diutius fertur, liquores menstruos pro sua indole acres facit; inde anima fetens, ingens appetentia, ructus, borborygmi; vomitus materiæ acris, biliosæ, putridæ; animi deliquia, fami demum succedens immanis sitis, siccitas, debilitas, convulsiones, febres acutæ, furibundæ, mors. Diutiùs toleratur cibi, quam potius absoluta privatio.

Qualitates alimentorum quibus vitam sustentant homines, tam diversæ sunt, ut penè videatur perinde esse qualibuscumque utaris; sanis omnia esse sana & palato indulgeri posse, modò quantitas non peccet. Attamen suadet luxus plurimis, alios penuria cogit, ea ingerere quæ etiam modicè sumpta nocent. Sunt & quorum rarius usus innocens est, quotidianus demum laedit. Quin & ingens illa hominum inter se discrepantia quam sanitatis latitudo comprehendit, uti non eundem in singulis virium coëtricium gradum ponit; ita aliam atque aliam, quæ cuique consentanea sit, victus rationem

postulat. Juvat itaque & varia mala quæ ex hoc fonte promanant summatim delibare.

Viscidum in cibis abundans producit chylum nimis glutinosum, & quæ indè sequuntur mala maxima, cum gluten ex primis viis ad interiora devectum universam humorum massam inquinat. Glutinoso quandoquè jungitur acre, quod aut manifestum continent alimenta, aut corruptione concipiunt; acidum scilicet & acerbum ex vegetabilibus, putridum ex animalibus, raucidum ex pinguibus. Indè pituitæ acres nasci queunt suis singulari effectibus diversis notabiles.

Pinguium abusus dum blanda sunt, pri-
mas vias lubricat, debilitat, chylum præ-
bet nimio obrutum cremore. Oleosa
insuper minoribus vasis impæcta, aquosis
hamoribus introitum transitumque ne-
gant. Sic obstrunctiones ac secretionum
& excretionum impedimenta creant. Ea-
dem vel spontaneâ corruptione, vel
præparatione coquinali, vel vitio coc-
tionis ex nativa blanditie in acrimoniam
versa, nocent vehementius; indè pessi-
mæ notæ oritur cachochimia acris, quæ
ad inflammations, exanthemata, herpe-
tes, ulcera maligna, cancros, gangra-
nas, cariem disponit.

Acidum manifestum , vel latens quod facilè evolvi potest , habent plurima eorum quæ ingerimus , præsertim ex vegetabilibus. Hoc si vi coctrice non subigitur , vel è contrà suas ob causas exticatum magis acuitur , (præterquam quod chylum efficit aere elasticò minus prægnantem) sanguinem ac reliquos humores acore inficit , qui multis modis ubique nocet delatâ in lympham acriitate ex qua dolores , spasmi , vasculorum contractiones , stases humorum , catarri , rheumatismi , arthritides , calculi & similia producuntur.

Alcalescentia ingesta solidas corporis partes ad tabidum , humores ad dissolutionem , vertunt. Hinc secretionis excretionis , omniumque functionum turbæ ; febres acutæ cum exanthematibus , pruritu , erosionibus , hæmorrhagiis , gangrenis.

Aromatum vis ignea ab alimenti ingenio longè aliena , acri oleo , sali , spiritui rectori inhærens , urente lædit sanos stimulo , pinguedini amico , difficulter abslergendo ; producit adeò in primis viis situm , ardorem stomachi , pinguum unà ingestorum rancorem , cardialgiam , nauseam ; bilem exasperat ;

Intestina inflammat; in secundis viis motum humorum intendit; calefacit; subtiliora dissipat; acrimonia sanguinem inficit. Unde siccitas, macies, febres calidæ, contracturæ, spasmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia nascuntur mala.

Dulciaria saccharata, præterquam quod, si formâ solidâ sint, dentibus inimica sunt, per qualitatem occultam generi nervoso infesta obseruantur, multaque inferunt debilibus incommoda nervea, sequiori sexui, hysterics, hypochondriacis iþfestissima.

Flatulentum quod olera, legumina, sine interpositis aliis ingesta actione fermentante menstruorum digestiorum evolvunt, ructus & colicas creat; primarum viarum fibras distrahendo enervat, irritando in spasmos ciet; unde varia chyli degeneratio, paucum ac debile nutrimentum, cachexia.

Liquorum spirituorum pravos efficiens dignoscet, qui attenè considerabit ea quæ temulentis accidentunt. Ebriosos deprehendet ad cachexiam, maciem, leucophlegmatiam, hydrope pronos, nec minus ad morbos acutos, inflammatorios, quibus periculosissem decumbunt. Multimoda

timoda experiuntur sensuum & motuum
vitia, tremores, paralyses; & s̄epissimè
in apoplexiā desinunt.

Aquæ exuberantia, quam calidæ po-
tores admittunt, abusu hodiè nimis
communi, damnoſa valdè eſt. Inunda-
ta viscera primæ digestionis laxantur;
menſtrua nimis diluta enervantur; abſ-
tergitur mucus ventriculum & intestina
oblinens: undè horum ſenſiſſima ſu-
pervenit teneritudo, cum intolerantia
alimentorum. Chylus verò aquoſior, &
non ſufficienti gradu fermentans, in
ſyſtema circulationis delatus, tenuitatem
aqueam per humores diſſundit; pallo-
rem ſanguini, colluviem ſerosam uni-
verſo corpori inducit.

Frigefacta immodicè quæ ingeruntur,
cūm partes internas calore nativo jugi-
ter fotas contingunt, fibras irritando,
poros ſtingendo, humores coagulando,
dolores, ſpasmos, obſtructiones, inflam-
mationes, variaque circulationis ſecre-
tionis excretionis impedimenta, tum in
iþis tum conſenſu etiā in aliis parti-
bus, efficiunt: undè totiès ex hac cauſa
oriuntur anginæ, pleuritides, ventri-
culi diaphragmatis jecinoris inflammatio-
nes, dolores colici, &c; eoque ferè

certius quo corpus paulo ante magis incaluerit.

Masticationis ciborum ob voracitatem prætermisso plus facebit ventriculo negotii, quam natura imposuit. Minus expedita hinc menstruorum est suis excretoriis expressio, & in ingesta actio: unde multiplex chyli vitium, atque faburra cum hujus sequelis. Hoc tamen debilibus ac desidibus magis quam robustis & exercitatis nocet.

Denique & in temporibus cibandi potandique peccari potest. His quidem indicandis, non minus quam moderanda quantitati, famem sicutimque natura constituit. Ast alterutri nimium indulgere gravissima saepè mala infert; & ea est œconomiae humanæ facilitas, ut salubribus hygienes legibus se adstringi patiatur, hisque semel receptis consuecat, ægræque ferat ab assuetis recessiones.

Nec omittendus hic est remediorum abusus, quo plurimi peccant; dum sanitatem pro sua temperie bene valentem in melius mutare, vel contraria morbos præmunire, imprudenter nec sine detimento aggrediuntur. Ingesta enim remedia quod mutandum sit non inveniunt;

periculumque adest, nè quod mutandum non est pro suis viribus mutant. Frustrè diceretur quod varii dantur sanitatis gradus: quodque illi quorum imperfectior est sanitas, ad valescendum Medicinâ egent, cùm veluti pro ægris haberi possint. Neque enim in Arte est, quas natura constituit sanitatum differentias, tollere. Tuttiusque quod in hac parte præstari potest, consentaneâ vitæ ratione quam medicamentis obtinetur. In universum remèdiorum usus nocet sanis. Ea quidem quæ alterantia dicuntur, nisi drasticæ fuerint potestatis, ut cùmque tolerabiliora sunt, minùsque ac tardiùs nociva: evacuantium verò, ut frequentior abusus, ità effectus pessimi. Hæc porrò si vel valentissimos tamen pessundare debent, quanto citius certiusque valetudinarios & debiliores, qui nimis frequenter ex hoc abuso robur sibi conciliare in vanum suscipiunt. Scripsit Celsus, Lib. II, cap. 12. Medicamenta stomachum ferè lœdunt. Et Hipp. Aph. Lib. II, 36. Qui sanæ habent corpora pharmacis purgantibus citò exsolvuntur.

Quæ pertinent ad venena ingesta, petantur ex statu morboſo à viru oriuntur.

do, cap. 7°, & ex historiis horrendorum effectuum à singulis in specie venenis, prout sunt corrosiva, stupeficiantia, dissolventia, &c apud Auctores qui de venenis scripsérunt, quales sunt Wepferus, Rhedi, Meadius, & alii.

III°. *De motu & quiete nimirum.*

Motus muscularis à voluntate pendens excessu defectuve majoribus pccare nequit, quin serius oculisve œconomia perturbetur. Ex iis quæ alternas muscularum actiones comitari observantur mutationibus, innoteſcent effectus morbos quos motus vel quietis excessus inducunt. Musculus se contrahens brevior fit, crassior, durior; turget, figuram suam situmque mutat ratione partium vicinarum; quavis fibrâ suâ se movet; & partes quas contigit, & si quem habet Antagonistam, & quæ huic sunt contiguae partes, in motum ciet; cum verò deinde contractionem suam remittit, & ipse in pristinum statum reddit, & restituuntur quæcumque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad summam usque, & inde ad plenam usque relaxationem, omnes illæ partes in continuo motu sunt, eoque motum variante.

Nec minuitur motus vitalis energia; per adauētam motus muscularis voluntarii actionem; imò è contrà augetur. Universa ergò motus atque adeò attritus quantitas crescit in corpore pro numero ac vi agentium muscularum; indè multiplex sub exercitio musculari infertur vicinis canalibus, loculis, receptaculis, pressio, remissio, distractio, ardatio, agitatio; quæ cum in contenta transferantur, mutua intenditur solidorum fluidorumque inter se actio; & quæ hinc consequuntur. Ex hac causa sanguis venarum majore copiâ ac impetu cordi protrusus irritamentum fit, quo hujs contractionum numerus ac vis intendantur. Indè per consensum respiratio incitatatur. Continuatâ igitur muscularum actione, vires vitales quibus humores circumducuntur quaquaversum animantur, augentur. Magnum præseruum necessitatur adjumentum instrumentis, quibus alimenti coctio, defæcatio, distributio, assimilatio perficitur.

Hæc sunt manifesta exercitationis modicæ emolumenta.

Hinc etiā patet quod si gradu excedat, nimiū exindè adauēto calore dissipabitur fluidorum pars subtilior; se-

rum ac fibra sanguinis diathesim inflammatoriam induent; olea ad rancidum veget; rarefacti humores vasa ultrà modum dilatabunt, irritabunt, rumpent. Multivariæ exorientur secretorum ac excretionum turbæ; indè dolor, inflammatio, febris acuta, hæmorrhagia, aut, vitalibus visceribus accumulato sanguine obrutis, suffocatio ac mors quandoquè subitanea. Pingue, quâ stagnat in suis loculis, commoto, eliquato, sanguini reddito, in rancidum degenerante, per emunctoria expulso, celeris fiet emaciatio. Bilis quoque nimium commota, adusta, in sumمام acuetur acrimoniam quâ & primas vias infestabit, & suos egressa cancellos in reliquum corpus suâ cum malignitate grassabitur. Nocebit præcipuè motus nimius ætati teneræ, sexui sequiori, temperamento sicco, calido, biliofo; tum verò plethoricis, valdè obesis, caco-chimicis, in hæmorrhagias aut abortus proclivibus; & quibus viscus aliquod totumve corpus contabescit, & iis qui spiritûs difficultate laborant, & calcu-losis, iisque in quibus circulationi pertinaces obstant canalium obstructiones, tumores, humorum congestiones, &c.

Haud lætior est illorum sanitas qui in quiete nimia, opposito errore, versantur. Per motus desuetudinem torpor inducitur potentissimis moventibus, & partibus movendis; imminuitur vis muscularis per congesum pingue & languorem influxus vitalis; maximam præcipue damnum patitur humorum circuitus; horum mole adauctâ obruitur solidorum systema. Plenitudini vasorum citò succedunt cacochimia iners, glutinosa, & serosa colluvies. Præ cæteris pessimè afficiuntur organa primæ digestionis, maximè si prono corpore sedenti comprehendantur, atque alimenti copia & qualitas vitæ desidi non accommodata sint. Exinde genus multiplex vitiorum depravatæ digestionis, anxietas, flatus, alvus tarda, anorexia. Nec mirum adeo billem vitiari; icterum, malum hypochondriacum, cacochimiam scorbuticam, hydrozem, & alios id genus morbos inde produci.

Nec omittenda sunt damna plurima ex posituris & motibus singularibus provenientia.

Status ultrà modum protractus artus inferiores humoribus gravat, undè in illis partibus infarctus, œdemata, va-

rices; lumborum quoque, renum, coxa-
rum passiones hoc situ contrahuntur;
& genitalium vitia ex humorum con-
gestione, & herniæ inguinales, crura-
les; in fæminis fluxus uterinus, abor-
tus, uteri vaginæque procidentia,
maximè si & nixus accedens pressio-
nem auxerit. Sanguine autem difficilius
versus cor remeante, & difficilius ad
caput ascende; nihil mirum, statu
magis quam exercitiis laffari hominem,
& exinde animo linqui.

Sessio quieta immodica, quamvis mi-
nus fatigat, nihilo tamen salubrior est;
præsertim corpore pronato multumque
flexis genibus. Similia ac præcedentia
oriuntur exinde mala artibus inferiori-
bus, lumbis, renibus, coxis; tum &
curvitas dorsi, obliquitas spinæ, cru-
rum stupor, ischias, & vitia difficilis
alimentorum digestionis per impedi-
menta in abdominis visceribus.

Decubitus excedens systemati Uro-
pæo nocivus est; secretioni, propul-
sioni, excretioni urinæ obstat. Capiti
officit, humoribus illud gravando;
undè cephalalgia, ophthalmia, sensuum
hebetudo, sopor, vertigo, &c.

Multos præprimis ac graves affeclus

producit violenta muscularum contrac-
tio diù continuata, accedente, quâ nixus
intendatur, spiritûs inhibitione. Etenim
subsequens indè vehemens tractio, pref-
sio, arctatio, propulsio, mutuam inter
continentia & contenta rationem omni-
modè variat. Hæc si quis ad varias cor-
poris partes applicat, facilè intelliget
quot qualesque noxas inferre queant ins-
sis, sternutatio, oscitatio, pandiculatio,
cachinnatio, declamatio, vociferatio,
tubarum inflatus, saltus, lucta, bajulatio
aliæque id genus, præsertim si enor-
mes fuerint.

IVº. De excessu vigiliarum aut somni.

INTERPOSITA quiete præter ci-
bum & potum opus est ad reparandas
jacturas perpetuas, quæ vigiliarum tem-
pore præcipue accidunt. Indè naturalis
somni necessitas. Quamvis somni & vi-
giliarum in longissimum tempus sine in-
terruptione protractarum exempla præf-
tent, uterque tamen excessus præter
vaturam est, nec impunè tolerabilis.
Faciunt quidem ætas, sexus, tempera-
mentum, vitæ genus, clima, consue-
tudo multiplicem in his rebus discre-
pantium; ideòque quæ de excessu no-

xiiis indicabo , congrua cum limitatione ad singulos homines applicanda sunt.

In vigiliis nonnulla semper datur sensuum extēnorū internorūque exercitatio, atque motuum voluntariorū major aut minor. Quum verò post aliquanti temporis vigilias hebescant sensus, membra graventur , muscularum vis labefat, ipsa mens langueat; liquet hominis systema non ita compositum esse, ut perpetiū vigilare possit. Et quidem per vigilio exhauriuntur vires organorum sensūs ac motūs ; atteruntur fibræ ; vibrationes inordinatae in illis cidentur à mente non regundæ ; malè cohæret series cogitationum , succedit phantasia luxurians, cephalæa , vertigo , agrypnia , delirium. Auctiore insuper motu subtiliora dissipantur , crassa coguntur , sales & olea asperantur , acuitur bilis , pingue consumitur , adeoque corpus exsiccatur , emaciatur , bilis atra generatur , inducuntur hæmorrhoides , febres , delirium melancholicum , inquietudo perpetua ; & magis quidem isthac omnia properantur , augenturque , sicut & non interrupta facultatum mentis contentio , studia non variata , aut violentus animi motus accesserint.

Per somnum diutius protractum pror-

sus diversa mala accidunt; universa functionum animalium officinæ torpor, in hujus organis & in ipsa mente agendi desuetudo, omnium sensuum hebetatio, motuum inertia. Ex lentore circulationis obesitas, spissitudo humorum frigida, capitis oppletio, effeminata carnium mollitudo, leucophlegmatia, secretionum ac excretionum suppressio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in universo corpore extinctio, ac sopor lethalis.

Ex his patet, cui ætati, sexui, temperamento, vitæ generi, alteruter excessus magis aut minus noceat.

V^o. *De perniciiosis animi pathematisbus.*

ANIMI pathemata quatenus sanitati nocent, commode referuntur omnia ad exercitationes mentis immodicas, & animi perturbationes.

Docet attentior contemplatio eorum quæ quisque in semetipso facile experitur, nimiam mentis exercitatione haud minus quam corporis actionibus vires dissipari; alernamque requiem illi ac huic concedendam esse, ut sanitas persistet. Mens nimirum corpori suo intimè

itā implicata est, ut difficulter conciperet liceat tām exquisitē puram ejus operationem quā prorsū nihil habeat corporeā mutationis: præterquām enim quōd multas cogitationes sequantur determinati corporis motus; sensoria quoque tum externa tum interna, vix absque aliquā motionis suorum staminum specie, materiem occasionemque cogitandi subministrare videntur. Verisimile ergo est mentis organa, cum ea in sua officina actuosa est, plūs minusve cieri, tendi, laxari, oscillare, inter se agitari, quomodocumque saltem aliter se habere quām ubi ab opere feriatur. Prætereā verosimillimum etiām est, systema nervosum, quā sensui præest, vi quādam motrice animari, quā agente stamina ejus tendi, rigescere, turgere, concipiendis ad irritamenta oscillationibus aptari queant, vicissimque remitti. Nec refert, uti tūm à spiritu quem vocant animali per nervos diffuso eam vim repeatas, an alio quoquo modo ab ortu putes inditam; vel nobiscum nulli in re tām obscurā opinioni assentias. Agnoscendm semper erit, aliquid menti in eam concessum esse imperium, quo excitare silentem pro libitu possit ad

agendum, tam in universo corpore quam
in singulari parte. Constat autem, sen-
tiendi vim cum vi vitali communicare;
ut altera vehementer affecta alteri pro-
stimulo seu irritamento esse possit. Quin
& mutuum forte inter eamdem & mus-
cularem vim commercium viget, quo
fit ut nervorum interventu jussa men-
tis ad masculos deferantur; nisi malis
idem utrobius motus principitum da-
ri, at quod pro differente partium quas
animat conformatioне diversimodè agat.
Utraque certè & nervorum & muscu-
lorum virtus non inexhausta est; nec
continentem fert laborem; nec fatigari
altera sine alterius detimento potest.

Quamquam igitur quæ in sensoriis ci-
entur agitationes, motibus muscularum
longè minus manifestæ sint; facit tamen
summa medullæ nerveæ teneritudo, ut
hæc vel gravius etiam ab immodica
exercitatione affici debeat, quam mu-
sculi ab excessu motus; & exinde prop-
ter frequentius aut diutiū commotam
medullarem spinam sequantur amissio-
nes, tremores irregulares, languor &
inordinatio in functionibus nerveis. An
& quæ muscularis assiduo labore evenit
siccas, rigiditas, in sensoriis quoque

nasci potest? quâ senile vitium in facultates mentis antè tempus invehatur.

Ingraveſcunt hæc mala, cum ſenſorii communis agitatio motus enormous in vasculis encephali excitat, ac majore ſanguinis copiâ caput opplet. Unde partium diſtensio, dolor, inflammatio. Quin & conſensio mutua principiorum motūſ facit, ut viribus nerveis nimium intenſis, laſſatis, diſſipatis, reliquorum vires ſimilia patiantur; hinc corpus abſque labore fatigetur, omniumque ejus functionum ſequatur laſio.

Accedunt litterarum ſtudioſis vitia ex vita ſedenteria, quæ uti ex ſe ſat gra- via ſunt, iā magis etiā invaleſcunt, ubi robor corporis inquietā cogitatione minuitur: excessus tamen cum varie- tate ſtudiorum tolerabilior eſt. Rarif- ſimi ſunt, quibus non noceat vehemens cogitationum in eamdem rem intentio non interrupta: indēque verofimile vi- detur partem unam ſenſorii communis ſolam tunc eſſe in actione, in quam ve- lutī totam mens ſuā vi incumbit; vi- lentiamque pati, non minorem quā muſculi ſingulares dūm fortiter diū- que contrahuntur; ideoque ejus fla- mina dici poſſunt tam pertinaciter ar-

rigi ut remitti deū nequeant ; aut oscillandi finem non faciant , aut nimium distracta tonum denique amittant . Unde genus omne mentis perturbationum , melancholia , mania , catalepsis , fatuitas , sensuum impotentia , virtutis nervæ resolutio & similia nascuntur .

Neglecta mentis cultura , organis quidem sensoriis torporem inducit ; ceterum tamen , nisi & motus animalis intermissione accesserit , reliquis functionibus haud adeò obest , ut non videas ignaros stupidosque crebrius ferè quam ingeniosos , ad ultimam usque senectutem , firmâ corporis valetudine frui .

Per animi perturbationem intelligimus vividam eam mentis commotionem , quæ percellimur occasione rerum quæ placent aut displicant . In eo statu , organorum sensibus & motibus tum voluntariis tum involuntariis dicatorum vires in vitiosos motus aberrant ; quæ si quis , prout latissimè patent , rectè perspendit , ei dubium videbitur , utrum animi potius quam corporis perturbationem appellat . Quocumque modo isthæc in homine fieri concipias , sive mente imperante , sive cæco instinctu ; certum remanet , deberi ea quidem in-

explicabili quod inter biña hominis principia viget commercio ; at hoc ipsum tamen leges limitesque , quibus in statu tranquillo adstringitur , tum adeò excedere , ut , qui eduntur effectus prorsus insoliti , ejus solitis viribus longè superiores videantur. Indè sensuum , motuum , circulationis , respirationis , secretionis , excretionis , coctionis , nutritionis , generationis , &c innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum est ; quæ aliquando quidem naturæ viribus superantur , nec rarò tamen in omne etiàm morborum genus , & in subitaneas lentasve mortes abeunt.

Uti verò unaquæque vividarum mentis commotionum pro sua diversitate diversas inducit mutationes in externis corporis partibus , quibus tamquam propriis characteribus depictæ se produnt ; ità etiàm singulæ suo peculiari modo internas vitæ sanitatisque conditiones perturbant. Principia videlicèt atque instrumenta motûs , confessione accuratâ , sese accommodant propensionibus & aversationibus mentis commotæ.

Gaudium comitatur auctior & expeditior circulatio , secretio , excretio ; sed & insomnia , virium resolutio , in-

sania ; quin & mors apoplectica , ubi nimium est gaudium & improvsum.

In amore non absimilia insunt : protractum autem rei amatæ desiderium , & sollicitudo de perdenda aut non obtinenda , inquietem inducit , languorem , anorexiā , chlorosim , tabem , melan-choliā , nostalgiā .

Ira impetu effrænato nervos , muscu-los , sanguinem , bilem exagitat ; hinc furorem excitat , inflammationem , fe-bres ardentes , viscerum primæ digestio-nis turbas enormes : quin & venenife-ram quoque vim procreare affirmatur.

Odium ac livor perseverans , perva-gilio , febre lentiā , appetitu prostrato , inediā , pallorem , torporem , maciem , cachexiam , infert.

Mærore vis nervea languet ; tonus partium fatiscit ; motus vitalis imminuitur : undè pulsus tardus contractus , circulatio lenta , inviscatio humorum , sanguinis coagulum , coctionis ac nutri-tritionis defectus , diarrhææ , obstruc-tiones , schirrhi , melancholia , ieterus , hydrops , somni diurni , lethargus , catalepsis , &c.

Metu vis muscularis infirmatur , tre-munt membra , sphincteres resolvun-

tur ; minuto cordis vigore ambitus circulationis contrahitur ; repressis intrò humoribus pallor fit , perspirationis suppressio , cutis siccitas , viscerum vitalium oppilatio , anxietas.

Terror præ cæteris perniciosus , sistema nerveum violentissimè quassando , spasmos , convulsiones , epilepsiam , stuporem , catalepsim , imaginationem depravatam inducit . Constrictis subitò vasculis minoribus , humores versus majora vasa cogit , cor in palpitationem , pulmones in angorem conjicit . Pallorem , frigus , congestiones , abortum parit ; evacuationes suppressit ; subitò necat .

Quo circà manifestum est , animi perturbationes multò graviùs quàm violentos corporis motus œconomiam humanam affligere ; posse tamen & plurimum prodeste , quum ægris accident : hinc medicamenti non minus quàm venenivm exercere : difficillimum deniquè esse quos creant foventve morbos sanare , nisi animo in tranquillitatem restituto : hosque prætereà heteroclitos , aut malignos quandoquè videri , cum , quæ suest , compressa latet mentis perturbatio .

IATRICAÆ
PARS SECUNDA.

THERAPEUTICA.

THE
THERAPEUTICA
SARSGEMMA
ATLANTICA

THERAPEUTICÆ P R O S P E C T U S.

SECUNDA hæc Iatricæ pars, Institutionum Medicarum partis primæ principiis adjuta, Pathologiæ verò documentis innixa, præcepta docet generalia quibus regitur Medicus, ad morborum curationem obtainendam, primum & ultimum Artis Medicæ scopum.

THERAPEUTICÆ documenta congruum erit hic distribuere, juxta Methodum accomodata ei quam in ordinanda Pathologia sequutus sum. Cum verò doctrina de Materie Medica, id est de Medicamentis & eorum viribus, seorsim alias in nostris Scholis tradatur, missa faciam omnia quæ ad Materiem Medicam perinent; licet horum plurima in Medicorum scriptis vulgo Therapeuticæ annexantur. Totam igitur Therapeuticæ nostræ generalem doc-

trinam tredecim Capitibus summatim comprehendendi posse putavi , sequenti ordine disponendis. In illis adducere conabor omnia Therapeuticæ præcepta quæ legitimam apud Medicos habent fidem , & in curandis ægrotis maximi sunt usus , tum qucad agendum aliquid , vel non agendum , tum quoad cautions in agendo adhibendas.

IN primo Capite præmittentur notiones generales , circà indicationes & instrumenta quorum ope Medicina satisfacit indicationibus.

In secundo agetur de indicationibus quas præbet status morbosus solidorum. Subsequentur notabiliora de remediis roborantibus & de laxantibus.

In tertio tractabitur de indicationibus quas præbet status morbosus liquidorum. Subjungentur animadversiones de remediis attenuantibus , & de incrassantibus.

In capite quarto , de indicationibus quas præbet status morbosus sanguinis , ac præcipuè inflammatorius. Addentur quæ præcipuè notari merentur circà venæ sectionem , aliaque remedia sanguinem evacuantia.

In capite quinto, de indicationibus quas præbet status morbosus feri, præcipue verò ille de quo egit *Carolus Piso* in Libro *de Morbis à serosâ Colluvie.* Addentur ea quæ maximi sunt momenti circà remedia emetica, cathartica, & alia quæ dicuntur evacuantia humorum.

In capite sexto, de indicationibus quas præbet status morbosus chyli, & humorum secundariorum: atque de remediis quæ dicuntur stomachica, nec-non de illis quæ pro correctivis habentur quotundam specialiter humorum.

In capite septimo, de indicationibus quas præbet status morbosus à læsione functionum nervearum: atque de remediis quæ antispasmodica appellantur.

In capite octavo agetur de indicationibus quas præbet status febrilis.

In capite nono, de indicationibus quas præbet status morbosus à viru oriundus: atque de remediis specificis, & de iis quæ dicuntur alexipharmacæ.

In decimo compendiosè tradetur Methodus curandi morbos compositos; & quænam sit habenda ratio ad morbi symptomata, ad coctionis signa ad sexum, ætatem & intemperiem ægrotantium.

In undecimo animadvententur quæ-

dam de auxiliis præparatoriis , atque de palliativis quæ sola supersunt contrà quosdam morbos.

In duodecimo breviter considerabuntur emolumenta diætæ congruae in plurimis morbis acutis , ac equitationis in chronicis.

Caput decimum-tertium Therapeuticam concludet ea summatim continens , quæ præcipue notanda sunt de Methodo curandi Morbos per expectationem.

THERAPEUTICÆ

C A P U T P R I M U M.

De indicationibus in genere, & de instrumentis quorum ope Medicina indicationibus satisfacit.

H E R A P E U T I C E rationalis duo sunt præcipua fundamenta. Primum scilicet est morborum historia in qua diligenter notantur singula uniuscujusque morbi phœnomena, & remediorum nec-non naturæ virium effectus ad morbum profigandum: ita ut illorum accuratissimæ descriptiones præbeant quasi totidem paradigmata, pro diversis ægritudinum speciebus diversa; quibus mediantibus ritè possit Medicus, horum omnium peritus, discernere quid profut in diversis casibus, ac in illorum occursum quid agendum sit.

Pars illa nostro ævo, & proximo ab hinc circiter sæculo, assidue colitur per plurimorum magni nominis in Arte virorum obseruationes; qui perutilius esse putaverunt, diligentissimè conscriptas offerre studiosis Medicis morborum historias, quam de morbis curandis dogmaticè scribere. Quoniam verò per hanc viam tutissimam quidem, ast sanè longiusculam (immensam enim requirit collectarum ab aliis, imo & propriarum obseruationum scrutationem,) non nisi lentissimè stabiliri potest Therapeutica; alterum est fundatum Tyronibus Medicinæ accomodatum, valdeque legitimum, quo superadstruitur in Scholis rationalis Therapeutica; collectio scilicet præceptorum generalium deductorum ex ægritudinum natura, vel harum phœnomenis; quatenus ex illis oriuntur indicationes, quibus quasi manu ducimur ad auxilia invenienda contrà morbum. Cæterum facile animadvertetur, præcepta Therapeuticae generalia omnia ferè, si non absolutè omnia, suam auctoritatem debere pluriès repetitis Medicorum observatis; ac consequenter, secundum illud quod vocamus Therapeuticae rationalis fundamentum primo præcipue innixum esse.

Doctrina de indicationibus maximam
igitur nostri operis partem constituere
debet. Cum moribus omnis habeat
alienationem à statu naturali per suas
causas vel symptomata dignoscendam,
quidquid citrā ratiocinium vel analogiam
in ægro deprehendit Medicus,
aliquid agendum suadens, quò induci
possit nova permutatio ad statum na-
turalem revocandum, illud appellatur
indicans. Id quod agendum suadetur,
vocatur *indicatum*. Ipsa demūm rei
agendæ perspicua & manifesta insinua-
tio, *indicatio* dicitur. In morbis v. g.
inflammatoriis quibus notorium est uti-
lissimam esse venæ sectionem; calor,
dolor, tensio, pulsatio, & alia, si ap-
pareant, inflammationis phœnomena
sunt *indicantia*. Sanguinis missio, cæte-
raque aut phlogistica, sunt *indicata*. Ma-
nifesta juvandi per sanguinis missionem
insinuatio, *indicatio* est.

Plures indicationum differentias con-
stituerant Veteres, desumptas ex modo
quo indicatur, vel ex indicationis ob-
jecto: genericam scilicet & specificam
vel determinatam, utilem & inutilem,
inartificiosam & artificiosam, curato-
riam, præservatoriam, vitalem, &c,

Differentias illas tanquam superfluas negligimus. Observare hic sufficiet, ad indicationes habendam esse rationem quatenus vel una per se, vel plures simul sumptae & cumulatae, quasi digito monstrant permutationem in ægri statu excitandam, ope mediorum quæ in nostra potestate sunt: ideoque ex recentis indicationibus, unam duntaxat esse considerandam, curatoriam nempè, quæ determinata sit.

Rectius & utilius institui possunt variæ indicationum species, respectu habitu ad vitia status morbosos producentia, in quibus suæ adsunt indicationes; vel respectu habitu ad fontes à quibus oriuntur, an à natura morbi? an à symptomatibus? vel etiam respectu habitu ad functiones læsas, quibus redintegrans viam præbent, sint nè functiones naturales? vitales? animales? Sub diversis illis respectibus indicationes perutiliter distinguentur, & majoris esse comprehendentur minorisve momenti in morborum curatione, prout unius erunt aut alterius speciei.

Quoties autem plures simul prodeunt indicationes; si indicatum idem sit, co-indicationes appellantur: sic in morbis

inflammatoriis, si adsint plethoræ signa; superadditur ex parte plethoræ coindicatione venæsectionis. Quandò verò indicata sunt opposita, contraindicationem esse dicitur: sic in casu inflammationis, si virium imbecillitas per animi deliquia, aut alio modo se manifestet, ex parte virium indicantur cardiaca, quæ contraindicantur ex parte inflammationis. Quomodò se gerere debeat Medicus, cuinam indicationi satisfaciendum sit in concursu indicationum & contraindicationum, aperietur in sequentibus.

Breviter hic indicari volui quid per indicationes, coindicationes, contraindicationes audiendum sit, & quam attentissimè observari debeant. Addam quod harum plurimæ nihil aliud sunt quam naturæ conatus, per quos sagaci Medico demonstratur quâ viâ sit infestandum, ut fugetur morbus. Summa verò Artis prudentia consistit in juvandis naturæ moliminibus.

Instrumenta omnia quibus naturam juvat Medicus, nomine generali *remedia* vocantur. Nec putandum est, quod repeti debeant ex tribus duntaxat naturæ regnis, juxta vulgatam horum tripartitam divisionem apud plerosque de me-

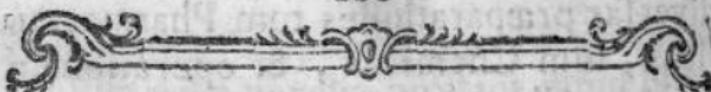
dicamentis Scriptores qui non agunt nisi de illis quæ venalia prostant apud Pharmacopolas. At præter hujus generis auxilia, plurima etiam alia prorsùs diversi generis sæpè advocabit prudens Medicus, quæ pari jure appellabuntur remedia. Exemplum esto Musica, cuius ope sanantur veneniferis tarentulæ ictibus percussi. Exempla sint innumeri morbi chronicæ, qui salutifero exercitio, hilari vel curis vacuâ viâ, & itineratione longè à Pharmacopolis sæpè mitigantur, imò etiam prorsùs tolluntur. Omnia quæ sanationi possunt infervire, legitimis satisfaciendo indicationibus, ad Medicum, auxiliorum seu remediorum nomine pertinent, ut his pro sua sagacitate & prudentiâ utatur.

Scripsit jampridem *clarissimus Celsus*, plurimis antè suum ævum sæculis, Erasistrati scilicet vel circum circâ tempore, Medicinam in tres partes diductam fuisse; ut una esset quæ vietu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Licet invaleat quodam modo, etiamnùm hodiè, illa sui cuique muneris in curandis ægrotantibus partitio; attamen & medicamentorum simplicium facultates, & horum

diversas præparationes tum Pharmaceuticas , tum Chemicas , & operationum omnium Chirurgicarum opportunitatem atque processum callere debet qui Medicus appellari desiderat ; namque omnia hæc sunt instrumenta , quorum ope indicationibes adimplentur.

Summè prosunt methodico Medico indicationes ad remedit inventionem , quæ præcipua est in Arte medendi peritia : sed non sufficit illa. Meritòque notavit *clarissimus Fernelius* tria esse præcipua quibus quasi tota medendi Ars constituantur ; 1°. Scilicet remedii genus , 2°. quantitatēm , 3°. utendi rationem. Legitima utendi ratio præiupponit plures cautelas quoad sexum , temperiem , ætatem ægrotantium , morbi tempus , corporis partem cui adhibenda sunt remedia , formam quâ sunt administranda , &c. De his omnibus notabiliora tradentur in decursu operis. Transeamus jam ad indicationes oriundas è diversis statibus morbosis in Pathologia expositis.

C A P U T I I.

*De indicationibus quas præbet status
morbosus solidorum.*

DOQUIT Pathologia solida , qua-
tenus solida , peccare præcipue
rigiditate , vel mollitie , vel debilitate
& flacciditate : quatenus solida vi vitali
donata , peccare irritabilitate nimiâ ,
vel torpore ; respectivè ad partes quas
continent , peccare angustatione , vel
dilatatione canarium ; denique in morbis
instrumentariis dictis , peccare per se
solutione continui , depressione , vel ele-
vatione , respectivè ad partes vicinas ,
excessu nexûs , luxatione , herniâ , pro-
lapsu . Neglectis in præsenti indicatio-
nibus quæ Chirurgi industriâ præprimis
adimplentur ; quoniam illæ sufficienter
explicantur in Prælectionibus de mor-
bis externis quæ in alia hujus Academ-
iæ Schola traduntur , deprehendetur
indicationes quas præbet status morbo-
sus solidorum reduci posse ad duas sum-
mas ; primam scilicet corroborare fi-
bras , harumque tonum intendere ; se-

cundam verò eas laxare. Duæ illæ indicationes directè correspondent famosiss illis duobus vitiis, stricto scilicet & laxo, per quæ morborum omnium Theoria à plurimis Medicis diù fuit exposita. Generaliores autem sunt illæ indicationes, & in alias magis speciales plerumquè resolvi possunt. Si mollior sit, v.g. sive à nativitate, sive per accidens, fibrarum compages; indicatio est solida corroborare per convenientem exercitationem, & per nutritionem, alimentorum ope succi fortioris. Remedia indicata in illo casu desumi debent inter illa quæ in Materiam medicam *Analepticonrum* nomine veniunt. Si solida flaccida sint, motu deficiente per exhaustionem virium; indicatio est motum cordis & totius vasorum systematis oscillationes restituere, ope medicamentorum quæ vocantur *Cardiaca*. In casu debilitatis quæ leviori de causa rupturæ vasorum, vel horum dilatationi locum dat; indicatio est fibras in strictiori contactu ponere, earumque vim adaugere, quin tandem adaugeatur vis vitalis; & indicantur remedia quæ vocantur *Adstringentia*. In rigiditate indicatio est fibrarum tonum imminuere; tuncque indicantur reme-

dia laxantia & emollientia. Si vero rigidiiores sunt fibræ à nimia irritabilitate ; indicatio est minnere sensibilitatem , & solidorum statum in alium mutare quo obtundatur stimulorum actio : remedia in illo casu indicatea vocantur *stupefacentia.* Quandò solidorum tonus in parte minoūtur per torporem , languente actione principii vitalis , indicatio est principii vitalis actionem intendere , eamque dirigere ad partem torpentem : indicata in illo casu remedia sunt ea quæ vocantur *stimulantia.*

Indicantur *stimulantia* in Apoplexia , in Paralyssi membrorum , in affectibus soporosis , post narcoticorum abusum. Indicantur etiam in syncope , deficien- tibus Cardiacis : contraindicantur per nimium calorem , per febrem , per inflammationem.

Indicantur *stupefacentia* in casu doloris , in excretionibus nimium adauētis , in affectibus convulsivis & spasmodicis : in genere autem contraindicantur , si narcotica sint , in Epilepsī , propter eam dispositionem quā vergit Epilepsis ad Apoplexiā ; item in casu perspiratio- nis adauētæ ; quoniam dum cæteras omnes excretiones minuunt , istam adau- gent narcotica.

Laxantia indicantur in inflammatio-
nibus, in doloribus, in affectibus pru-
riginosis, in scabie, in herpete, in
spasmis, in eruptionibus cutaneis: con-
traindicantur in stomachi debilitate, in
languentibus circulationis viribus, in
œdematibus leucophlegmaticis.

Adstringentia indicantur in omni eva-
cuatione immoderata sanguinis, seu hu-
morum secundariorum, seu ejectionum
per anum aut per vomitum. In hæmorr-
rhagiis cavendum est an illæ à plethora
procedant; quo in casu noceret ad-
stringentium usus: & cautissimè adhi-
bendus est contrà fluxum hæmorroïda-
lem. Contrà nimiam humorum secun-
dariorum evacuationem *adstringentia*
perutiliter præscribuntur, in epiphora,
in angina humida, in gonorrhæa, &
fluore albo: cavendum tamen nè super-
fit viru venereum. Non adhibentur *ad-
stringentia* in diabete, neque sudoribus
immodicis: profunt in hernia, prolap-
su, œdeme. Contraindicantur in ob-
structionibus: sæpè nocent stomacho,
& alvum nimis constipant.

Indicantur *Cardiaca* in casu virium
exhaustarum, in lipothymia, syncope,
frigore febrili intensiore, vel diutiùs

protracto : nunquam utilius adhibentur quām contrā debilitatem pulsūs per longas febres , præcipue malignas , labefactati : contraindicantur in calore febrili , in febrium paroxysinis.

Analeptica indicantur post cibi penuriam diutiū toleratam , in convalescentia post longos morbos , in cachexia præcipue ab evacuationibus immoderatis. Ex *Analepticis* , ea quæ incrassantia sunt , contraindicantur , quoties adest nimia humorum inspissatio. Cæterū *analeptica* desumuntur inter remedia quæ *diætética* appellantur , potius quām inter ea quæ *Pharmaceuticorum* vel *Chemicorum* nomine donantur.

Analepticorum , *cardiacorum* , *adstringentium* , *laxantium* , *slupestientium* , *stimulantium* , amplam Catalogum tradit Materia medica , horumque singulorum varios gradus respectivos , pro fuerum virium energia , constituit ; & vires conjugatas exponit , quibus concurrentibus , unū remedium pluribus simul indicationibus subvenit ; singulorum quoque doses assignat , sicuti & varias formas sub quibus à Medicis prescribuntur. Indicationes quas adimplent summā attingere , & quædam

de illis quæ frequentius adhibentur brevissime annotare, pro nostro munere hodiè suscipimus. De illorum, quem vocant Mechanico agendi modo, cum hypothetica sint ferè omnia quæ leguntur, satius esse putamus nihil proferre. Facultates medicamentorum per suos effectus dignoscere nobis sufficiat. Istud autem, cùm æquè conveniat omnium remediorum classibus de quibus in posterū agemus, hic semel pro universo monemus.

Notabiliora quædam addemus de præstantioribus remedii frequentius nostro ævo usurpatis contrà statum morbosum solidorum.

Pleraque *stimulantium* externè applicantur. Merito celebravit *Boerrhaavius* frictiones siccas, quæ maximi certè essent emolumenti millenis in casibus ad restituendum solidorum tonum, liquidorumque motum excitandum, si major esset ægrotantium fiducia remedii à Pharmacia non repetendis. Phœnigmata, urticationes, sed præcipue vesicantia perutiliter adhibentur ad excitandum motum vitalem, languentem. Notandum, quoad cantharides, quod plures simùl effectus præstent: nec enim

solum irritationem carent in parte cui applicantur, & suppurationem subsequentem cum effluxu humorum attractorum, sed etiam attenuationem in humorum massa. Juvare merito reputantur per actionem in universo systemate interno se exerentem, quae saepè nimium manifesta evadit in urinæ & generationis organis.

Dolor excitatus à *stimulantibus* externis eximiè prodest ad dolorem ex parte nobiliōri amovendum; quasi invertendo motū oscillatorii infesti directionem.

Laxantium virtutem plurimi deducunt ab aqua sola, quā prægnat tota horum remediorum clavis. Verum quidem est summè gaudere facultate laxandi tepidam aquam, tepidam dico; frigida enim stimulat & roborat. Ast in solidis corporis humani, quatenus vitali donantur, agnoscenda est facultas quā laxantur per aliam virtutem quam per aquam: per illam nempè quæ vim vitalem minuit, irritabilitatem, actionemque stimulorum obtundit; qualem habent remedia stupefacientia, narcotica. De quibus specialius dicemus inferius, Capite 8°.

Adstringentium usus non usurpatur in dysenteria, propter inflammatorium statum intestinorum, quo roborantia contraindicantur; exceptis illis quæ conjunctam habent vim incidendi, & evacuandi glutinosum acre intestina obducens in illo morbo, qualia sunt ipecacuanha, rheum, &c.

Pleraque *Cardiaca* Alexipharmacorum nomine celebrantur; quasi vim habeant ad deleteriam venenorū vim corrigendam, & foras præcipue per sudores amandandam: cautè tamen ab illis cavendum est in febribus eruptivis, quotiescumquè validus est circulationis motus & calor nimius, quem *Cardiaca* semper adaugent; in quo valde differt à *stimulantibus*, quorum effectus per uniuersum corpus non æquè diffunditur. Undè observari potest, quod remedia *Cardiaca* quæ exteriùs applicantur, & ea quæ vires refocillant ut primùm os ingrediuntur, agunt primò quasi *stimulantia*, & deindè quasi *Cardiaca*.

Per *Analeptica* verè reficiuntur vires, quas appartere duntaxat & precario restituunt *Cardiaca*. Cum vero tardivum sit emolumentum ex *Analepticis*, morbo acuto decumbentibus ma-

gis conveniunt *Cardiaca*; & morbo
chronico correptis vel convalescentibus
Analeptica: præter quam quod illorum
plurima & præstantiora, qualia lac,
butyrum kakao, juscula cùm testudinum
carne, &c. in plerisque morbis acutis
contraindicantur, sive ex eo quod sto-
machum nimium gravent, sive etiam
propter vim quam conjunctam habent
humores incrassandi.

C A P U T I I I.

*De indicationibus quas præbet status
morbosus liquidorum.*

LIQUIDORUM vitia sub duplice respectu consideravimus in Pathologia: vel in se, vel respectivè ad cavitates in quibus continentur. Sub primo respectu veniunt, 1º. Humorum spissitudo, 2º. Tenuitas nimia, quo vulgo refulunt plures acrimoniarum species, 3º. Deficiens elementorum nexus, quo fit ut facilius in crassamentum grumosum secedant partes oleofæ vel terrestres. Sub secundo respectu veniunt 1º. Indebita proportio contentorum ac continentium, 2º. Error loci, 3º. Motus progressivus velocior, vel tardior.

In humorum spissitudine indicatio est, glutinis vel crassioris olei aut salino-terrestris excessum, per sufficientem aquosi aut saponacei laticis copiam, solvere: indicantur remedia diluentia & attenuantia. In tenuitate nimia indicatio est serosas excretiones augere, simùlque majorem mucilaginis copiam hu-

moribus conciliare : & indicantur reme-
 dia incrassantia. In deficiente humorum
 nexu , unde varias diximus in Patholo-
 gia oriri cacochimiæ species , cùm con-
 gestionibus grumosis ; si non detegatur
 quædam specialis acrimonia quâ indi-
 centur remedia hujus acrimoniæ cor-
 rectiva (quo in casu remedia indicata
 generali nomine vocantur demulcentia)
 in deficiente , inquam , humorum nexu ,
 perobscura est indicatio ; desinitque
 tandem in aliquod symptomatollendum
 vel mitigandum : de istius generis in-
 dicatione fusius agemus in sequentibus ,
 præcipue Capite 10°. & 11°. Indebita
 proportio ad vasa continentia , error
 loci , motus progressivus velocior vel
 tardior vitia sunt in quibus solida magis
 considerari debent quam fluida : horum-
 que indicationes ut plurimum peti de-
 bent ex indicationibus statu morbos
 solidorum ; nisi demas eam quâ indi-
 cantur evacuantia humorum , de qua
 specialius agetur infrà Capite 5°. Cæ-
 terum nullius est utilitatis numerosissi-
 mas introducere classes remediorum
 sistentium , moventium , coagulantium ,
 & aliorum plurimorum de quibus agi-
 tur in clarissimi Boerrhaayii Tractatu ,

de viribus Medicamentorum tam respectivè ad solidorum morbos , quam ad fluidorum & utrorumque simul.

Ex dictis sequitur , remedia quibus adimplentur indicationes ab humorum vitio & præcipue dyscrasia oriundæ , ad duas quasi summas classes commodissimè posse revocari , attenuantium scilicet , & incrassantium quibus & demulcentia addi possunt.

Attenuantia indicantur in morbis omnibus cachecticis , quales sunt chlorosis , œdematum & hydropum variæ species ; & in genere quoties faciei color valde pallidus est ; in casu obstructionum lymphaticarum , lactearum , biliosarum . Constat autem per observationes clinicas , fieri plerumquè variis in organis obstructions , quotiescumquè diutius languent ægri morbis chronicis affecti .

Indicantur , quandò glutine obducuntur ventriculus & intestina ; undè infestissima exurgit faburra remedii catharticis in vanum reiteratis sæpiissimè resistens , nec nisi incidentibus fuganda : item contrà tussim excitatam à tenaciori lympha vias aereas infarciente ; quo in casu appellantur bechica incidentia .

Indicantur etiam contrā sanguinis coagulationem , quæ supervenire creditur per abusum liquorum acidorum & spirituorum : sed in illo casu abstinetur ab attenuantibus calidis validioribus ; nec etiam mitiora adhibentur , nisi soluta in abundanti vehiculo aquo , qualia sunt succi vegetabiles saponacei cùm fero lactis , &c.

Attenuantium titulo frequentissimè in usu sunt infusiones ex herbis vulnerariis post lapsus , ad vitandas sanguinis congestiones.

Indicantur manifestè attenuantia in congelatione membrorum à rigidiore gelu : cautissimè verò cùm illis procedendum est contrà illam affectionem ; & adhærere opportet observationibus per quas edocti sumus , primò nivem , & deinde levissimas frictiones in aqua frigida , præstantissimum esse attenuans contrà humores congelatos.

Contraindicantur per febrem , per inflammationem , & quotiescumquè calor naturalis ultrà modum auctus est ; item per tussim valdè siccām , & ubiquecumquè delicatior est pulmonis constitutio ; item per intemperiem calidam siccām : & si necessariū superveniat

attenuantium usus cùm illis intemperiebus , præmitti debet tunc largior diluentium copia.

Notari meretur, quod licet mera aqua nullo modo dici possit attenuans ; quotidiè tamen & valdè proficuè, tum externè tum internè adhibetur , ubi remediorum aperientium , incidentium & resolventium manifesta est indicatio : juxta vulgatum illud de Melancholicis apophtega : *quod magis humectantur , eò facilius sanantur.* Et facile concipiatur quod , in casu inspissationis humorum , utilissimè augeatur serosi laticis copia ; non solum quando provenit inspissatio à deficiente partis aquæ copiâ , sed etiam si proveniat à nimia quantitate glutinosi mucilaginis , aut cujuscumque principii incrassantis in aqua solubilis. Quinimò , quamvis in aqua solubile non esset principium spissitudinem inducens , prodesse potest aqua mera , humores cæteros fluxibiores reddendo , & circulationis vias occlusas referando per laxationem parietum ; ita ut per attritum vitalem evanescat spissitudo , modò ut sufficiens sit vis vitæ , & inductâ aquæ quantitate non fatiscat solidorum tonus.

Aquæ-minerales ferrugineæ pro prætantissimo remediorum aperientium habentur.

Incrassantia indicantur ubicumquè humores nimiâ tenuitate peccant. Nec dubitandum est quin humores aliquando sint fluxiliores, & quasi dissoluti in particulas tenuiores. Hujus vitii exemplum manifestum habetur in sanguine scorbuticorum: at verò plerumquè difficilimum est dignoscere casus, in quibus adest nimia humorum tenuitas. Afferitur à plerisque Medicis aedesse in febre hec̄tica.

Indicantur etiam in casu quo stomachus nimio calore peccat & promptius agit in ingesta, in boulimo, &c.

Contraindicantur per obſtructiones, per stomachi atoniam, & in plerisque morbis cachecticis, hydropem ut plurimum generantibus.

Remediorum quæ Materia medica recenset inter demulcentia, plurima sunt incrassantia. Notari meretur, quod demulcentium nomine ea omnia intelligantur, quæ humoribus nostris permixta illorum partes acres corrigunt, sive eas inviscando, sive immutando: ita ut inter demulcentia jure annumerari posse

reputentur salia alkalina [licet per se considerata acerrima sint] ut potè quæ corrigan acidæ deglutita, & quæ vitium ab acidis productum destruere valeant humores attenuando; si verum sit quod acidæ inspissationem inducant per coagulationem. Cum verò de speciebus acrimoniarum quibus nostri humores obnoxii sunt, & consequenter de mediis quibus corrigi debeant, doctrina valde incerta sit: suasit ratio, & invaluit usus, ut, in scopum demulcendæ acrimoniarum præscribantur incrassantia, contrà tussim à lymphæ bronchialis acredine, contrà dolores à vitio scorbutico, artrhitico; contrà prurigines ab herpete, à scabie & aliis; contrà cruciatus colicos à purgantibus draſticis oriundos; contrà primarum viarum ardores ab abuso aromarum; contrà venena assumpta, & contrà alia plurima hujus generis mala, in quibus acrimonia incusatur, & quæ tam mirabiliter aliquando, per usum lactis, aliorumque demulcentium incrassantium mitigantur. Sic etiam & aqua maximum præstat auxilium, quotiescumquè indicatio est acrimoniam corrigendi: & in hunc finem felicissimo cum successu jubetur abundans aquæ

potus. Non quod aqua dici possit habere saltem certâ copiâ , mucilaginem , gluten , aut partes incrassantes quibus obvolvantur acrimoniae spicula ; vel salibus prægnat acrimoniae inficientis destructoribus ; sed quoniam actionem suam amittit acrimonia in maxima quantitate aquei menstrui : sicuti videmus re ipsâ salia omnia chemica eò magis obtundi , quo in majori aquæ quantitate diluuntur.

Caput istud concludam , observando quod censeat *clarissimus Mackbride* , contrâ vitia humorum qui peccant dissolutione putrefactivâ non solùm convenire acida , ut vulgò creditur , dûm asseritur quod limonium , acetosa , &c. per suam vim acidam & quasi specificam , profint in scorbuto ; sed æquè convenire etiam omnia ferè vegetantia , ratione aeris fixi facile extricabilis quo prægnant , qui verè proprietatem habet fistendi & corrigendi dissolutivam putrefactionem. Suam sententiam confirmat *Mackbride* eximiis valdè observationibus de scorbuticorum curatione.

C A P U T I V.

De indicationibus quas præbet status morbosus sanguinis, ac præcipue inflammatorius.

PRÆCIPUA sanguinis vitia sunt ejus dissolutio, plethora, & diathesis inflammatoria quæ subdividitur in phlegmonodem, atque eresipelatodem.

Dissolutionis exemplum habemus non solum in scorbuto, sed in febribus petechialibus malignis dictis; diathesis inflammatoriæ in pleuritide, peripneumonia, & innumeris aliis morbis acutis qui sœpè per suppurationem, aut gangrænam terminantur.

Dissolutionis indicatio est strictiorem reddere nexus inter partes quibus sanguis constituitur. Illud autem obtinetur per incrassantia, per roborantia inter quæ negligi non debent remedia Cardiaca appellata: animadverti enim debet quod in casu dissolutionis langueant plerumquæ vires, & harum imbecillitatis adsint signa manifesta; adeoque Cardiacorum indicatio. Indicantur etiam

K

in casu dissolutionis , juxta Doctrinam *Boerrhaavii* , aliorumque celeberrimorum Medicorum , alimenta aere fixo prægnantia , qualia sunt fructus horæi , legumina , olera , farinacea non fermentata : & re ipsâ quotidiè magno cum emolumento præscribuntur contiā scorbutum. Illud mirabiliter congruit cum Doctrina clarissimi *Mackbride* de aeris fixi proprietate , quâ affirmatur aerem fixum esse principium nexūs inter corporum particulas , & summum esse putredinis præservatorium.

Plethorae indicatio est sanguinis quantitatem minuere per victum tenuorem , & per sanguinis missionem ; si plethora spuria sit , rarefientiam compescere per quietem , & per eadem ferè remedia quæ diathesim inflammatoriam corrugunt.

Diathesis inflammatoriæ indicatio est lentorem phlogisticum solvere per attenuantia saponacea , calorem temperare per abundantem aquosi laticis usum , arteriarum pulsationes minuere per sanguinis missiones , dolorem sedare per laxationem solidorum in parte inflammatæ. Si verò adsit talis inflammatio quæ resolutionis spem tollat ; supervenit

indicatio suppurationem accelerandi per maturantia , & cicatricem obtinendi per puris eductionem , atque detergentium usum ; denique præcavendi ab infestissimis gangrænæ noxis per antiseptica , aut etiam per ablationem partis. In casu inflammationis erysipelatodeos præcipue, indicatio est se præmuniendi contrâ gangrænam , per resolventium , diaphoreticorum , antisepticorum usum : nec unquam fortè in casu erysipelatis locus est indicationi suppurationem fo- vendi , per maturantia.

Omnes fermè indicationes quas præ-
bet inflammatio , quamdiu resolutionis sperandæ locus est , explet victus te-
nuissimus , cum abundant potu aliquo
nitroso , sapone vegetabilium leviter
onusto , & sanguinis missio quæ à primis
Medicinæ temporibus ad nostrum ævum
pro præstantissimo antiphlogistico cele-
bratur. Sanguinis missio partem rubram
seu cruorem in magnis vasis circulan-
tem multò majori quantitate evacuat ,
quām partem ferofam lymphaticām , mi-
noribus canalibus aut folliculis aliisque
suis cavitatibus contentam ; quæ tem-
pore evacuationis , in magna vasa re-
cipitur , ac elapsi crux locum occu-

pat. Porrò rubra pars omnium quibus componitur sanguis crassissima est, muscularum robori utilissima, maximè caleficens & irritans. Evacuatione ergò sanguinis, dilutio humorum & tenuitas obtinetur; indeque lento[r]is phlogistici solutio; virium circulationis imminutio; minor irritatio, minorque calor. Hi sunt effectus præcipue notabiles qui sanguinis missionem subsequuntur; quatenus est remedium partem rubram sanguinis evacuans. Invaluit diu & adhuc etiam à plurimis Medicis celebratur *Bellini* opinio, quâ non solum ut evacuatoria considerari debeat sanguinis missio, sed etiam ut derivatoria vel revulsoria, ratione loci in quo secatur vena. At verò in vanum derivationem ac revulsionem Hydraulicae legibus superadstruere conati sunt. Afferunt celeriorem fluxum in secta vena arteriaque correspondente determinari per imminutam, ob sectionem, resistentiam; & illud quidem non immerito: exinde per consequentiam affirmant, si fundatur saphena, augeri sanguinis quantitatem per arteriæ ramum huic correspondentem fluxuri; & de proximo in proximum, per alios aortæ infe-

rioris ramos ; imminuque volumen sanguinis por aortam superiorem distribuendi ; excitari majorem nisum ex parte sanguinis in abdominis viscera , temperari econtrà in cerebro & superioribus organis. Saphenæ igitur sectionem revulsoriam esse relativè ad partes superiores , & derivatoriam relativè ad partes inferiores : medianæ sectionem econtrà. Ex hac Theoria Canones Practicos elicere voluerunt in inflammatione curanda , juxta quos nefas est malleolum tundere in affectionibus inflammatoriis viscerum abdominalium ; nisi saltem plures præmissæ fuerint sanguinis missiones revulsoriæ per venæ sectionem in brachio. Simili modo leges insituerunt quibus , in capitibz affectionibus , medianæ sectio severo supercilio rejicitur , ut potè derivatoria respectu capitibz. Quin imò in ipso pulmone voluerunt derivationis ac revulsionis suas sanctitas leges locum habere ; & saphenæ sectionem in peripneumonia pro damnosissima tenuerunt : licet arteria pulmonalis non proveniat ex aorta ; & bronchialis origo parùm remota sit ab aortæ divisione in truncos ascendentes & descendentes.

At vero totam hanc derivationis ac
revulsionis Theoriam evertit felicissima
in curandis morbis Medicorum clarissi-
morum Praxis, qui saphenæ vel media-
næ sectionem indifferenter præscrip-
runt, ubi juxta revolutionis Theoriam,
alterutra maximè damnoſa fuisset. Ruit
etiam Belliniana derivatio, si adverta-
tur per accelerationem sanguinis, quæ,
juxta *clarissimum Hallerum*, observatur
in vena incisa & arteriæ correspon-
dentis ramo, non augeri tamen san-
guinis impetum in arteriæ trunco, &
cæteris ejus ramis: hancque accelera-
tionem pendere non ex augmento vi-
riū sanguinis fluentis, sed ex immi-
nuta resistentia per aperturam; per
quam non solùm effluit, observante *Hal-*
lero, sanguis ab extremitatibus veniens,
sed retrocedit etiam sanguis apertu-
ram prætergressus, & refluit per venæ
sectionem: undè licet celerius fluat per
arteriam, non majorem exercet vim
in arteriæ ramulos, sed è contrâ mi-
norem. Revulſio erit ergò nedum deri-
vatio, in ramis arteriæ corresponden-
tis venæ ſectæ; & quidem major in
ramis, ſecundūm sanguinis trajectum
magis vicinis ſectioni, per quam fit

evacuatio, minor in remotioribus; in istis minor atque minor successivè fiet revulsio donec penitus evanuerit. Neque in ramos valde remotos protrahitur effectus ille revulsorius, saltem sensibiliter: quoniam augmentum velocitatis impeditur per ligaturam ad quam satis non attenderunt; & decrescit quā proportione communicatur: præterquam quod magna pars sanguinis effluentis per sectionem retrocedit secundūm directionem à corde versus extremitates, ut jàm diximus. Cæterum effectum revulsionis, respectivè ad inflammationis curationem, considerandum esse volunt non in venis, sed in arteriis: ad arterias autem vix potest esse notabilis revulsio illa quæ evenit, loco derivationis quam contendebat *Bellinus*.

Ex illis considerationibus indifferens ferè fuerit quacumque in parte instituatur venæsectio; nisi instituatur planè omnino in parte inflammata, ubi fieret aliqualis revulsio. Hujus modi verò venæsectio ferè nunquam locum habere potest; præsertim ex quo raninarum sectio contrà anginam in desuetudinem abiit.

Si verò post saphenæ vel medianæ

sectionem , particularia , relativè ad viscera inferiora & superiora observentur aliquandò phœnomena (sicuti asseverant quidam) quæ doctrinæ de re-vulsione & derivatione favere videntur ; referri debent potius illa ad actionem motus spontanei seu vitalis vasorum immutatam per diversas operationis circumstantias , vincluras , balneum diversimodè calidum , &c. ; aut ad ægrorum dispositiones , animi perturbationes , mobilitatem nerveam ; aut denique ad partium singularium affectiones morbosas quibus , pro diversis mutationibus , sistema nervosum vel circulatorium diversimodè commovetur.

Sanguinis missiones in principio & augmento , vel in statu morborum , licet raro , & tempore paroxismi instituendas esse , & vacuo stomacho , docet ratio constansque clinicorum Praxis ; quamvis docuerit *Celsus* , Libro 10°. » Sanguinis detractioni tempus aptissimum » esse diem adversæ valetudinis secundum aut tertium. Aliquandò etiam primo die sanguinem mittere necesse » esse : sic nunquam utile post quartum » diem : cum jam spatio ipso , & materia exaustra sit , & corpus corrum-

» pat; ut detractio imbecillum id facere
 » possit, non possit integrum ». Item
 » quod si vehemens febris urgeat, in
 » ipso impetu ejus sanguinem mittere,
 » illud esse hominem jugulare; expec-
 » tandam ergo esse intermissionem.

Sapientius & elegantissime quidem
 scripsit laudatus Auctor « sanguinem in-
 » cisâ venâ mitti, novum non est; sed
 » nullum penè morbum esse in quo non
 » mittatur, novum est.

Per arteriotomiam multò utilius mis-
 sum iri sanguinem afferuerunt Belliniae-
 næ doctrinæ fautores, quam per venæ
 sectionem. Sed præterquam quod ex-
 dictis patet, horum doctrinæ minimè
 credendum esse; expectationem non
 adimplevit sectio temporalis arteriæ,
 quæ aperitur absque noxa propter ido-
 neum fulcimentum in osse subjecto, ad
 instituendam sufficientem compressio-
 nem, ut facilius reseretur apertura,
 & vitetur aneurisma falsum post arte-
 riæ sectiones imminentes.

Quandò valdè debiles sunt ægrotan-
 tis vires, & sanguinis evacuatio per
 continuitatem doloris aut alio modo in-
 dicatur; instituitur per hirudines vel cu-
 curbitulas cum sacrificeationibus, multi-

minori cum virium deperditione. Præter illud summum harumce sanguinis evacuationum emolumentum , hirudines & cucurbitulæ cum scarificationibus aliquam etiam utilitatem habent , per revulsionem quam operantur : plurimis enim in casibus possunt applicari parti affectæ. Novimus Medicum qui dolores arthritidis quâ diù cruciatus fuit , compescerebat illico per hirudines : à plurimis adhibentur , ad excitandum fluxum hæmorrhoidalem.

C A P U T V.

*De indicationibus quas præbet status
morbosus seri, præcipuè ille de quo
egit Carolus Piso in Libro de Morbis
à serosa colluvie.*

PRÆTER vitia sanguini & fluidis omnibus communia, serum sua habet peculiaria 1º. Quatenus frequentior est & quasi propria acrimoniae sedes : 2º. Valdè obnoxium est serum excessu peccare, & producere statum illum morbosum quem colluviem vel diluviem serosam nominavit *Carolus Piso*: vide Pathologiam, Cap. 5º.

Acrimoniae indicatio est fero nativam blanditiem conciliare, per demulcentia acrimoniae suscepτæ correctiva. Cùm autem plerumquè ignoretur, ut jàm sæpius diximus Cap. 3º. & alibi, acrimoniae species qua lymphâ inficitur ; resolvitur indicatio primaria in tres alias, incrassandi scilicet, diluendi per abundantem aqueorum usum, & evacuandi per remedia cathartica. De duabus primis indicationibus, & de remediis qui-

bus explentur sufficienter diximus in eodem Cap. 4º. Agendum restat de remediis catharticis. Præstantissimum item suppeditant auxilium cathartica in indicatione quam præbet colluvies serosa; eliminandi scilicet excessum feri, vel catharticorum ope, vel aliorum remediiorum quæ dicuntur evacuantia humorum, qualia sunt diaphoretica, diuretica, errhina, fonticuli, &c.

Non sine ratione apud Auctores de Materie Medica dividuntur medicamenta in alterantia & evacuantia. Licet enim paucissima sint evacuantium quæ, dosi minore exhibita, ad alterantia reduci non possint, & idem vice versâ dicendum sit de alterantibus dosi adauerata; certè tamen plura sunt quæ alterantium, & alia quæ evacuantium nomine meritò insigniuntur. Inter evacuantia primarium, ratione utilitatis & usûs frequentissimi, locum obtinent ea quæ faburram & humorum diluviem per os vel anum foras amandant, emeticorum aut catharticorum nomine insignita.

De emeticis notandum est, quod motum peristalticum invertunt; undè summum præstant auxilium contùa diarrhæas. Prosanct quidem emetica per evacuatio-

nem faburræ in stomacho nidulantis, sed præcipue per validas succussions quas in universo corpore excitant: indè humores stagnantes undequaque in motum aguntur: horum augetur excretio, & nervorum languentes functiones restituuntur. Cæterum verisimile est quod vias circulationis non ingrediantur emetica, dcsī sufficiente datâ ad vomitum excitandum: & ideo minori jure pro remedio calefaciente reputantur quam cathartica.

In plerisque catharticis compertum est adesse substantiam vel resinosam, vel gummosam cum sale unitam: fortiora sunt quæ substantiâ resinosâ gaudent. Virtutem habent quâ peristalticus intestinorum motus adaugetur, & major promovetur secretio succi gastrici, atque succorum intestinalium, vellicatis canaliculis glandularum excretoriis.

Neque credendum est quod terminetur catharticorum actio in solo ventriculo & intestinis: indè enim ad viscera vicina, imò in totum corpus extenditur; & quidem non tantum per mesenterium quod membranaceam intestinorum tunicam efformat, & pleraque imi ventris viscera ad partes abdominis con-

neicit; sed per nervos quoque ad remotiores corporis partes propagatur. Fluida igitur quæ per ventriculi & intestinorum vasa progrediuntur, propter tunicarum, præsertim muscularis, irritationem, in motum aguntur velociem; cumque postea reliquis humoribus circulantibus communicant. Præterea partes activæ resinoso-gummosæ ad ipsum sanguinem, ipsamque lympham transferuntur, & cum liquidis ipsis per vasa circumactæ, virtutem modò diureticam, modò diaphoreticam, modò alterantem sine evacuatione exercent: ita ut totum fermè corpus per cathartica purgari posse facile agnoscatur; si attendatur ad immensam humorum quantitatem, qui in primas vias deferuntur, & ad purgantium propagatam actionem ultrà primas vias.

Quæritur quomodo prosint cathartica in casu acrimonie; cum calorem excitant, & propter irritationem quam excitant magis apta videantur ad augendam, quam ad minuendam acrimoniam. Respondetur quod licet verum sit augeri posse acrimoniam per purgantia, ratione irritationis & caloris; attamen perutiliter administrantur contrà herpe-

tes v. g. & milenos alios casus in quibus
 acrimoniae signa sunt manifesta ; modò
 ut frequentior non sit illorum usus. 1°.
 Quatenus acrimoniae fomes non raro
 adest in faburra primas vias occupante,
 quæ catharticorum ope foras ejicitur.
 2°. Quatenus acrimoniae sœpissimè con-
 juncta est lymphæ spissitudo , suis in
 canalibus stagnantis , vel tardius circum-
 actæ ; quam spissitudinem solvere va-
 lent catharticorum partes in circulatio-
 nis girum abrapiæ , agentes ad inflar
 remediorum attenuantium & aperien-
 tium : ista autem in easa acredinis val-
 dè proficiè præscribuntur , ad corri-
 gendum fluidorum lentorem acrimoniae
 conjunctum. 3°. Denique quatenus per
 excitatam evacuationem , humorum mo-
 lem minuant : non quidem quod mali
 humores duntaxat egredianur , & boni
 remaneant : verisimile enim est quod re-
 media cathartica , per actionem quâ plus
 evacuant quam materiem in primis viis
 contentam , æquali proportione demunt
 bonum & malum de humorum massa ;
 sicuti venæfæctio de sanguine demit :
 at verò magni emolumenti ad corri-
 gendos humores est horum evacuatio ;
 quoniam humorum massa perpetuò re-

parata per cibum & potum , quos suā
vi natura in succos bonæ indolis elabo-
rare semper conatur , eò faciliùs de-
perditam recuperabit blanditiem , quò
minor erit quantitas humorum corri-
genda vel eliminanda.

Putabant Veteres catharticorum quæ-
dam specialem & determinatam habere
vī ad evacuandos humores phlegma-
ticos , alia ad biliōsos , alia ad melan-
cholicos , &c. At verò rectius hodiè
reditur diversas per cathartica obti-
nēri evacuationes , præcipue ratione
diversæ illorum energiæ , dosis quā
præscribuntur , & ægrotantium consti-
tutionis , aut eorumdem status peculia-
ris.

Quoad indicationes & contraindica-
tiones quarum habendā est ratio in præ-
scribendis emeticis & catharticis , ali-
quot sententias generales afferam ex
Aphorismis Hippocratis desumptas.

Concocta purgare & movere oppor-
tet non cruda , neque in principiis ,
nisi turgent : plurima verò non turgent.
Libro 1º. 22º.

Quæ prodeunt non copiâ sunt æssi-
munda ; sed si prodeant qualia opportet ,
& facile ferat. Et ubi ad animi deli-

quiū ducere oportet , hoc etiam faciendum , si æger sufficiat. Lib. 1°. 23°.

In acutis affectionibus raro & in principiis purgante utendum , aque hoc diligenti prius adhibita cautione faciendum. Lib. 1°. 24°.

Si qualia purgari oportet , purgentur , confert & facile ferunt : si vero contraria difficulter. Libro 1°. 25°.

In purgationibus talia è corpore sunt ducenda , qualia sponte prodeuntia utilia sunt : contrario autem modo prodeuntia , fistula. Libro 4°. 2°.

Sub cane & ante canem difficiles sunt purgationes. Libro 4°. 5°.

Graciles & facile vomentes sursum purgandi , vitantes hyemem. Lib. 4°. 6°.

Difficulter autem vomentes & mediocriter carnosí , deorsum ; vitantes æstatem. Libro 4°. 7°.

Sudor multus , calidus aut frigidus semper fluens humidi redundantiam habere significat. Educere igitur oportet , robusto quidem saperne , debili vero inferne. Libro 7°. 61°.

Purgandum in valde acutis , si turgeat materia , eadem die : morari enim in talibus , malum est. Libro 4°. 10°.

Suprà septum transversum dolores ,

qui purgatione egent, sursum purgante opus esse indicant: qui verò infra, deorsum. Libro 4º. 18º.

Non febricitantibus, si fiat tormentum, & genuum gravitates, & lumborum dolor, deorsum purgante opus esse indicat. Libro 4º. 20º.

Corpora oportet, ubi quis purgare vult, facilè fluentia reddere: & si quidem velit efficere facilè fluentia sursum, alvum sistere; si verò deorsum, humectare. Libro 7º. 70º.

In genere indicantur remedia cathartica in tertio stadio, in decremento scilicet omnium fermè morborum; si non ratione ipsius morbi, saltem ratione digestionis depravatae per morbum. Sed prudenter cavendum est à catharticorum noxa in morbo quocumque inflammatorio, & ab eorumdem nimis frequenti abusu quo debilitantur organa digestio- nis, omnesque corporis exsolvantur vi- res: undè tam crebro suboriri vide- mus leucophlegmatiam & ascitem cum nimium repetita purgatione, post absolu- tam morbi primarii febrilis curatio- nem.

De enematibus hoc breviter dicen- dum volo, quod perperam haberentur

pro remediis catharticis: enemata enim præscribuntur, modò narcotica, modò etiam analeptica, &c. pro variis indicationibus adimplendis ope injectionum per anum.

De remediis diureticis & diaphoreticis hoc imprimis notandum velim, quod utraque sæpè fallant spem Medicis, præcipuè diaphoretica: neque nullum extat fortè remedium in Pharmacopolarum tabernis quod diaphoretici nomen mereatur, eò quod actionem suam dirigat præcipuè versùs cunctum: dum econtrà plurima sunt quæ humores determinant versùs anum; & quædam etiam celebrantur quasi virtute donata quæ dirigat evacuationem specialiter per renes. Sudoris excretio determinari videtur præcipuè per ægri dispositionem à natura excitatam, & corporis habitum debito calore fotum. Pleraque autem remedia quæ pro diureticis præscribuntur, diaphoretica evadunt, si non ambulet æger, & libiore non fruatur aurâ; sed in lecto recumbat stragulis cooperitus. Multum abest igitur quin Medicus æquè potens sit ad adimplendam indicationem excitandi sudores vel diuresim, ac ad obtinendam

purgationem per alvum. Alterutri harum evacuationum, urinarum scilicet vel sudorum, instituendæ æquè favet plerumquæ solius aquæ largior potus, quotamen nullatenus vel levissimè, adimpletur indicatio foras extrudendi serum superabundans; nisi multò major sit ejecti quam injecti quantitas. Cæterum per se patet quod, in casu serofæ colluviei, parcior, imo non auctior debet esse potus, & adhibenda sint remedia potius calida, quam frigida; virtute donata siccandi, non humectandi.

Eximiè prosunt fonticuli injusto quodam quasi fastidio nimium à nostris neglecti, contrà plerosque morbos chronicos catharrales, quales sunt asthma humidum, rheumatismus frigidus, cæterique innumeri morbi quorum naturam luculentissimè deducit *Carolus Piso* à serosa colluvie: contrà eos, & ipsa caustici quo fonticulus instituitur actio, proficia est; quatenus per illam augetur solidorum tonus.

Non omittendum est, serofas diarrhæas sœpè sanatas fuisse post usum absorbentium, corallii nempè pulverati ad magnas doses, unciæ scilicet unius intrà viginti quatuor horas. An illud

evene^rit eo quod corallium absorbebat
humiditatem quâ laxabantur canales ex-
cretorii in primis glandularum viis hian-
tes ; & interea feri excessus non æquè
facilem per intestina habens exitum ,
aliam sibi fecerit viam minùs incom-
modam , genuinumque tonum recuper-
verint canales excretorii ? Quantum-
cumque verisimilis videri possit hæc ætio-
logia , huic tamen nimùm non est in-
dulgendum. Plures enim sunt & doctissimi
Medici , qui argumentis probabi-
libus innixi contendunt , nullam esse ab-
sorbentium virtutem , ubi nulla est aci-
ditas corrigenda.

De remediis evacuantibus humores
secundarios notari velim , emolumentum
non esse leve plurimis in casibus ex er-
rhinis , & apophlegmatifantibus dictis ,
ut potè quorum ope maxima possit infi-
tiui pituitæ evacuatio per nasum vel
per os .

C A P U T V I.

*De indicationibus quas præbet status
morbosus chyli & humorum secunda-
riorum.*

CHYLUM diximus in Pathologia,
Capite sexto, peccare præcipuè, 1°.
juxta clarissimi Mackbride doctrinam,
defectu aeris fixi, 2°. tenaci glutinosi-
tate quæ pendet ut plurimum ab im-
becillitate organorum digestionis, seu
virium concoquentium, 3°. omnibus
pravis qualitatibus prædominantibus in
cibis assumptis. Quoad humorum secun-
diorum vitia præprimis notanda sunt
bilis, lymphæ glandulosæ, humoris
bronchialis inspissatio, vel acrimonia;
vasorum lactiferorum indurations; con-
cretiones lapideæ in vasis urinariis.

Aeris fixi deficientis signa pete ex
Pathologia. Hujus vitii indicatio præci-
pua est coctionem alimentorum in sto-
macho & tenuioribus intestinis accele-
rare per remedia quæ vulgo dicuntur
stomachica; & cibum sumere qui præg-
net aere fixo facile extricabili: in hunc

scopum præscribitur diæta *vegetalis* dicta. Frigidæ cruditatis chyli, & indè subsequentis viscidæ atque flatulentæ glutinositatis indicatio est, digestionis actionem augere per eadem remedia *stomachica* appellata, quorum pleraque calida sunt, amara & incisiva. Animad-vertendum tamen est, quod aliquando, non ab imbecillitate ventriculi vel aliorum digestionis organorum, sed econtrà ab illorum robore nimio procedat diges-
tionis depravatio; aut à calida nimis menstruorum indole, vel aliâ quâdam activâ eorum qualitate: quo in casu digestioni favetur per remediorum re-
frigerantium & temperantium usum. Cacochyliæ ab ingestorum perversâ na-
turâ, qualis est aciditas, rancedo, ac-
tuositas, &c. ex acidis assumptis, ran-
cidis, aromaticis, &c. Indicatio est supprimere illorum usum; vitium jàm factum corrigere per remedia huic op-
posita, si natura sibi relicta non sufficiat; cibum sumere blandum, facilis
digestionis, qualis stomacho aridet, &
per experientiam propriam innocuus esse detegitur.

Contra faburram pertinacem quam-
cumque indicantur in genere, quam-

diū adest in ventriculo, remedia emetica; cathartica verò, quandò tubum gravat intestinalem.

Contrà cacochymiam glutinosam remedia indicantur amara. Valdè perniciosus est frequentissimus catharticorum usus ad eliminandam cacochyliam. Quid enim prodest somitem evacuasse; nisi redintegretur facultas digestiva, singula tollendo quæ faburram generare comperiuntur, simùlque administrando ea quæ bonæ chilificationi favent?

Inter remedia quæ depravatam digestionem corrigunt meritò recenseri possunt ea quæ carminativorum, & ea quæ anthelminticorum nomine donantur in Materia Medica: carminativa specialiter indicantur, quandò flatibus vexatur æger; anthelmintica, quandò vermes per os vel anum ejiciuntur, aut locus est vermium suspicandi præsentium per cardialgias, spasmos, horrores irregulares, ægri intemperiem & morbos prægressos, &c.

Quoad humorum secundariorum vitiæ, præter indicationes attenuandi, diluendi, incrassandi, &c. ex fluidorum generalibus vitiis repetenda, notabile est quod, per observationes milliès repetitas,

titas, humores quidam sua quasi peculiaria & specifica habeant remedia: sic humor bronchialis nimirum inspissatus eximiè attenuatur oxymellis scillitici virtute, & aliorum remediorum, quorum classem instituerunt plures Medici, nomine *attenuantium humoris bronchialis*; inter illa primum locum obtinere debet kermes minerale. Horum manifesta datur indicatio, quandò humida est tussis, difficilis expectoratio, respiratio strepens; contraindicantur per tussim sicciam, per calorem, per febrem. Sic pariter remedia habentur quæ virtute peculiari gaudent, ad demulcendam acrimoniam humoris bronchialis, qualia sunt olea pingua, dulcia, mucilaginea gummium, aliaque plura ex incrassantibus, classem peculiarem constituentia, secundum quosdam Medicos, nomine *incrassantium humoris bronchialis*; indicantur certumque semper suppeditant auxilium in tussi siccâ.

Contra bilis inspissationem quâ obstruuntur pori biliarii, vulgatissimi est usus, ad obtainendam hujus attenuationem, elaborationem & fluxum in intestina, praescribere aperientia, & cathartica amara leviore dosi: inter ista verò summae utilitatis ad hunc scopum

est rheum ; quo^tiescunq^{ue} non contraindicatur per faciliorem intestinorum irritabilitatem ex hujus stimulo : in eumdem scopum proficia est equitatio , plusquam vix credi potest.

Contra obstructionem vasorum lymphaticorum , quæ per glandularum mollem adauctam præcipue manifestatur , maximi sunt emolumenti remedia resino-gummosa ; qualia sagapenum , gummi ammoniacum , &c. variæque ex illis præparationes tum externè tum internè adhibitæ. Summè verò conducunt levæ frictiones siccæ sæpiùs repetitæ. Præscribitur à *clarissimo Storckio* cicutæ extracti usus internus : de quo animadverti velim , loco cicutæ majoris C. B. forsàn esse adhibendam cicutam quæ *cicuta minor Petroselino similis* C. B. ad hoc ut obtineantur mirabiles non solum skirrhorum , sed & ipsorum cancrorum sanationes à *Storckio* celebratæ. Saltem constat cicutæ minoris extractum absque noxa , & fortè mirando cum successu , nuper assumptum fuisse in locum extracti cicutæ majoris.

Contra immensa mala ex lacte post partum retento , omissis hic auxiliis à Chirurgia repetendis quandò in suppurationem desinunt humores lactei ,

obſervabo invaluisse uſum apud pluri-
mos ut inter innumera ſeu aperientia
ſeu diaphoretica quæ in eumdem ſco-
pum aliás præſcribuntur, vulgo ante-
ponantur & quaſi ſpecificè præſcriban-
tur pillulæ ex ſapone cum ptifana radic-
cum arundinis. Cæterum ſi pertinacior
ſit & antiquior affectus de quo hic
agimus, fuadet ratio humoris laetio
apertum dare exitum, quem in ſco-
pum eximiè conveniunt fonticuli.

Contra pravam illam urinæ disposi-
tionem quâ hujus elementa in lapidem
concreſcunt, iudicatio perardua eſt. Ex
longo jàm tempore plura decantata ſunt
quaſi specifica, inter quæ eminent Starc-
kei ſapo & aqua calcis: de horum vir-
tute lithontriptica nihil certi conſtarē
videtur. Prudens ergo Medicus, licet
ea prorsus non rejiciat, præcipuam ta-
men fiduciam ponet in Lithotomia, ad
calculum vefcarium foras extrudendum;
& in congruo regimine, ſapone vulgari
vel Starckeiano, aquis mineralibus ſa-
ponaceis ſimilque leviter ſalinis & mar-
tialibus, ad aperiendas urinæ vias, ad
robur organis uropæis conciliandum,
ipſique urinæ genuinum in ſuis elemen-
tis nexum.

C A P U T V I I .

*De indicationibus quas præbet status
morbosus à lœsione functionum ner-
vearum.*

NERVORUM depravatæ functiones reduci possunt ad stuporem , mobilitatem nimiam , & inordinationem . Stuporis indicatio est motum augere , vel sensibilitatem acuere , per remedia quæ cephalicorum nomine aut nervinorum veniunt in materia Medica : ea supponuntur virtute donari aptissimâ ad solvendam tenacitatem & glutinositatem humorum nervos inviscantium in casu stuporis . Quidquid sit , constat horum plurima eximiè prodeesse contrà affectus soporofos , paralyticos & alios hujus modi . Mobilitatis nimiæ indicatio est , irritabilitatem motusque spasmodicos indè subsequentes & dolores temperare per sedantia , anodyna , narcotica . Inordinationis in motu & sensibus , qualis tam frequenter & adeò sœvè melancholicos , hystericasque vexat , indicatio est functionum nervearum ataxiam corrigere

per antispasmodica. Difficultas discernendi quid præstandum esset ad indicationem istam explendam effecit ut amplissimus evaserit, & multò longior quam par est, antispasmodicorum Catalogus apud Auctores de Materia Medica: componi equidem debet, ut infrà videbimus, ex corroborantibus, cephalicis, nervinis, sedantibus, anodynis, narcoticis; cùm certum sit observatione convulsiones & spasmos sèpissimè tolli per plura horum remediorum, quamvis sint naturæ inter se diversissimæ. At verò præter hæc pro antispasmodicis celebata leguntur plurima quorum virtus incertissima & fortè nulla est, qualia sunt lapis manati, ungula alcis, aliaque mille hujus farinæ.

De remediis nervinis notari debet, omnia ferè odorem spirare valdè penetrantem, seu gratum seu ingratum: horum usum externè, & in parte affecta frequentissimum esse, & frictionibus summè adjuvari illorum effectum: quinimò certum est folias fricationes extremitatum vel spinæ dorsi cum panno lanuginæo, absque alio remedio, egregium suppeditare auxilium in affectionibus soporosis, & in casibus ferè

omnibus in quibus præscribuntur cephalica & nervina.

De remediis sedantibus observandum est, illorum quædam esse narcotica, alia non narcotica; inter ista eminere balnea contrâ convulsiones, spasmos & omnes hystericos hypochondriacosve affectus à nimia mobilitate provenientes.

Antispasmodicorum nomine intelliguntur remedia quæcumque facultate donata, quâ compescantur inordinationes in motu aut sensu, convulsiones, spasmi, terrores inanes, &c. Provenire autem possunt inordinationes hujus modi à tribus præcipue causis. 1º. A tenuitate & debilitate nervorum quâ sit ut levissima de causa tollatur harmonia; quæ actionem moderatur principii vitalis in singulas partes dum viget satus naturalis. Sic videmus feminas delicatoris constitutionis, quarum fibrillæ nervæ exiliores sunt & non roboratae exercitio, adeò pronas ad hystericos affectus. 2º. Ab intensiore nervorum tono, quin adsit roboris aut exercitii defectus. Sic videmus homines robustos, vitamque degentes à sedentaria longè alienam, spasmis & convulsionibus onerosos ingravescientibus post corporis

vel animi exercititia acriora: præcipue
fi cibis potibusve utantur calidioribus,
& fortiori energiâ donatis quâ fibrilla-
rum tonum intendi observatum est Unde
confirmatum videtur irritabilitatem
accrescere per tonum, & per exilita-
tem fibrarum; levioribusque à stimulis
in utroque casu excitari. 3º Denique
provenire possunt inordinationes de
quibus agimus ab inæquali distributione
principii vitalis, quod, dum per cu-
juscumque generis stimulum fortiorem
vividius sollicitatur versus aliquam par-
tem corporis, minus exercetur in aliis.
Tertia ista conditio convulsiones quan-
dòque vel dolores locales procreat in
uno subjecto, simùlque paralyseos spe-
cies in aliis partibus; quin langueat vel
actuosis sit vitale principium: phœno-
menaque producit summè stupenda, si
jungatur alterutri primarum duarum
conditionum; multò verò mirabiliora,
si unam partem sensori communis aggre-
diatur, non alteram; quod evenire sup-
poni potest, quandò videmus eundem
hominem rectissimè sapientem in pluri-
mis, desipientem & prorsus insanien-
tem in aliis.

Ex tribus ipsis conditionibus, facile

patet remediorum antispasmodicorum catalogum componendum esse ex plurimis quæ virtutem habent laxandi, corroborandi, sedandi principium vitale, stimulos obtundendi, involvendi, tollendi: indèque mirum non esse, in immensum adeò proiectum fuisse, ut jàm diximus.

Contra primam conditionem eximiè valet corporis exercitatio, animi otium, equitatio, aura liberior, vitæ regimen mille vanis nocivisque cautionibus liberum, alimentorum usus sensim ad rusticana crassioraque vergens. Inter remedia pharmaceutica palmam obtinent chalybeata & amara. De cortice peruviano scripsit *Sydenhamus*, mirabiles hujus virtutes tam viris hypochondriacis, quam feminis hystericis multum proficere; in nullo autem hysterorum affectuum genere felicius successisse quam in illo, in quo spasmis plusquam muliebribus afficiuntur feminæ. Cæterum frustra tentaretur curatio, quamdiu persistarent in delicatiore vitæ genere.

Contra secundam conditionem, præ cæteris omnibus auxiliis merito extolluntur balnea, aqua vituli & alia hujus generis humectantia. Affectus morbosí

nervei ex ista dumtaxat conditione provenientes se obtulisse videntur iis qui afferunt, aquam & diluentia suppeditare quasi panacœam universalem contrâ morbos nerveos quoicumque.

Contra tertiam conditionem perutileiter adhibentur, in parte quâcumque corporis vel electâ, vel non eligendâ modò diversa sit ab illa in qua vividius agit principium vitale, omnia quæ per observationem deprehensa fuerunt aptissima ad illud excitandum; frictions, vellicationes, suffitus fragrantissimi suavè aut fœtidè olentes; propter eamdem rationem, purioris & frigidi aeris inspiratio, aquæ fluvialis deglutitio vel aspersio, sensationes vividæ, gratæ aut ingratæ summè quandoque profundit ad corrigendam inordinationem functionum nervearum. Undè meritò suspicari possumus, per solam naturam salutis nostræ amicam, eique semper invigilantem, restitutum iri æquilibrium & congruum in functionibus nerveis ordinem; modò ut agendi libera sit, & non suffocetur per actionem causæ fortius diligenteris principium vitale ad partem unam. Sic sœpè per dolorem arte excitatum in artubus, fugacem aut facile

curabilem, sanati fuerunt dolores capitis & aliarum partium saevissimi simul & pertinacissimi. Sic paroxysmi hysterici & hypochondriaci plures cesserunt gratissimae Musicorum instrumentorum harmoniae vel corii usi fetidissimo odori.

Præter pravum nervorum statum quo ad irritabilitatem nimis disponuntur, corrigendus etiam est stimulus irritacionem excitans. Cum vero stimuli morbos in nervos agentis natura prorsus nos lateat, hinc forte fit quod tam cerebro balnea & diluentia contra affectus nerveos prescribantur, profintque stimulum obtundendo, vel huic liberorem viam faciendo per insensibilis perspirationis aut aliarum excretionum emanatoria. Non inverisimile est stimulum saepissime ab immodicis mentis exercitationibus & animi perturbationibus excitari & acui: unde adeo profunt quæcumque mentem à rebus seriis avocant, variasque in cogitationes distrahere valent.

Contra singulas morbosarum trium conditionum de quibus agimus, æquè profundunt narcotica; quatenus per aliquod tempus sensibilitatem sopiunt, principium vitale quasi enervant;

omnibus ferè functionibus in torporem conjectis, ità ut stimulorum actio suspendatur, otiumque concedatur Naturæ & Medico ad congruum ordinem in singulis organis restituendum. Opium igitur & ejus præparationes meritò celebrantur ut sacra anchora, ad quam in omnibus ferè affectionibus nervis, si soporosos excipias, configundum est.

C A P U T V I I I .

De indicationibus quas præbet status febrilis.

FEBRIS notitiam tradidimus in Pathologia; & quam multis ex causis excitaretur, indicavimus: indè liquet tota diversas esse in febribus indicationes, quot sunt morbosī variū affectus quibus febres conjunguntur, & quot varia sunt symptomata febrilia. Has singulas indicationes hūc adducere congruum non est; cùm omnes serè jām sint in præcedentibus explicatæ. At verò indicationes statū febrilis, quatenū febrilis simplex est, detegamus in præsenti, ex febrium phœnomenis universalioribus.

Deprehendimus statū febrili vallē affinem excitari per motum digestionis; post pastum præcipuè uberiorem. Ergo 1°. status febrilis indicatio est diætam servare tenuem, alimentisque uti facilimæ digestionis. Addendum, quod febris accersat ciborum fastidium: undè luculentior evadit prima indicatio.

Item post valida exercitia suboritur status febrili similis. Ergo 2º. febris indicatio est, abstinere ab omnibus quæ motum fortiorem in corpore excitant.

Præterea in febre adest calor. Ergo 3º. febris indicatio est, refrigerantibus uti aqueis & humectantibus calorem moderantibus. Eadem etiam indicantur per adauctum motum circulatorium, & difficiliorem exinde respirationem.

Denique si febris intermittens sit, cum docuerit observatio hujus generis febrem (modò simplex sit) per corticem peruvianum sanari, exurgit hinc 4º. indicatio remedium adhibendi specificum.

Prima & tertia indicatio ut plurimum adimplentur, febricitantem nutriendo forbitionibus, prohibendo alimentorum solidorum usum, & largam levis cujuscumque ptisanæ dosim administrando: undè invaluit famigeratum illud; duas præcipuas esse ægrotantium columnas, ciborum nempè abstinentiam & potūs copiam. Secunda indicatio absolvitur per corporis quietem, vacationem à solitis negotiis, protractiorem in lecto decubitum. Quarta indicatio locum non habet nisi in febribus inter-

mittentibus : felicissimè adimpletur per corticis peruviani administrationem , cum dose & cautionibus quas legere est in Medicinæ-Practicæ scriptis , ubi traduntur processus curationis morborum : Antequam corticis peruviani febrifuga facultas Medicis Europeanis cognita esset , celebrabant amara quædam , qualia sunt centaurium minùs , gentiana , chamoëdrys ; præcipue verò chamœmelum : istius decoctum & pulvis etiam num hodiè felicissimè quandoque præscribuntur . Sanatas vidi plures febres intermitentes etiam pervicacissimas , & quæ cortici peruviano restiterant , per applicationem plantarum acrum & aromaticarum fortiter carpo alligatarum : An ob irritationem indè subsequentem , quamvis levissimus esset dolor , & nulla fieret suppuratio ?

Ex dictis induci potest , curationem febris continuæ simplicis , soli naturæ à sagaci Medico fore committendam . Adeo , quod , præter ignorantiam remedii Pharmaceutici quo febris tolli possit , incertum deprehendeatur in plurimis casibus , an tolli debeat ?

Quoad juscula , quibus in nostris regionibus vulgo nutriuntur febricitantes :

certum est levissimam nutritionem convenire, & meritò prohiberi alimenta solida, eò quòd illorum coctio fortiorē quām liquidorum exigit actionem ex parte digestivorum organorum. At verò ex oriza, hordeo, avena, chocolatā, sagu, panis mīcā, &c. parari possunt tremores vel sorbitiones saporis varii pro diversis aromatibus quibus leviter condiuntur; muliò minùs fastidiosi plerisque febricitantibus quām juscula usitata, & Medicorum judicio multò salubriores, quantumvis oppositus prævaleat usus. Carnium jura etiam levissima, atque in uberiore aqua soluta, proniora utcumque sunt ad putredinem, per calorem febrilem facilè excitandam; ideoque potiùs nociva sunt quām vegetabilium mucus. Frustrà objiceretur farinacea non fermentata graviora esse stomacho, & chylum præbere viscosum; quandoquidem vitari facilè potest incommodum ex defectu fermentationis, præscribendo tremores ex mica vel crusta panis, juxtā methodum clarissimi Domini Lieutaud. Fermentationē etiam suppleri potest ad farinaceorum gluten dividendum, per coctionem diurniorem suprà ignem. Notabile est

quantum repudient juscula carnibus parata plurimi febricitantes, & quantum repugnet stomachus quandoque soli odo-ri: ita ut toties vexetur ægrotans, quoties huic administratur alimentum. Etiamsi præ omnibus sanum supponeretur jusculum, aversanti stomacho indulgendum esse putaret prudens quicumque Medicus; & etiam admissâ suppositione, fortè minus nocivum foret pauxillum panis cum vino aquâ temperato soluti, aut aliûs cujuscumque alimenii cæterum sani & mollissimi concedere, quam vieti solo jure carnium parato ægrotantibus nauseabundo pertinaciter insistere. Plures numerantur nationes apud quas viget Medicina, & juscula carnium non sunt in usum ægrotantium. Apud nos; quot sunt pauperes quibus deest facultas utendi hujus modi vieti jusculofo? Febre tamen optimè sanantur & plures sanarentur cum suo vegetabili regimine, si levius illud erderent, gulæque nimis non indulgerent. Unde concludendum puto errare Medicum, qui febricitantes carnium juribus adstringeret.

C A P U T I X.

*De indicationibus quas præbet status
morbosus à viru oriundus.*

PLURES admisit Pathologia viruum species, quæ genus humanum terrimè profligunt lue; venereum, scorbuticum, scrophulosum, cancrosum, variolosum, scabiosum, herpeticum, hydrophobicum, &c. Ex illis innumera sobolescit morbosorum affectuum progenies, qui singuli, per sua symptomata, suas rationales præbere valent indicationes, ratione alterationis apparentis in solidis vel fluidis, vel in nervis, vel ratione febris subsequentis. Sed quantumvis luculenta sit indicatio generalis, deducta ex statu apparteni, apud ægrotantem miasmate virulento infectum; in vanum suscipitur curatio si non attendatur simul ad speciem virûs præsentis, & non adhibeantur, contrà unamquamque virûs speciem, remedia quæ per observationem vel per analogiam, magis quam per rationes ex singulorum viruum na-

tura deductas, aptissima esse constabit ad viru tollendum vel corrigendum. Dantur ergo in hujus generis morbis indicationes, quæ quasi empiricæ dici possunt, & quæ, non neglectis omnino cætero quin rationalibus ex subiecti conditione provenientibus, curationem tam præprimis regere debent. Oriuntur à statu virulento, & ab observatione quæ docti fuitus, per virtutem quasi specificam remediorum quorumdam de quibus brevi agetur, deleri posse quædam viru, & alia Chirurgi manu tolli debere. Remedia indicata contrâ varias viruum species summatim nunc prosequar.

Viru venereum prorsus destruit Mercurius. Plures excogitatæ sunt contrâ pestem illam Mercurii præparationes. De harum præcellentia brevi, meo iudicio, componerentur lites in favorem ejus quæ probaretur esse aptissima, ad peragranda minimula vasa lymphatica. Medicorum consensus videtur hodiè suffragari Mercurio sublimato corrosivo, à clarissimo Boerrhaavio, ut verisimile est, pro prima vice internè adhibito, administrando juxta methodum quam promulgavit clarissimus Wan-

vieten; cum aqua mera, si velis, in locum spiritus frumenti. Certum est innumeras per hanc viam quotidiè, sine ullo ægrotantis periculo commodissimè obtineri curationes. Mirabile certè est, quot horrendas affectiones externas à venerea lue excitatas sæpè sanaverit sola aliquot Mercurii sublimati granorum administratio, absque Chirurgicis auxiliis perfectè evanescentes.

De scorbuto plerique Medici, cùm cernerent modò sanationem obtineri per amara & acria vegetantia, modò per vegetantia acida: & cùm acidorum naturam prorsùs diversam esse animadverterent à natura vegetantium in altera methodo exhibitorum; quoniam plurima ex illis alkali volatile prægnant, qualia sunt cochlearia, nasturtium, &c. Exindè duas scorbuti species esse voluerunt, unum frigidum, alterum calidum. Eodem fundamento innixi, remedia antiscorbutica diviserunt in duas classes prorsùs diversas. At verò in assignandis characteribus & signis diagnosticis utriusque scorbuti, nihil certi profecerunt. Dubitationibus, vel levissimis argumentis, aut etiam contradictoriis assertiōnibus referta est horum doctrina. Vide

Lindii tractatum de scorbuto. Nec certè afferet qui illum legerit, valere distinctionem inter scorbutum terreum & marinum. Satiūs esse putamus, unum ponere viru scorbucum, sanguinem putrefactione colliquans, & congruentier cum principiis clarissimi Mackbride de virtute antiseptica aeris fixi, sanandum per usum vegetantium quorumcumque, imprimis verò illorum quæ aere fixo, facile extricabili, magis pollent.

Viru cancerosi & scrophulosi indicationes specificæ longo jàm à tempore desiderantur. Ast adhuc nullæ sunt; nisi majorem in posterūm obtineant fidem Storkii observationes quibus asserit, se contrà scrophulas & canceros detexisse remedium in extracto cicutæ, doloresque cancerum mitigari cum foliis belladonæ applicatis. Sic pariter Rotrou gloriabatur specificum habere contrà viru scrophulosum, in suis ex Antimonio præparationibus; quæ tamen post promulgationem sensim aboluerunt. Interea summa spes contrà viru scrophulosum ponitur in mutationibus quas adducit adolescentia, si juvenilis sit ætas subiecti: & contrà viru cancrosum in ablatione per ferrum incidens, si can-

cer sit confirmatus, nec latissimè serpens: non neglegetis utcumque indicatiōnibus generalibus lympham diluendi, resolvendi, & dolores sedandi per regimē atque remedia quæ generaliter effectus hos præstare antiquissimā Medicorum auctoritate traduntur.

Contrà viru variolosum detectum forè non desperabat *Boerhaavius* remedium, quo prorsūs deleretur. Hujus loco fruimur hodiè insitionis beneficio. Cùm enim insitio instituta per punc-
turam in corpore sano, tēper aut saltem ferè semper, innocuè induxit viru variolosum; & maxima sit probabilitas eum qui semel hōc morbo labo-
ravit, non iterūm hujus stragi forè obnoxium; meritò dici potest insitionem æquipollere optimo remedio specifico. Indicatur omni tempore & ætate, pro illis qui variolarum expertes sunt; præcipuè verò in ætate juvenili; & urgentissimè, quandò viger constitutio vario-
larum epidemica maligna.

De virū scabioso memorandum est, duo dari remedia naturæ valdè diver-
sæ, quæ tamen illud prorsūs destruunt; sulphur scilicet & Mercurium: per suas facultates tonicas, calefacentes, atte-

nuantes in usu sunt contrà plurimos morbos, qui præbent indicationes rationales motum circulatorium augendi, & humores attenuandi. Contrà scabiem felicissimo cum successu externè adhibentur, virtute quasi specificâ ad viru delendum. Adhibentur etiàm viperarum juscula internè, lapathi succus externè; sed successu multo inferiore.

Viru herpeticum, quamvis per suam in cute sedem & suos effectus, viru scabioso affine videatur, attamen hujus correctivum specificum nullum adhuc possidetur. Herpetum curatio valdè ardua & difficilis quandò inveterati sunt, pendet ab indicationibus generalibus ex lymphæ acrimonia petitis. Celebratur à plurimis fumariæ succus, ut summè proficuus contrà viru herpeticum, inter remedia saponacea internè sumenda. Balnea aquarum mineralium, apud nos *de Rennes* vel *de Bagnères de Luchon*, curationem felicissimam, aut faltem palliativam plerumquè absolvunt.

Hydrophobicum viru, tetterima illa à feris rabidis in homines invectat calamitas; & quandoquè etiam ab acriore animi commotione vel pathemate exorta, remediorum omnium huc-usque in-

expers est ; nisi velis pro specifico contrā rabiem habere turbith minerale , aliasve Mercurii præparationes draſticè evacuatorias . Innumera quidem sunt auxilia quæ pro efficacissimis traduntur , ad prævertendam hydrophobiam , inter quæ Mercurialia majorem fidem mereri videntur . Quoniam verò plures sunt caſus , in quibus non inciderunt in hydrophobiam singuli qui viru fuerant contaminati , quamvis etiam nullum adhibuerint remedium ; & cùm præterea defuisse quandoquè viru suspicari possumus , ubi remedia virtutem antihydrophobicam exeruisse perhibentur : indè fit ut rarissimæ sint , fausto numine , obſervationes per quas energia specifica remediorum contrā viru hydrophobicum ſtabiliri deberet . Prudentissimum interea erit cauterio actuali illicò conſumere partem contaminatam , si res ſinant , & Mercurii uſu interno prophylacticam curam absolvere . Ubi conſirmata fuerit hydrophobia , nullam , ni fallor , habemus fide dignissimam obſervationem quâ conſlet fanafam fuīſſe hydrophobiam conſirmatam : attanien , ſi uſpiam certè in ſtatu adeò deplo- rando , locum habere debet præceptum ,

*satiūs est anceps experiri remedium ;
quām nullum.*

De remedīis specificis & Alexipharmacis observandum est, veræ doctrinæ & Medicinæ methodicæ è directo oppositam esse effrenatam plurimorum Medicorum cupiditatem, tot celebrandi antidota quo venenorum aut viruum species enumeraverunt, imò & multò plura: undè grandiorem in numerum aucta fuit remediorum classis, quām *Alexipharmacorum* appellaverunt. Ea fermè omnia sunt calida, & diaphoreticorum etiam in classe distribuuntur: quasi certum sit miasmatā virulenta aut venenosa per diaphoresim eliminari posse; & quasi innocuum sit calorem augere, ubi plerumquè per morbum nimius est. Ex illo errore multa millia ægrorum variolis aut febribus malignis decubentium interiere; exustorum tum à remedīis, tum à morbi igneo calore. Ex illo etiam errore fit, ut sæpè negligantur indicationes rationales à morbo oriundæ, ad quas magis attenderetur, si minor esset fiducia empiriæ fallaci, & remedīis sudoriferis dictis, nomine *Alexipharmacorum* celebratis, aliisve commentitiis specificis. Utilissimum equidem

dem esset specifica possidere contrà unum quodque morbi genus : ast nimium fallit imprudentes vana hæc & inanis spes. Si demas Mercurium contrà luem venereum , sulphur contrà scabiem , corticem peruvianum contrà plerasque febres intermitentes , & alkali volatile quod efficacissimum esse afferitur contrà viperæ venenum ; nullum aliud forsitan in nostris Regionibus legitimè agnoscitur specificum.

C A P U T X.

De methodo curandi morbos compositos.

EGIMUS huc-usque de indicationibus à vitiis peculiaribus petendis, qualia rarissimè se juncta occurruunt in Praxi. Status morbos ad quos curandos advocatur Medicus, ut plurimum componuntur ex maxima parte eorum quos in præcedentibus capitibus percurrimus; ita ut ferè semper, ad sanitatem accer- fendam, plures simùl habeat Medicus indicationes explendas & contraindicationes cavendas, ratione morbi compo- siti quo detinetur ægrotans. Præterea æger quisque, ratione sexûs, ætatis, temperiei, morborum qui præcesserunt, temporis morbi quo detinetur, & innumerarum aliarum circumstantiarum, indicationes suas & contraindicationes præbet; ad quas omnes attendere oportet, easque ritè perpendere, priusquam præscribi possit aliquid legitima cum spe curationem ritè aggrediendi, imò quandoquè non nocendi. Sunt quædam prin- cipia generalia Therapeuticæ maximi

usus, quoad indicationes & contraindicationes ex morbi compositione provenientes, & ex circumstantiis peculiari bus vel morbi vel ægrotantis. Ea quæ præcipua sunt, hic refferre congruum est.

Per indagationem signorum diagnosti corum sedis, naturæ, & causæ morbi, qualia delibata fuerunt in Pathologiæ capite 15°. detegitur quantum compositus sit morbus: & multiplices indè exsurgunt indicationes. Ex eo ve rò quod plures simul appareant indica tiones, cave ne credas totidem admi nistranda esse remedia: plurima enim habemus in materia Medica, quæ plures simul effectus præstant ope virtutum sua rum conjugatarum. Sic myrobalani & rhabarbarū sunt remedia simul cathartica & adstringentia, valdè proficia in diarrhæis quæ purgatione indigent. Sic cro cus orientalis remedium est emmenagogum, expectorans, & sedans. Sic Theriaca recens cardiacâ virtute donatur atque narcoticâ, &c. Doctrina de remediorum conjugatis virtutibus non est hujus loci. Sufficiat mihi dicere, quod præcipuam utilissimamque consti tut partem scientiæ in materia Me-

dica : quandoquidem Medicus qui eam riuè possidet , medicamenta seu simplicia , seu præparata , seu extemporanea eligit , quæ plures simul instantes expleant indicationes ; ab illis abstinet quæ , uni indicationi satisfaciendo , contraindicationes exasperarent : & remediorum farragine ægrum non opprimit.

In perscrutanda morbi natura , præcipuè quando chronicus est , sedulò examinandum venit an sit spontaneus & genuinus , vel progenies perversæ medelæ prægressæ ; anque symptomata quæ apparent , sint morbi vel remediorum administratorum effectus : sæpiissimè enim , ex indebita Pharmacorum administratione spurii oriuntur morbi *faciliū vocati* , quos sanabunt *Pharmaca prorsus opposita* , vel remediorum absoluta cessatio , congruumque regimen .

Per observationem symptomatum in morbis præcipuè perpendendorum , qualia summatim delineata fuerunt in Pathologiæ capite 14°. , dignoscitur sæpè quid in morbis urgentius est , & cui citius sit auxiliandum . Quæcumque enim sit natura morbi , facile patet quod si adest sævissimum symtoma in facultate vitali , v. g. lipothymia , ei quoties

nulla detegitur contraindicatio subveniendum est per sua indicata, in isto casu, per cardiaca. Sic pariter si adsint nauseæ, & vomitus spontanei sublevantes ægrum, naturæ auxiliandum est per sursum evacuantia. Et sic de plurimis aliis symptomatibus, ad functiones vitales, animales, aut naturales pertinentibus; ex quibus perutiliter oriuntur indicaciones. Sedulò autem cavere debet Medicus, ne leviter aut facilius symptomatibus obsequendo, à natura prorsùs deviet eam sequi reputans. Quandoquidem fallacia sunt symptomata, quoties sejunctim considerantur: nec uni, etiam urgentissimo, adhærendum est, quin, post absolutam cæterorum omnium penitiationem, satis constet hujus indicationem esse adimplendam. Inter symptomata ad functiones vitales pertinentia, maximi certè momenti est arteriarum pulsus de quo vide Pathologiæ caput 14. Ex pulsū parvitate & debilitate, indicata manifestè apparent remedia cardiaca & corroborantia; atque re ipsā, cum tali pulsu, proficuè utplurimum præscribuntur; sæpè verò, præcipue morborum initio, tollitur parvitas debilitasque pulsū, per sanguinis missionem,

remedium à cardiacis prorsus diversum. Contrà dolores indicata videntur sanguinis missio, & opium: multum verò abest, quin profint in omni casu doloris. Ex concursu omnium simùl symptomatum se gerere debet Medicus; atque maxima cum cautela, remedia præscribere, quoties, propter abstrusiorēm aut immaniorem morbi naturam, symptomatibus regi cogitur; illisque fedandis totam navat operam, destitutus indicationibus luculentis à vitio prædominante. Si unquam certè in illis casibus valet divi Hippocratis præceptum, à juvantibus & lœdentibus sumendam esse indicationem.

Per observationes antiquissimas & frequentiores inconcussum est, naturam conservatricem conari in statu morboſo ad sanitatem restituendam, coctionis ope de qua egimus in Pathologiæ capite 10°.: undè exurgunt, in morbis præcipue acutis, indicationes diversæ pro diversis natura & tempore morbi, ad quas maximè respiciet quicunque Hippocraticæ doctrinæ, *de coctione & de crisiſbus* adhærebit. Frustrà objiceretur, ait clarissimus Wansvieten, nihil abſolutè certum ad morborum curationem,

ex crisiū observatione erui posse: sic enim discimus quo modo, & per quas vias natura morbos sanet; similiusque monemur, ne importuno sāpē artis molimine, turbemus illam, dum huic ipsa met operi est intenta. Audi Hippocratem: quae judicantur & judicata sunt perfectè, neque movere oportet, neque innovare sive purgantibus, sive aliis irritamentis; sed finere Aphor. 1°. 20. Quae ducere oportet, quā natura vergat, & ducenda sunt per loca convenientia 1°.

21.

De intemperie, sexu & ætate ægrotantium quantum conferant ad morbos quosdam, & plura etiam symptomata excitanda, indicavimus in Pathologiæ capite 12°. atque 17°. Indicationes anticipates pluribus in casibus exinde æstimari debent, atque obscuriores elucidari; respectu habito ad intemperiem, sexum & ætatem ægrotantium: attendendum est etiam ad morbos prægressos & ad eos quibus obnoxius est æger; ex illis enim aliquatenus conjici potest morbus præsens, quando per se non fatis patet.

Cæterum sexus, intemperies, ætas, atque habitus non solum ad indicatio-

nes consertant ritè deducendas; indicato-
rum electum, medicamentorum do-
sim, pluresque cautiones determinant,
quas singulas percurrere ad Medicina-
nam Practicam, non ad Therapeuticam
generalem pertinet. Argumenti loco
sit Aphorism. Ius., sect. 4a. *Præg-
nantes purgandæ, si materia turgeat,
quadrimestres & usque ad septimum men-
sem; hæ verò minus: juniores autem
& seniores fætus cautè vitare oportet.*

Vulgatissima est regula, contraria con-
trariis curantur. Ex Aphor. 22°. sect.
22. *A repletione quicumque fiunt morbi,
evacuatio sanat: & aliorum contrarie-
tas sanat.* Aphorismus ille constituit,
juxta plurimos præcipuum Medicæ Pra-
xeos fundamentum. Aliquas afferam ex-
ceptiones, ut fatis constet quam cautè
ad omnem casum principia generalia ap-
plicanda sint. Hæmorrhagia sanguinis mis-
sione sæpè curatur. Pars gelu constricta
solvitur nive applicatâ. Alvi fluxus cre-
brò per purgans, & vomitus per vo-
mitorium tollitur. Tepidis applicatis in-
flammatio mitescit, recrudescit ab actu
frigidis. Ex ipsis & multis aliis quæ
adduci possent, abundè constat regu-
lam supradictam generalem non esse,

quamvis s̄apē locum habeat; atque methodum curandi tutō vix ullam institui posse, quin plures simūl tradantur exceptiones & cautelæ, quas docebit præcipue Artis exercitatio, præstantissimum clinicorum scriptis illustrata.

C A P U T X I.

De auxiliis præparatoriis, atque de palliativis quæ sola supersunt contra quosdam morbos.

QUAMVIS legitimus Medicinæ scopus sit restitutio sanitatis ad statum naturalem, aliquando tamen evenit ut, ad perfectam sanitatem minus quam ad sedamen symptomatum laborare cogatur Medicus; sive quoniam abstrusior est atque intricior morbi natura, symptomataque urgent gravissima; sive quoniam morbum per sua remedia aggredi imprudens sit, quin præcesserint aliquæ præparations necessariæ; sive denique quoniam medelam non admittit ægritudo, neque alia finitur spes quam fatum ineluctabile aliquantulum amovendi, miseræque vitæ reliquias transigendi, levissimis, ut fieri potuerit, cum malis morbi insanabilis. Tres illæ circumstantiæ Medicum prudentem sæpè cogunt ad curationem quæ morbum è directo non aggreditur: *palliativa* specialius appellatur in ultimo casu, quando

scilicet recuperandæ sanitatis sublata est omnis spes.

Curationem *extraordinariam*, *legitimæ oppositam*, appellavit Fernelius, quoties urgenti symptomati affertur auxilium, omissâ medicatione effectus primarii: illamque admittendam esse voluit quibusdam in casibus; licet etiam reliqua exinde deteriora fierent, quorum dein aut difficilior aut longior evaderet medicatio. *Hoc enim*, ait, *optabilius est, quam urgentioris ferociâ & effrenatione affligi, & prosterni ægrotantis vires*. Qui methodo in omnibus nimium pertinaciter adhæret, pariter cum morbo plerumquæ hominem de medio tollit. Ad probationem affert plura exempla. Et jure concludit symptomatis sanationem admittendam esse; quamvis aliundè certum sit symptoma evanidum fore sublato morbo. At sæpè adeò ferum exurgit symptoma, ut morbi curationi tempus non concedatur, nisi symptoma tollatur aut mitigetur. Sæpissimè etiam adeò implicitus est & compositus morbus, ut quā exacte methodo sit propugnandus, peritissimo etiā atque sagacissimo Medico non pateat.

De evacuatione præparatoria affir-

M 6

mari potest eam , satius quam par est , à plurimis Medicis celebratam fuisse , 1°. Quoniam adhibetur in plurimis affectibus , in quibus nullo modo assig- natur probabilis ratio remedia præpara- toria admittendi : sic venæsecatio atque purgatio deorsum , per abusum transierunt in remedia præparatoria & generalia , antè præscriptionem laetis asinini , vel vac- cini , vel jusculturum alterantium ; dum sœpè istorum duntaxat agnoscitur indi- catio . 2°. Quoniam adhibetur quandoquæ , ad accersendum quemdam statum præ- liminarem , de quo tamen nihil certè cog- noscitur . Sic balnea , diaœta vegetalis , aliaque remedia præscribuntur antè in- fissionem variolarum ; veluti si agnosce- retur conditio corporis opportunior ad remedium infisionis excipiendum ; & certum esset statum hunc procreari re- mediorum ope , quæ præparatoria ap- pellant . At verò licet concedatur , fre- quentissimum esse in illis casibus , aliis- que plurimis , curationis præparatoriæ abusum ; fatendum tamen est quandoquæ utilissimam esse , atque etiam necessaria- ram . Sic sœpè analepticorum usu res- titui debent vites , & narcoticorum alio-

rumque auxiliorum administratione sedari dolores , priusquam suscipiatur vera sanatio per operationes Chirurgicas notabiles , quando deterior est ægrotantis status. Diæta lactea , diluentiumque largior copia , licet viru venereum non sanent , perutiliter præscribuntur syphilitide infectis , antequam deveniatur ad specifi administrationem ; quoties ex conditione adventitia , vel intemperie nativâ locus datur suspicandi , ne Mercurii administratio seu interna seu externa noceat , nisi prius per præparationem mutata sit ægrotantis conditio in aliam Mercurii actione minus irritabilem.

Sola curatio palliativa convenit , quoties morbus propter suam sedem , vel propter suas strages , præsertim suppurationes in visceribus vitalibus , aut propter imminutam prorsus solidorum fluidorum naturam , insanabilis est. Sic ex morbi sede vidimus aneurisma arteriæ axillaris insanabile , aliaque multa ejusmodi. Sic ex suppuratione facta , insanabiles sunt plerumquæ phthises pulmonales. Sic ex labe inficta tum solidis , tum fluidis , supra omne remedium est

sæpiissimè ascitis. Cæterū plures sunt morbi qui , licet ex sua natura pro incurabilibus judicari non possint , tales tamen meritò reputandi sunt ex pertinaci inefficacia remediorum indicatorum ad malum tollendum. Mæstissimo in illo casu sanationis desperatae , sæpè tamen remedia perutiliter præscribuntur , seu ad vitæ durationem propagandam , seu ad sedanda symptomata. Præprimis verò per quirendum est congruum vitæ regimen. Sanguinis missiones , in casu aneurismatis v. g. mali progressum retardant. Narcotica dulcissimum sæpè solamen insanabilis afferunt ; tum somnum conciliando , tum dolores sedando. Auxilia omnia quæ ad curationes palliativas pertinent assignare , extra Therapeuticam generalem est. Sufficiat hie tyronum oculos super hanc Medicinæ Provinciam convertisse ; ne imprudentes credant sui esse muneris morbos omnes sanare : caveant tamen , ne exindè segnitiei & incuriae oriatur prætextus , animum faciliùs despōndendo in casibus arduis , contrà quos Artis Medicæ Scientia vel ægri natura sanationem adducent. Cæterū plurimi ex morbis de quibus summatim

egimus in Pathologiæ capite 13º. felicius auxiliis palliativis tractantur, quām curatoriis: ægritudines enim quarum seminia à parentibus transmissa sunt, facilè concipitur quod vix tolli possint; multumque illis, cùm semel evolutum erit semen, Medicina proficiet, quæ mali sœvitiem mitigabit.

CAPUT XIII.

De emolumentis Diætæ congruæ in morbis acutis, ac equitationis in chronicis.

IN Morbis acutis validissimi sunt naturæ conatus ad morbum subigendum: ad hoc autem ut suas vires exercere possit natura, sustentari debent ægræ vires convenientibus præcipue alimentis. Quænam sit diæta in acutis congrua, dignoscetur ex ea quam tradidit Hippocrates in Libro *de ratione viœ in morbis acutis*; cui adjungere proderit Galeni, atque doctissimi Mercurialis Commentarios, in eumdem Librum. Multò brevius eadem exposuit clarissimus Barkerus in aureo suo libello, cui titulus in gallica versione, *Essai sur la conformité de la Médecine des Anciens & des Modernes, dans les Maladies aigues*, à pagina 107a. ad 139am.

Notabile est quod ptisanam, quâ solâ pro alimento utebatur Hippocrates in acutis, semel tantum aut bis intrâ viginti quatuor horas administrabat: semel

nempē his qui , dum benē valebant ;
semel capiebant cibum ; bis autem illis
qui duobus in die cibis assueti erant :
nam ad consuetudines valdē respicie-
bat Medicinæ parens , & nimias muta-
tiones vituperabat : ideoque quorum-
dam morem rejiciebat Medicorum , qui
suos ægrotos abstinentiâ absolutâ ab
omni alimento , per quatuor aut quin-
que primos morbi dies , extenuabant.

Cæterū ptisana parabatur cum hor-
deo decorticato , cocto ad consisten-
tiā ferè pultaceam , in decem aut
quindecim aquæ libris , pro una libra
hordei : colabatur quandò tenuiore viētu
utendum erat , in morbis nempē per-
acutis & sœvissimis. Istorū velocior de-
cursus efficit ut minūs timendum sit ,
ne longitudine diætæ severioris , ultrā
modum labefactentur vires.

Præcipuos afferam Hippocratis Apho-
rismos de viētu ægrotantium.

Ubi igitur peracutus est morbus , fla-
tim extremos habet labores ; & extremè
tenuissimo viētu uti necesse est. Ubi ve-
rò non peracutus est morbus , pleniū
cibare licet ; & tantūm à tenuissimo viētu
recedendum est , quantum morbus re-
missior fuerit. Aphor. 7^a. 1°.

Cum morbus in vigore fuerit, tunc tenuissimo victu uti necesse est. Aphor. 1ā. 8°.

Considerare oportet etiam ægrotantem, num ad morbi vigorem victu sufficiet: & an prius ille deficiet, & victu non sufficiet; vel morbus prius deficiet & obtundetur. 1ā. 9°.

Quibus igitur statim morbi vigor adest, statim tenuiter alendi: quibus verò impositerūm vigor, his ad illud & paulò antè illud tempus, subtrahendum: anteà verò uberiùs alendum, ut sufficiat æger. 1ā. 10°.

In exacerbationibus cibum subtrahere oportet. Exhibere enim noxium est. Et quæcumque per circuitus exacerbantur, in exacerbationibus subtrahere oportet. 1ā. 11°.

Senes facillimè jejunium ferunt; secundò ætate consistentes; omnium minimè pueri, ex his autem qui inter ipsos sunt alacriores. 1ā. 13°.

Ventres hyeme & vere naturâ sunt calidissimi.... in his igitur temporibus etiam alimenta plura exhibenda. 1ā. 15°.

Victus humidus febricitantibus omnibus confert; maximè verò pueris & aliis tali victu uti consuetis. 1ā. 16°.

Quibus semel aut bis , & plura
vel pauciora , & per partes offerri con-
ducat , videndum. Concedendum autem
aliquid & consuetudini , & tempestati ;
& regioni , & ætati. 1â. 17°.

His qui per circuitus exacerbantur ni-
hil dare oportet , neque cogere ; sed
auferre de appositionibus antè judicatio-
nes. 1â. 19°.

Impura corpora quò magis nutritive-
ris , eò magis lædes; 2â. 10°.

Ex his liquet , ad viētum maximè
attendisse Hippocratem in curandis acu-
tis , & sæviore vel leviore acutie præ-
cipue directum fuisse ad tenuiorem vel
largiorem diætam ægrotantibus præscri-
bendum ; non neglectis interea ætate ,
consuetudine , tempestate & aliis cir-
cumstantiis. Tenuissimus viētus non ad-
mittebat nisi ptisanam colatam. Ptisana
dabatur tota , non colata , illis quibus
conveniebat diæta minùs austera. Ex
ptisana colata & non colata compone-
batur viētus medius , referente Gale-
no in Libro de Ptisana. Addebantur
cuminum , porrum & alia pro condi-
mento , secundùm indicationes. Potus
vulgatior erat aqua mulsa. Hordei de-
coctum quale præscribimus prò potu

post Galeni tempora introductum fuisse, apparet. In libro de ratione victus exposuit Hippocrates vini, aquæ, & aliorum potuum ægris præbendorum opportunitatem, & emolumenta. Viæ non mulcium ab simile hodiè utimur: si excipias quod substantias animales pro vegetabilibus frequentius adhibemus; & quod pluribus dosibus intrâ viginti quatuor horas partitam præbemus alimenti copiam, quam unâ aut duabus administrabant Veteres. Verisimile est, abundantiore apud nos quam debetur administrari victum, quoties singulis tribus quatuor aut quinque horis affertur juscuiusdosis unciarum circiter duodecim, qualis est in usu. Animadvertis autem volo quod, licet Hippocrates in Libro de ratione victus, &c. semel duntaxat aut his concedat ptisanam, apparet tamen ex Aphorismo 17°. sectionis 1æ superius transcriptio, regulam illam suas exceptiones habuisse. Semper remanet, victum valde tenuem eximum esse in morbis acutis.

Neque de Morbis acutis audiendus est sequens Aphorismus; nisi per tenuem victum, multò tenuior vietus & ferè absoluta supponatur abstinentia. « In

» tenui viētu delinquent ægri , ob id
 » magis lœduntur. Omne enim delictum
 » quod committitur multò majus fit in
 » tenui quam in paulò pleniore viētu.
 » Propterea etiam sanis periculosus pla-
 » nè tenuis & constitutus & exquisitus
 » viētus ; quia delicta gravius ferunt. Ob
 » hoc igitur tenuis & exquisitus viētus
 » periculosus magis , quam paulò ple-
 » nior. Aphorismorum sectione 1. a. 5° . "

Quænam & quanta sint emolumenta
 tenuis viētus in acutis , docet Hippo-
 crates in laudato Libro *de ratione vic-
 tūs*. Reduci possunt summatim ad hæc ;
 quod scilicet natura digestionum opere
 non gravetur ; febris non irritetur ; se-
 crectiones facilius & rectius peragan-
 tur ; crisiū salutaris opera non tur-
 betur. Et quidem certum est innume-
 ros ægros ex acutissimis sanos evasisse ,
 absque ullius Pharmaci auxilio , solius
 congrui regiminis ope. Quantumvis mag-
 na sit in acutis utilitas viētus tenuis &
 congrui in universum regiminis , im-
 prudentissimè tamen circumscriberetur
 intrà solam diætam Medicinæ munus
 erga decumbentes morbo acuto. Cùm
 enim særissimè natura , quamvis etiam
 non impedita pravo regimine , insuffi-

ciens tamen sit ad crisi salutarem instituendam, vel ad eam perficiendam; ideo Hippocrates ipse, & post eum recte sapientes Medici, in curatione acutorum remedia non neglexerunt tum alterantia, tum evacuantia. Quoad remediorum usum in acutis, æquè ac quoad vietum tenuem consentire nostri ævi ac omnium temporum Medicinam cum Hippocratica, elegantissimè probat *Barkerus* in laudato epere.

Sicuti maximum est in acutis vietūs tenuis beneficium, sic in chronicis plerisque equitatio. Cùm enim in omnibus ferè chronicis langueant circulationis vires, & chronicī plurimi foveantur per obstruktiones, in abdominis præcipue visceribus supervenientes; hinc fit, observante clarissimo *Sydenhamo*, quòd, dum equitationis ferè omnis actio in ventrem inferiorem fiat, vix tanta esse potest functionum pervercio, & organorum impotentia adeò figi, cui tot succussionum millia eodem die ingeminata, idque sub dio, opem non attulerint. Præterquam quod sanguis perpetuò hoc motu indesinenter exagitatus ac permixtus, quasi renovatur ac vivescit. Quæ quidem Methodus, licet

feminis vītæ desidi assuetis mīnūs acco-
modata sit , iis tamen & viris p̄ræser-
tim summè proficia est in casu plerorum-
que chronicorum. Refert Hippocrates
Anglus se , per hanc viam , sanitatem
quasi desperatam restituisse hysteris ,
hypochondriacis , diarrhæâ colliquativâ
afflictis ; » quin imò & tabidis phthisicis-
» que. Neque in levioribus tantum ma-
» lls (hæc sunt ipsius clarissimi Syden-
hami verba) » crebrâ tussi & macie sli-
» patis id remedium obtinuit ; sed &
» in tabe tantum non deplorata , ubi
» nocturnis sudoribus jam etiam accef-
» ferat diarrhæa superiùs dicta
» verbo dicam , quantumcumque exi-
» tialis phthisis & sit & audiat , utpotè
» quā intereunt dico ferè trientes eo-
» rum quos morbi chronicj jugulant :
» hoc tamen sanctè assero quod neque
» Mercurius in lue venerea , neque cor-
» tex peruvianus in intermittentibus ,
» efficaciores extent , quam in phthisi
» curanda exercitium jam laudatum ...
» Attamen hoc notandum quod vītæ
» vigorem p̄ætergressis multò diutiùs
» in hoc exercitio persistendum , quām
» infrā etiam ætatem positis ; atque hoc
» multiplici experientiâ , quæ vix me
» fefellit unquam , didici.

C A P U T X I I I.

Notabiliora de Methodo curandi morbos cum expectatione.

TRIBUS præcipuè Hippocraticis observationibus, tanquam fundamens innititur Methodus curandi, quam *Artem sanandi morbos cum expectatione* appellari voluit sagacissimus Medicus *Sthalius*.

1°. Scilicet naturam esse plurimorum curatricem morborum.

2°. Multos ægros Medici auxiliis adjutos, æquè ac Medicis destitutos, morbis succumbere.

3°. Vix certam fidem medicamentis famigeratissimis haberi posse; cùm ineffacia & etiam noxia deprehendantur in casibus in quibus celebrantur.

Exinde plures fuerunt etiam Medici qui Medicinæ auxilia respuerunt; veluti si Ars consideret in medicamentorum formulis, & si multivariorum medicamentorum abusus ab Agyrtis aut ambitiosioribus Medicis perperam vel frustrè adhibitorum, vel si lenta nimis quorundam

libib msupm

quorumdam in præscribendo remedio tarditas, legitimum præberent prætextum Medicinam inculpandi.

Memorabilis est acerrima Gedeonis Harvei satyra de vanitatibus, dolis & mendaciis Medicorum, quā, doctè quidem sed nimirū acerbē, invectus est in omnes ferè Therapeuticæ vias; non magis parcens Methodo expectationis quam cæteris. Celebris illa satyra, quam typis recudi curavit felicissimus in Praxi ac pluribus titulis in Medicina *commendabilis Sthalius*, huic locum dedit in volumine notarum quas adjecit, suam mentem aperiendi de Methodo expectativa, ad quam in senio valdè proclivis fuit.

Contrà satyræ Auctorem, cui plurima de medicamentorum perversâ administratione concedit, annotat ex ipso Hippocrate Sthalius, multos ægros sanari quidē sine Medico, nullum autem sine Medicina methodica, quamvis non Pharmaceutica. Porrò licet non negetur mutationem ægrorum in meliorem statum sæpiissimè perperam adscribi remediis assumptis; dum non certè constat an utilia fuerint & non noxia: observationes enim de remediorum effectibus prorsus

arduæ sunt ; & plūs quām centiēs à peritissimo Medico repeti debent , antequam legitimam mereantur fidem. Inconfesso tamen remanebit , ægrotantem sibi relictum cum sua natura & congruo regimine occumbere sæpiissimè morbo , cui feliciter evadunt alii , apud quos certæ & præcipuæ indicationes remediorum seu cardiacorum , seu evacuantium , aut aliorum adimplentur.

Neque contrarium est commune effatum ex Celso transumptum capite 2°. omnium optima sunt quies & abstinentia : solaque abstinentia sine ullo periculo medetur. Agitur enim , in loco ubi ea scripsit Celsus , de ægritudine incipiente : idemque Auctor alibi medicamentorum usum commendat in Morbis acutissimis , in illis nempè ubi præcipue maximos edit natura conatus ad Morbum subigendum. Quando scripsit Celsus , medicamentis uti , nisi in vehementibus malis supervacuum esse , illud generali sensu , non strictè , audiendum voluit ; quandoquidem chronicorum medicationem magis ex regimine , quām ex Pharmacis pendere , facile concedetur Celso , cum clarissimo Guillelmo Cadogan ejus vide eximum opusculum

de Arthritide & aliis Morbis chronicis.
Agnoscendum etiam est pro vero quod
vulgò dicitur : *contra maxima mala ,
remedia maxima.*

Suum porrò habent remediorum usum
Morbi chronicī , sicuti & acuti ; eum-
que Methodus expectationis Sthalianæ
nullatenūs excludit. Prohibet immoder-
ratam illam & intempestivam reme-
diorum administrationem , quæ viget apud
plurimos , dum nulla adest luculenta il-
lorum indicatio. Pessimum est si quidem
in eum duntaxat finem præscribere re-
media , ut necessariæ personæ vicem
gerat Medicus , multiplices componendo
medicamentorum formulas. Nec prode-
rit dicere quòd si non utilia sunt , sal-
tem non sunt noxia ; quasi medicamenti
titulo admittat Ars medica aliquid in-
differens ; & certum sit in casu parti-
culari non nocere plurima ex illis , quæ
generatim pro indifferentibus habentur.

Artificiosam hanc , naturæ contra-
riam , similiisque pericolosam medendi
Methodum , cum clarissimo Sthalio me-
ritò rejicietis : atque non callidam &
dissimulatam , nec etiam otiosè adspi-
cientem & spectantem ; sed prudentem ,
intelligentem , invigilantem , benè con-

sultam & consilientem, justo tempore fida auxilia subministrantem admittetis expectationem. Per eam regia patet via ad naturæ morborum, viriumque medicamentorum legitimam investigationem, Artisque medicæ sua in præstania conservationem & illustrationem.

Non tacendum hic est, Pharmacorum multitudinem, quâ crebrò infaustè turbatur morborum naturalis decursus, & quâ obruuntur ægrotantes, magis aliquando ab ipsorum aut adstantium impatientiâ vel importunâ sollicitudine procedere, quam à Medicorum imperitia vel perversa assentatione. Maximus est enim ægrorum numerus qui se curari non credunt, nisi, cùm à Medico invisuntur, aliquod præscribatur Pharmacum. Communi huic humani ingenii debilitati nimirum auscultare, licet exinde pecuniæ lucrum augeri possit, non est neque sanitati ægrotantium allab rare, neque medicam Artem colere.

F I N I S.

ERRATA.

*N*otabiliora, ex innumeris quæ irreper-
serunt, menda sic corriget Lector bene-
volus: alia multa quæ nimia festinatio
induxit, condonari postulamus in gra-
tiam boni animi, quó formâ commodâ
Philiatris exhiberi voluimus secundam
Institutionum Medicarum Partem in
Scholis explicandam, hic contractam,
brevi volumine comprehendentem speci-
men ac indicium veritatum maxime com-
mendabilem in Iatrica.

- P**ag. 7, lineâ 3, post quibus adde perspectis.
Lineâ 7, loco septimum lege nonum.
Pag. 10, loco linearum 26 & 27, lege Morbi,
non naturæ conaminum, debellator est Medicus:
naturæ enim minister ac interpres debet esse,
ac huic, &c.
Pag. 15, lineâ 26, lege potentias.
Pag. 16, lineâ 3, suum esse caractere italicico.
Pag. 19, lineâ 10, post conaminum deleatur
virgula (,).
Pag. 21â. lineâ 2â. post hydraulica adde sui generis.
Lineâ 8, post terram appone punctum (.).
Pag. 25, lineâ 27, dilatario caractere italicico.

- Pag. 27, linea 3, dilatatio caractere italicico.
 Pag. 36, linea 13, post compresso appone punctum (.).
 Pag. 40, linea 2, lege secundinis.
 Pag. 41, linea 14, lege spissit.
 Pag. 55, linea ultimâ, lege scutellæ.
 Pag. 58, linea 7, lege anguæ.
 Lineâ 9, lege hepatitidis.
 Pag. 75, linea 19, lege steatomata.
 Pag. 79, linea 7, lege quam.
 Pag. 80, linea 25, lege dubitabitur.
 Pag. 81, linea 4, lege arachnoïdea.
 Pag. 82, linea 19, lege pathemata.
 Pag. 83, linea 21, lege lipothymia.
 Pag. 92, linea 1, lege herpeticum.
 Pag. 93, linea 27, lege nocivas.
 Pag. 94, linea 19, lege nocivè.
 Lineâ 25, loco virium lege viruum.
 Pag. 97, linea 24, loco indicabant lege judicabant.
 Pag. 100, linea 2, loco offavâ lege nonâ.
 Pag. 101, linea 1, lege estimationem.
 Pag. 104, linea 19, lege abscessus.
 Pag. 105, linea 3, loco mediorum lege Medicorum
 Lineâ 6, lege skirrhos.
 Lineâ 12, lege skirrhos.
 Lineâ 15, lege abigendi.
 Pag. 106, linea ultimâ, lege tentiginis.
 Pag. 108, linea 6, lege Mauriceau.
 Lineâ 15, loco Hinc lege Huic.
 Pag. 109, linea 8; lege catarrhosum.
 Lineâ 18, loco 3um. lege 33um.
 Lineâ 22, lege etiamnûm.
 Pag. 110, linea 17, lege hæmorrhoides.
 Pag. 113, linea 19, loco accidat lege accedat.

Pag. 120, linea 23, lege *hæmorrhagiam*.

Pag. 122, linea 3, lege *idiopathicus*.

Linea 20, loco *idem dicendum est*, lege
eadem *observanda sunt*.

Linea 27, lege *dysuriam*.

Pag. 126, linea 18, lege *quovis*.

Pag. 128, linea 15, lege *hypochondrium*.

Linea 27, post febris appone *virgulam* (,),

Pag. 130, linea 1, loco *affectus*, lege *effectus*.

Linea 2, post *morbosis* adde *proprios*.

Pag. 131, linea 3, loco *principis* lege *principiis*.

Pag. 134, linea 21, lege *tachrymantur*.

Pag. 138, linea 5, lege *Quoad hæmorrhagias*.

Pag. 139, linea 2, lege *bis*.

Pag. 147, linea 12, lege *catarrhales*.

Pag. 148, linea 20, lege *stomachi*.

Linea 22, lege *quam*.

Pag. 153, linea 1, loco *occasionalibus*, lege *oc-
casionalibus*

Pag. 154, linea 7, lege *contrariis curantur*.

Pag. 155, linea *ultimâ*, lege *rancorem*.

Pag. 158, linea 19, lege *senibus & climati cali-
diori assuetis*.

Pag. 159, lege *atmosphæra*.

Linea 25, post *contagiosi*, appone *virgu-
lam* (,).

Pag. 160, linea 15, lege *gravitare*.

Linea 17, lege *atmo/phæra*.

Linea 26, lege *evagentur*.

Pag. 163, linea 3, lege *ubivis*.

Pag. 166, linea 13, lege *rancidum*.

Pag. 174, linea 3, lege *vergent*.

Pag. 177, linea 22, lege *prostent*.

Linea 24, lege *naturam*.

Pag. 179, linea 22, lege *exercitatione*.

Pag. 184, linea 11, lege profluere.

Linea 24, lege aversationibus.

Pag. 189, linea 10, lege accommodatam.

Pag. 191, linea 26, post signa appone virgulam,
(,)

Pag. 194, linea 25, pro secundum lege secundum.

Pag. 195, linea 20, lege antiphlogistica.

Pag. 196, linea 15, loco puncti interrogationis,
pone duo puncta (:).

Linea 18, iem.

Linea 17, pone virgulam.

Linea 21, lege naturales, vitales, animales.

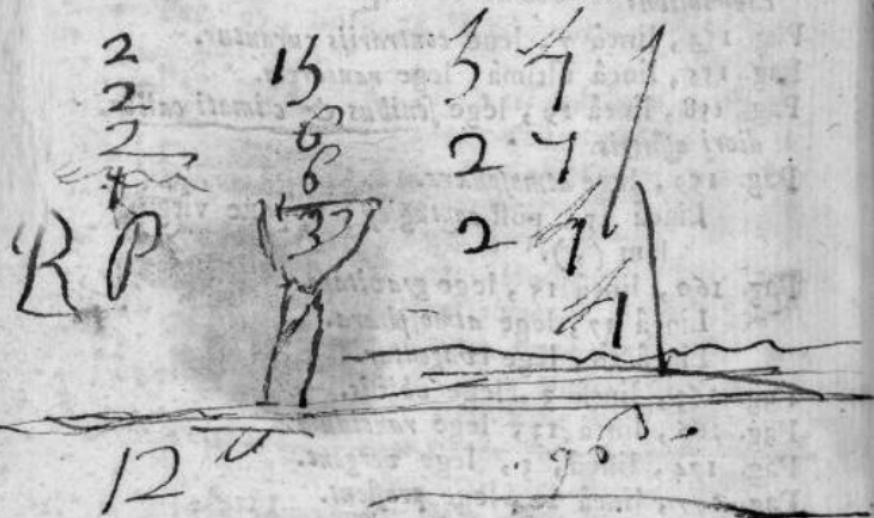
Pag. 199, lege indicationes.

Pag. 256, linea 24, lege reddorent.

Pag. 152, linea 25, post invencta deleatur vir-
gula.

Pag. 264, linea 11, loco quam lege quam.

Pag. 284, linea 19, deleatur &c.

199 100

3 4

4 8

4 8

3 6

